

సంపుటము **25** | ఆగస్టు, **1948** సర్వధారి ఆషాఢము | సంచిక **8**

భారతస్వాతంత్ర్య పర్వదినము

●

శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వర్లు

౧

పరదేశనరపాలపరిపాలనావధి భారతస్వాతంత్ర్యపర్వదినము
బహుభారతీయతపస్సిద్ధిశుభతిథి భారతస్వాతంత్ర్యపర్వదినము
సకలప్రపంచవిజ్ఞప్రమోదకరంబు భారతస్వాతంత్ర్యపర్వదినము
ప్రాగ్దేశదైన్యజీవనజనాశాజ్యోతి భారతస్వాతంత్ర్యపర్వదినము
భారతీయుల నోముల ఫలము పరమ-భవ్యదివస మాబాలగోపాలమునకు
నవ్యజవజీవనంపదున్నతికరంబుః-బరమభారతస్వాతంత్ర్యపర్వదినము.

౨

తమ సమస్తము భారతస్వతంత్రతకునై ధారపోసిన మహాధార్మికులును
భారతస్వాతంత్ర్యఫలసిద్ధికై పోరి జీవముల్ విడిచిన పావనులును
తమ యమోఘపు జీవితములు కారాగృహంబులకె యర్పించిన పూతతనులు
ఆశయసిద్ధి కత్యాచారతము లొనర్చి ధీరులై మడిసిన వీరవరులు

పరమసంభావనీయ మెప్పటికి మనకుఁ-బ్రథమపరిగణనీయ మెప్పటికి మనకుఁ
బ్రబలగౌరవనీయ మెప్పటికి మనకు-భవ్యభారతస్వాతంత్ర్యపర్వములను.

3

సత్యం బహింసయు శస్త్రాస్త్రసమితి, సత్యాగ్రహంబె ప్రబలాయుధంబు
కదురుగవ్వంబులే ఖడ్గముద్గరములు, కద్దరుబట్టలే కవచములును
నూలుతీయుటె శత్రుజాలంబునసువులు తీయుటల్ త్రెంచుటె త్రెంచుటలును
అమలమానవుల నిరాహారదీక్షలే శత్రుమారణయంత్రసముదయములు
విమలభారతస్వాతంత్ర్యసమరమందు-భారతీయుల యాయుధపరికరములు
మఱవరానివి ముల్లోకమానవులకు-భవ్యభారతస్వాతంత్ర్యపర్వములను.

౪

ఉపనిషన్మతము గీతోపదిష్టమతంబుఁ దనరఁగా భారతాదర్శములుగ
అమృతభాష యనంగ నలరు సంస్కృతభాష భారతజాతీయభాష గాఁగ
దుస్సహదుర్ధర్షదుర్మార్గ మగు శత్రుసమితి తనంతఁ దా నమసిపోవ
శ్రీమంత మగు పూర్వరామరాజ్యంబుగా మనవారు మనలఁ బాలనముసేయ
అఖిలదుఃఖాదికంబులు నంతరింప-భరతలక్ష్మియు నూతనప్రభ గడించి
వఱలుఁగావుత విఖ్యాతవైభవమున-సర్వతంత్రస్వతంత్రయై యుర్వియందు.

౫

మంచికో చెడ్డకో మన రాజ్యము ను మన కిచ్చి పోయిన యాంగ్లనృపులఁ దలఁచి
కష్టమో సుఖమొ విఖండిత దేశపాలన కొప్పుకొన్న వారిని గణించి
మతమాధ్యమో లేక మతరక్షణాభ్రమమో వెఱ్ఱులైన ద్రోహుల నడంచి
కయ్యమో నెయ్యమో గమనింపఁజాలని మూర్ఖులకును దగు బుద్ధి చెప్పి
మరల స్వాతంత్ర్యదివసంబు మగిడి వచ్చు-లోపలనె రామరాజ్యసంస్థాపనమ్ము
నాయకాగ్రణు లొనరింప, నడచుఁగాక-ధర్మదేవత నలుగాల ధరణియందు.

కృత్యాది: కుకవినింద

●

శ్రీ మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి

తెనుఁగులోని కృత్యాది విడ్డూరమైనది. కృతి శ్రీకారముతో నుపక్రమించుట, ఇష్టదేవతా పరంపరాస్తుతి, సుకవికుకవుల పురస్కారతిరస్కారములు, గ్రంథకరణములోని యుద్దేశము, కర్తృభర్తల యుభయవంశాభివర్ణనము, అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగ షష్ఠ్యంతములతో మెలికలు తిరిగి నరపాలుని చేతిలోఁ గృతి నుంచుట—ఈ సంప్రదాయములు సమస్తము తప్పనివి. వీనిలో నేయొకటియు కొఱవడుటకు వల్లఁగాదు. తక్కువ చేసినవాఁడు ప్రబంధ కాఁడు. ఈ కృత్యాదిలోఁ గొందఱకుఁ గలలు వచ్చును. కలలో దయ్యము కనఁబడి యిది వ్రాయు మని శాసించును. మఱునాఁడా కవి గంటము తీసి యారంభించును. కృతిరచన కడముట్టినపదపడి కల వచ్చి నా కంకితముగాఁ గృతి రచింపు మని యడుగును, లేదా, ఫలానా రాజునకు సమర్పింపు మని నియమించును. అపుడు సిద్ధాన్నమును గ్రంథకర్త ఆసామికి వడ్డించును. శిష్టకృత్యగా నతఁడు తిని త్రేన్చి, కవికి అగ్రహారములో, మడులో, మాన్యములో పసదన మొసఁగును. అంతతో మనసు దీఱక, ఆ కవికి బ్రహ్మరథము పట్టును. అర్ధాసనముపై నధిష్ఠింపఁజేసికొనును.

సత్యముగా ముందే స్వప్నమునం దొక కవికి అద్వయబ్రహ్మ యగపడి కృతి సంతరింపు మనును. తోడుతోడ నతఁడు మేలుకని శ్రీకారము చుట్టును. గ్రంథాంతగద్య మయినతరువాతఁ గృత్యాదిలో పుట్టుపూర్వోత్తరములు ఏకరవు పెట్టును. ఇది యొక రకము. ఈ వచ్చిన కల యతనికి కర్మము చాలక వచ్చినది. ఇట్ల నెల్లవారికిఁ దెల్లవాఱులు కలలే. ఏ కాళిదాసుని చూచియో, షష్ఠ్యంతములతో నొకఁడు కృతిసమర్పణము చేయును. అది దంపుళ్ళపాట కావలయును. షష్ఠ్యంతములు కందదుంపలతో నే కలిపి వండవలయును. మఱొక వృత్తము దాని కత్తదు.

ఒక యేలిక జాంబూనదాంబరాభరణాదులతోఁ గవిని గౌరవించి నా పేరఁ గృతి రచింపు మని దోయిలించును. అది చూచి రెండవ భూపాలుఁడు ఒడ్డోలగంబై కూరుచుండి మఱొక కవిచే మహాకృతి వ్రాయించుకొని వినును. రాజాంకితముగాని కృతులు, కృతిపతికులాభివర్ణనపు బరువు మోయని బండ్లు మన వాఙ్మయములో నెన్ని యుండును! ఆయనకృతిపతి ఆయన నడిగినటులే ఈయనకృతిపతి యీయన నడుగును. నాఁటి కృతికర్త యొక యద్భుతచరిత్రుఁడు. శ్రీనాథుని వీరభద్రారెడ్డి వేఁడినటులే, రాయలు పెద్దనగారిని కోరును. సరిగా వీరభద్రారెడ్డి యే తూకములో నడిగెనో, రాయలుకూడ ఆ తూకములో నడుగును. అటు లడిగి తీరవలయును. కానిచో, కవికిఁ దలకొఱపులు; రాజునకు మోజు తక్కువ.

అందఱును కృతిప్రశస్తి గుఱించి భర్త లగుట సర్వత్ర పట్టని గుణము. గద్దియమీఁదఁ గూరుచుండిన ఱేనికిఁ గొన్ని పను లుద్దిష్టములయియుండును. ఛత్రచామరాదులతోడిది సప్తసంతానములు. తత్సంతాన ప్రతిష్ఠ భూపాలునకు విధివిహితకర్మ. వానిలోఁ గృతి యొకటి. అగ్రహారము నిర్మింపవలయు నని పురోహితుఁడు నరపతితోఁ జెప్పును. రాజు 'కానిండు' అని యొప్పుకొనును. తటాకము త్రవ్వింపవలయు నని యెవరో చెప్పుదురు. సరే యని యేలిక యంగీకరించును. అట్లే సంస్థానకవి సందు చూచుకొని, ప్రభువు వారి పేరఁ గృతి వ్రాయింపఁజేయుఁడని పలుకును. అభ్యుపగమసూచకముగా రాజు తల యూఁపును. అని, స్థూలముగా మన మనుకొనుట. సాధారణమైన సప్త

సంతాననిర్ణయమునకంటెఁ గృతివిషయములోఁ గొంత విశేష ముండియుండవలయు నని నేను చెప్పవచ్చిన మాట.

కృతిపతి కాఁదగిన వానికి హృదయకోశములో సాహిత్యస్పందన ముండవలయును. అటు లుండనిచో నగ్రహారప్రతిష్ఠకువలె, కృతినిర్మితికి వాఁడు అంగీకృతి తెలుపఁడు. తెలుపలేఁడు. అతని యొప్పుదల లేక సంస్థానకవి పేలుమఱవనివాఁడై కృతి చెప్పి, అప్పనముగా నిచ్చినచో, ఆ కృత్యాది యంతయుఁ జొప్పసారువాఁడు. సార మెఱిఁగి యడిగి తమ పేరఁ గృతి వెలయింపఁజేసికొన్న వాండ్లు అమృతమూర్తులు. రాజరాజనరేంద్రుఁడు, మనుమసిద్ధి, రాయలు ఈ శ్రేణి లోనివారు కారా?

ప్రస్తావము కొంచెము మాఱినది.

సాహిత్యతత్త్వవేదులను రాజు లడుగు ధోరణి యంతయు నితరుల కొరవడి యగును. తనకు ముంగలి కృతిలోని యారంభావస్థ యంతయుఁ దన సొంతకృతిలోఁగూడ చెక్కించుకొన్నప్పుడుగాని కృతిపతికి సంతుష్టి లేదు. ఈ రహస్యము ప్రాచీనాంధ్రకవికిఁ దెలియును. అందులకే, వెనుకటిసంప్రదాయముల నతఁడు సక్రమముగాఁ బాటించినాఁడు. సంస్కృత భాషాకవులకు లేని యెన్నో నియమముల నతఁడు పెట్టుకొనినాఁడు.

శ్రీకారముతోఁ గృత్యారంభము చేయని తెనుఁగు కవి యొకఁ డున్నచో నొట్టు. 'శ్రియఃపతి' అని ప్రారంభించిన యెవ్వఁడో యొక కవి తప్ప సంస్కృత కావ్యకారు లెవరును శ్రీకారముతో నుపక్రమించినటులు లేదు. తెలుఁగుకృతిపతులకు 'శ్రీ' తొట్టతొలుత కావలయును. ఇది యిటులు రానురాను కవి సమయ మైపోయినది. మాయికుఁడు, అమాయికుఁడు నయిన ప్రతి తెనుఁగుకవియుఁ గొన్ని సమయములను మడుఁగుదోవతులవలె ధరించుచువచ్చినాఁడు. కృత్యాది గ్రంథము దొరకని కొన్ని ప్రబంధములు తెలుఁగులో నున్నవి. "అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగా......"అను వచనములోఁ గథ యుపక్రాంతమగును. అట్టి కృతులు పరిశోధించిన పండితులు పీఠికలలో, దీని కృత్యాది క్రిమిదష్టమై నష్టమైన దనియో, మఱియొక ప్రతి దొరికినచో దాన నది యుండవచ్చునేమో యనియు వ్రాయుట అలవాటు. వాస్తవముగా, కవి అక్కడ నుండియే గ్రంథోపక్రమణము చేసియుండు ననుట అపరిశోధకుని లక్షణము కావచ్చును. సంస్కార వాంఛ కల ప్రాచీనకవి యొకఁడు 'వృద్ధి రాదైచ్'తో శాస్త్రారంభము చేసినటులు 'అభ్యుదయ' శబ్దముతోఁ గావ్యప్రారంభము చేయుట ప్రత్యవాయము కాదు కదా? కాని, తెలుఁగువారిలో సమయోల్లంఘన జాంఘికు లుండ రని మనకు పండిన నమ్మిక. మన విశ్వాసమునకుఁ దగినటులు ఏరును లేరుకూడను.

అవిఘ్నపరిసమాప్తికి దైవనుతి కృతిమొదలఁ జేయుట శిష్టాచారము. అది మానసికముగాఁ గాక, కృత్యాదిలోఁ బ్రవేశపెట్టుట యెందులకన 'శిష్యశిక్షార్థము' అని బదులు చెప్పిరి. భట్టబాణుఁడు కావ్యాదిని దిట్టముగా దైవప్రార్థనము చేసికొన్నాఁడు. పాపము! అటులయినను, సగములో కావ్యమునందుకొట్టినది. 'కిరణావళి' కర్త హఠాత్తుగఁ గృతి నుపక్రమించినాఁడు. అందు ప్రార్థనము ప్రారబ్ధమే కాలేదు. అది యనంతరాయముగ సాంత మైనది. దీనికి జన్మాంతరీయ సుకృతసంబంధము చెప్పి సమర్థింపవలయును. "నమస్క్రియావస్తునిర్దేశము" లేవో మొదల నుంచుట గీర్వాణకవులు సంప్రదాయముగాఁ బెట్టుకొనిరి. అవి వీరి కక్కఱలేదు. వీరికి వలయు నది యొక మహారాజశ్రీ. క్షమింపుఁడు! పరిహాసమున కటు లంటిని. 'కశ్చిత్కాంతా' అని కాళిదాసుఁడు, 'నిపీయ యస్య' అని శ్రీహర్షుఁడు గ్రంథారంభము చేసినారు. తెనుఁగునాటనే ఆస్తికత వెలసినదా? అది స్వోత్కర్షపుమాట యగును. ఒక వాఙ్మయములో నొక్కొక్క సమయము. అది చాదస్త మనుకొన్నను, మాఱనుకొన్నను దాఁటమి ధర్మము.

ఈ కృత్యాదివిహితధర్మములలో కుకవినింద యొకటి. సుకవిస్తుతి గావించినచోఁ బరిశిష్టన్యాయమున కుకవినిందయుఁ గావించినటు లగును. కాని, రెండును కావ్యములలో నుండితీరవలయు నని తెలుఁగు

కవుల నియమము. ఆదికవి నన్నయ పరసకవిసభలను గొండాడి యూరకుండినాఁడు. అతని తరువాత రెండు శతాబ్దులకాలము గడచిన దనఁగా, ఎంత మార్పు వచ్చి యుండును! తిక్కశర్మ నిర్వచనోత్తరరామాయణములో—

"పలుకుల పొందు లేక రస
భంగము సేయుచుఁ బ్రాఁతపడ్డ మా
టలఁ దమ చేర్పుఁ జూపి యొక
టన్ హృదయం బలరింపలేక యే
పొలమునఁగాని యట్టి క్రమ
మున్ దమ మెచ్చుగ లోకమెల్ల న
వ్వుల బొరయం జరించు కుక
వుల్ ధర దుర్విటులట్లు చూడఁగన్."

తిక్కన స్వచ్ఛమైన అద్వైతవాది. కుకవులను దుర్విటులతోఁ బోలిచి, ఉచ్చరింపరాని వారి ప్రసక్తి పరిశుభ్రమైన కావ్యాదిలో నెత్తుకొనుటయే మనకునకు బాధ కలిగించినది. దవ్వునకుఁ బోయి రోజించినచోఁ సుకవినిందయు నా కాలమునకు వలసినదే యేమో! దేశీయకవిత క్రొత్తగా మొలకెత్తి పెరుగుచున్న తరుణమది. అపు డెందఱో ఆ మొక్కను ద్రుంపఁజూచువా రుండియుందురు. సభలలోను, చాటుగాను మహాకవులను వెక్కిరించు స్వభావము కలవారు నేఁడు నున్నారు. నాఁడు మఱియు హెచ్చు. అందులోఁ దిక్కనవంటి కవిబ్రహ్మపై అసూయువులై వెక్కిరించువారు పెక్కు రుందురు. అట్టివారిని నిందసేయుట ఆనాఁ డావశ్యకము. ఆ నింద గ్రంథారంభమున నెక్కించుట 'శిష్టశిక్షార్థై' యనునటులు కవిలోక సంగ్రహణార్థము.

ఈ సంప్రదాయము రానురాను ప్రబంధములలోఁ బాయని నియమమైపోయినది. ప్రబంధకారులందఱును సుకవితిరస్కారము తప్పక చేసిరి. ఆ చేఁతలో ననేకజాతులు. కుకవుల మాట స్మరించుటయే తప్పని వారి నిందార్థము పెద్ద వృత్తము నొకదానిని వ్రాయుట! పింగళిసూరనార్యుఁడు—

"మెచ్చి యొకింత గౌరవము
మెచ్చక యుండి లఘుత్వలేశమున్
దెచ్చుటకున్ సమర్థులై కృ
తి క్రియయందు సుకవిత్వగర్వితుల్
తచ్చరితం బుపేక్ష కుచి
తం బగుఁగాక నగంగనైన వా
క్రుచ్చి యజాగళస్తనస
గోత్రుల వారల పెన్న నేటికిన్ ?"

అని చెప్పి, నిండుగా పెనుబడి గురులఘువులతోఁ సుకవినింద చేసినాఁడు. కుకవు లుపేక్షామాత్ర దండ్యు లన్నాఁడు. ఉపేక్ష యనఁగా వారి పేరులు చెప్పక విడుచుట కాఁబోలు! సుకవులతోపాటు కుకవులకుఁగూడ కావ్యాదులలో నొక స్మరణస్థాన మిచ్చుట అనాఁడు విధి. నన్నిచోడుఁడు వ్రాసినాఁడు కదా!

"మార్గకు మార్గము లేశయు
మార్గము నగవంగఁ దమకు మది వదలక దు
ర్మార్గపదగర్తు లనఁదగు
మార్గవులం దలఁచ నలఁతి మహి సుకవులకున్.

"చెనసి గుణమైన దోషంబు సేయఁజేర్పు
కుకవి కృతులందు దోషంబు గుణము సేయ
నేరఁ డది యట్లు దొంతులు నేరి నాయి
దోర్పు చేర్పుఁగా కది యేమి నేర్పు చేర్పు.

తెలియ రసవంతమగు కృతి కెలఁగ నేర
రల్పరసకృతి కెలఁగుదు రల్లల కల్లఁ
కెలకు విడిచిన రసమున కెలఁగిరాక
పిప్పి కరిగెడు నీఁగల పెల్లువోలె."

ఒకటి కాదు, రెండు కాదు, మూఁడుపద్యములతో కుకవులను దేరుకొనుట వారి కట్టి గర్వకారణము! పెద్దన్నగారు చక్కనిధోరణిలో నిందచేసినారు కుకవులను. 'భరమై తోఁచు కుటుంబరక్షణకునై ప్రాల్మాలి......'ఇత్యాదిపద్యము ప్రసిద్ధమైనది.

నేఁటివలె నాఁడు కాకితములు, అచ్చులు లేవు. తాటియాకుఁ బొత్తములపై గంటములతో వ్రాఁతలు.

ఆ హేతువున గ్రంథప్రఁ బ్రతులు ఇప్పటివలె కుప్పవఁ గూరఁగా దేశమున వెదజల్లుటకు వీల్లు లేకపోయెను. ఎవరికి వలసినపుడు వారు ఆగ్రంథమున కొక ప్రతి వ్రాసికొనుచుండువారు. గ్రంథము బహుళవ్యాప్తికి వచ్చుట కది యొక ప్రతిబంధకము. కొందఱు కుకవులు ధనలోభులై తాళపత్రకాంతారములో నర్ధపుఁదెరువాటులు కొట్టి సభలలోఁ బరిహాసితు లగుచుండువారు. ఆ చౌర్యగుణము దేశములో నశించుటకు పెద్దనగారు ఈ పద్యము వ్రాసిరి. ఇంచుమించుగా, పెద్దన చెప్పిన యీ కుకవులు క్షేమేంద్రుఁడు పేర్కొన్న సకలోపజీవుల జాతిలోనివారు. తాటాకుఁబ్రతి యొక్కచే యున్న దనుకొని, రాజులను వంచించి, ఆ కృతి తన రచనగానే ప్రచారముచేసికొనువా రావాఁడు ఉండి యుండును. అట్టివారిని పెద్దన్న యీ పద్యములో నుట్టంకించినాఁడు. మారవ కథావిధానములు చూఱలాడి, శ్రీనాథుని తీరులు అకళించి కవిత్వము వ్రాసిన పితామహుఁడు స్వల్పముగాఁ దెరువాటులు కొట్టినవారిని ఏమియు ననియుండఁడు. ఇతఁడు పేర్కొన్న కుకవులు తప్పక సకలోపజీవులే కావలయును.

తెనుఁగుకావ్యములలో నీ కుకవినిందయు, కృత్యాద్యవస్థయు సంస్కృతకావ్యములకంటె ఒక విలక్షణపుఁదీరులో నడచినవి. ఆధునికులు కుకవినిందలు కావ్యములలో విరమించినారు. కుకవులు నేఁడు నిజముగా లేరేమో!

వరంగల్లుకోటలో శిథిలమై ఒకమూల పడియున్న నటరాజవిగ్రహము

జీవితము - వాఙ్మయము

శ్రీ సరిపెల్ల విశ్వనాథశాస్త్రి

జీవితమునకును, వాఙ్మయమునకును విడిపోని, విడరాని సంబంధము కల దను సూత్రము సర్వే సర్వత్ర అంగీకరింపబడినదే. విషయసమాలోచనము చేయుటలో నెట్టిది జీవిత మనిపించుకొనును, వాఙ్మయ స్వరూప మెద్ది? అనువానిని స్థూలముగా నైనను నిర్వచించుట అవసరము. ఏ దేశమందైనను, ఏ కాలమందైనను జాత్యున్నతికిని, దేశాభ్యుదయమునకును ఉదాత్తలక్ష్యము ననుసరించు ఆదర్శజీవితము, మానవుల యందలి పశుత్వము నపాకరించి వారికి దైవీసంపత్తును చేకూర్చగలుగు కావ్యము నను నీ రెండే ముఖ్యములు. దేశముకొఱకు, జాతికొఱకు జీవించుటయే ఈశ్వరసేవ, ఆత్మోద్ధరణము ననియే ఉత్తముల నిశ్చితాభిప్రాయము. మహాత్ములు తమ ఆదర్శజీవితమూలముననూ, మహాకవులు తమ ఉదాత్తకావ్యసుమమాలల మూలముననూ సంఘమును, దేశమును పూజింతురు. పై ఆశయములనే అనుసరింతురు; అనువదింతురు. అన్ని దేశములయందును మహాపురుషు లనిపించుకొన్నవారి జీవితములను, మహాకవుల కావ్యములను బరిశీలించినచో ఈ అంశము తేటతెల్ల మగును. దీని సారాంశ మేమనగా, జీవితమునకును, వాఙ్మయమునకును అవినాభావసంబంధము కల దనుటయే. "పరోపకారః పుణ్యాయ, పాపాయ పరపీడనం" అన్న ఆర్ష ఆశయముతో జాతికొఱకు, దేశముకొఱకు తమ్ము బలియిచ్చిన మహాత్ములు తమ జీవితములోను, మానావమానములకు నరియగుచు ధనమున కాశించక కాలమంతయు ఉత్తమకావ్యరచనకు ధారవోసిన మహాకవులు తమ రచనలమూలముననూ ఉద్ఘాటించినారు.

ఉత్తమజీవితములే ఉత్తమకావ్యము లయిన వనుట నిశితమైన సత్యస్వరూపము. ఆదర్శజీవితమే, అనుకరించదగిన యంశములే, ఆచరణయోగ్యము లయిన కృత్యములే ఉత్తమకావ్యము లయినవి. వాల్మీకి వ్యాసులు, కాళిదాస భవభూతులు, నన్నయతిక్కనలు, ఇటీవలి ఉత్తమకావ్యరచయితలును దేశమునకు, జాతికి చేసిన సేవ అమూల్యము. ఆ తీరుననే ఆచార్యత్రయము, విద్యారణ్యులు, శ్రీకృష్ణదేవరాయలు, శ్రీ రామకృష్ణ పరమహంస, తీర్థులవారు, త్యాగబ్రహ్మ, ఈ కోటికి చెందిన సత్పురుషులు తమ ఆదర్శజీవితము లను మహాకావ్యములు ప్రజానీకమున కొసగి, అమృతజీవు లయినారు. నాడు, నేడు ప్రజ పూర్వవాఙ్మయమున చిత్రింపబడిన ఉత్కృష్టజీవితములను పఠించియే తమ జీవితమును దిద్దుకొనినారు; దిద్దుకొనుచున్నారు. మున్ముందును రాబోవుతరమువారికి కావ్యములే అమూల్యరత్నపేటికలు; అమృతము నేరిన జీవగుటికలు. మహాకావ్యము లనే భండారములు సేకరించుకొనని జాతి దారిద్ర్య మింతయని నుడువజాలము. గతము మఱచిన జాతి మృతతుల్యమే. కావ్యములు జాతీయచైతన్యము నిర్మలముగ ప్రవహించు జీవనాడికలు. గంగాజలము వలె పవిత్రములు. దేశమునకును, జాతికిని స్వయము నిర్మించుకొన్నట్టి ఏదేనొక ఆదర్శప్రణాళిక ననుసరించి సేవచేయలేనివానికి దేశమున, సంఘమున తావు లేదు. "దేశమంటే వట్టి మట్టి కాదోయ్, దేశమంటే ప్రజలేనోయ్" అన్న గురజాడమహాకవివాక్యములోని అంతరార్థ మిది కాదా? ప్రజాజీవనమును కావ్యపేటికలలో భద్రపఱచి మహాకవులు మన కందించినారు. మన పూర్వపు ఔన్నత్యము చిత్రించు వాఙ్మయప్రవాహికలద్వారా మన మనోమాలిన్యము కడిగివైచి, ఉత్తమజీవనముమూలమున ప్రజాసేవ, దేశసేవ చేయ

* హైదరాబాదు రేడియోలో ఒకనా డిచ్చిన భాషణసారము.

గల్గు మార్గములు మహాకవులు మన కుపదేశించినారు. నాటకములు, నవలలు, వ్యాసములు, కథలు, చరిత్రలు, శాస్త్రములు—ఇవి అన్నియు వాఙ్మయ మగుచున్నవి. పూర్వుల పరిశ్రమ, పరిశోధన వాఙ్మయస్వరూపమున మన కందుబాటులో లేకున్న, అగ్ని ముట్టిన చేయి కాలు నన్న సంగతి చేయి కాలినతర్వాతనే ప్రతి జీవియు తెలిసికొనవలయునంతటి దుస్థితి సంభవించును. దేశచరిత్ర, పూర్వుల విజ్ఞానవిశేషములు, స్వీయసంప్రదాయములను కావ్యములే మనకు తెల్పుచున్నవి. నేటి మన కావ్యకలాపముద్వారా స్వాతంత్ర్యమునకైన పోరాటము, మన కష్టనష్టముల వార్తావాహిని రాబోవు మనవారలకు అందజేయకున్నచో వారు గ్రుడ్డివారే యగుదురు. దేశ మన్న, జాతి యన్న, వాఙ్మయమే మనకు చిత్రపటమువలె కనులకు కట్టినట్లు చిత్రించి చూపు సామర్థ్యము గలయది. వాఙ్మయము లేకున్న లోక మొక ఎడారియే. మహామహులు, దివ్యప్రభావులు నగు మహమ్మద్ ప్రవక్త, జీసస్ క్రైస్తు, బుద్ధదేవుడు—వీరి యునికియు, జీవనవిధానమును మన సొత్తు కాగల్గి మన జాతీయ జీవనమును, దేశసౌభాగ్యమును నిలబెట్టుకొనుట కాధారభూతము వాఙ్మయమే.

ఆత్మీయమగు సుఖదుఃఖమయమగు సంసారమున ప్రజల సుఖదుఃఖములు ప్రతిఫలించుచునే యుండును. అరసికుల మధ్య రసికుని వాక్యము లెట్లు నిష్ఫలములో, అట్లే నిరర్థకజీవనులమధ్య సార్థకజీవి వారి నుపేక్షించి మనజాలడు. వారలతో తానును మరణించుటయో, లేక వారలకు చేయూత నొసగి, తన యున్నతపదమునకు వారిని లేవనెత్తుటయో యాతని విధి. ఈ హేతువుచేతనే, పరార్థము కష్టించు వ్యక్తి అందే ఆత్మోద్ధరణమును గాంచును. ఆకలిగొన్నవారి మధ్య ఒక్కడు మృష్టాన్నమును ఎట్లు భుజింపగలడు? అది జీర్ణించు టెట్లు? నే డిది యొక శోచనీయాంశము గదా! ప్రభుపరంపరావిలసితమయిన, రమ్యహర్మ్యవిలసితమయిన భాగ్యనగరముల వీథులలోనే చూడజాలని అసహ్యదృశ్యములు కన్పట్టుచున్నవి. కుష్ఠరోగపరిపీడితుల. రోగాకృతులు విచ్చలవిడి తిరుగుచుండుట సేవాశ్రమముల ఛాయలలోనే. ఆకలిమంటల కటమట లాడుచు రాచబాటల ప్రక్కల దుఃఖపూరితదృశ్యములు నిలచినవి.

శుష్కవాక్యములు, శూన్యహృదయములు' అనుట కింతకన్న బలవత్తరమగు నిదర్శన మేమి కావలయును? 'ఒరుల కిచ్చుట నీకొఱకే' అన్న సూత్రము అర్థవంతము. "సర్వే జనా స్సుఖినో భవన్తు" అన్నది భరతఖండవాసుల శ్రుతిపుటములు నిత్యము నింపుకొనుచునే యున్నవి.

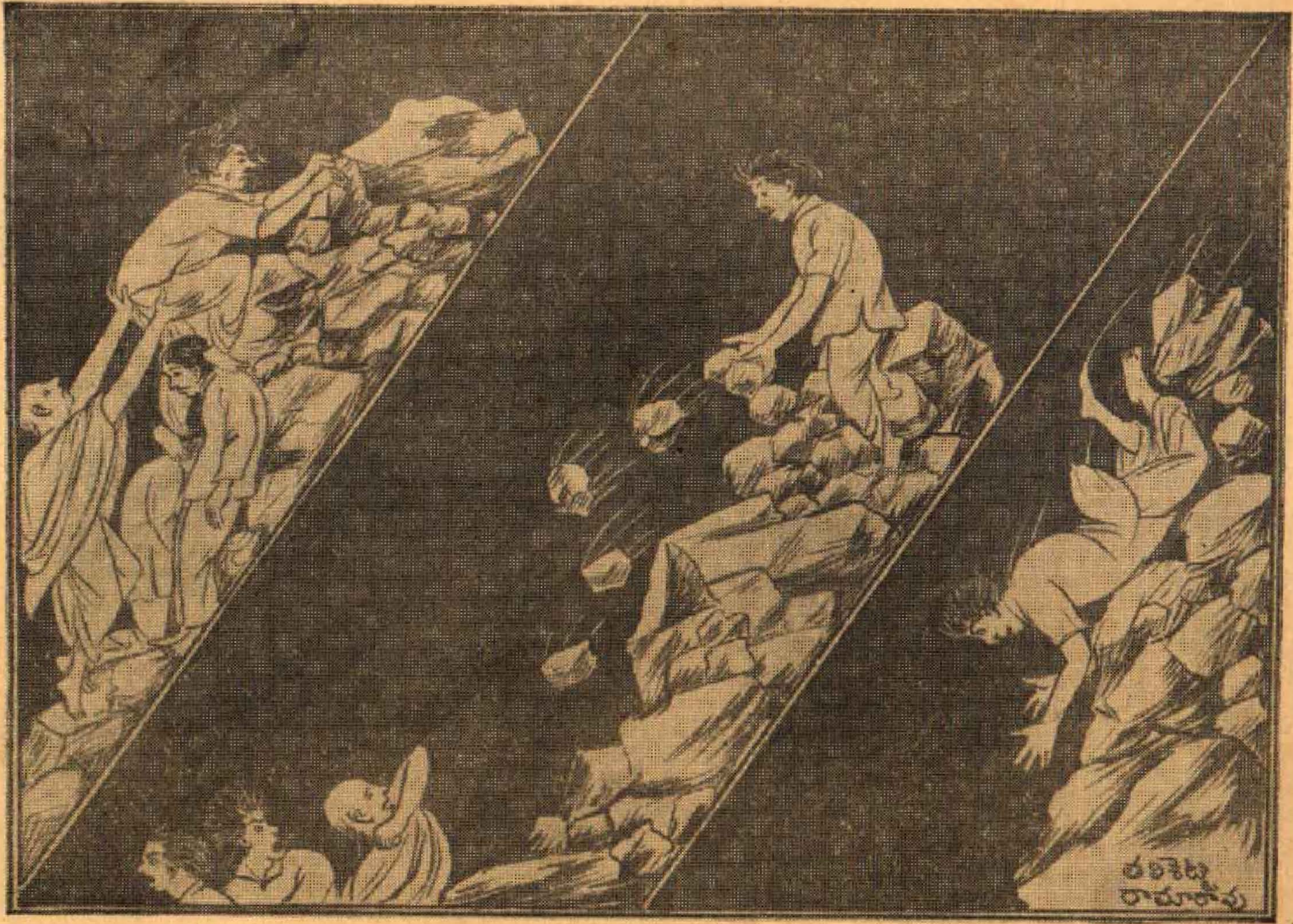
రాజ్యతంత్రములు నడపు మహానాయకులు సర్వసర్వత్ర నేడు ప్రజల సుఖజీవనముకొఱకే పాటుపడుచున్నారు. ప్రజాతంత్రరాజ్యములు స్థాపించుటకొఱకే అన్ని దేశముల నేడు అంతఃకలహములు, అంతర్జాతీయకలహములు చెలరేగుచున్నవి. నేటి ప్రజాప్రభుత్వప్రణాళికలన్నియు సామాన్యప్రజలలో ప్రతియొక్కనికి కూడుగుడ్డలకు లోటు రాకూడదు, దైన్యమనునది అడుగంటవలయును అన్న లక్ష్యముకొఱకే వినియోగింపబడుచున్నవి. ఇదియే ముఖ్యమగు పునాది. దీనిపైననే సర్వతోముఖశుభసామ్రాజ్యము నిర్మింపజూచుచున్నారు. ఇది నిక్కమగు శుభలక్ష్యము. ఇంకను ఆహారము ఎక్కువ పండించవలయును, ఉత్పత్తి వృద్ధిచేయవలయును అనుచు ప్రబోధించు ఆర్థికప్రణాళిక లన్నియు కష్టజీవుల జీవయాత్ర సుఖస్వరూపము దాల్చవలె నన్న ఆశయముకొఱకే ప్రవర్తించుచున్నవి.

ఇది ముఖ్యముగా ప్రచారయుగము. ప్రచారము వాఙ్మయముపై ఆధారపడియున్నది. ఇతరదేశముల ప్రజాతంత్రప్రభుత్వస్థాపనల కగు పోరాటములు వాఙ్మయముద్వారా — వార్తాపత్రికలు, ఉపన్యాసము, రేడియోవార్తలద్వారా—మన కేక్షణమున కాక్షణమే అందుబాటులోనికి వచ్చుచున్నవి. ఇది పునాదిగా మన దేశమున సంచలనము చెలరేగినది. చూడుడు! నిత్యజీవితమునకును, వాఙ్మయమునకును నే డెంత సన్నిహితసంబంధ మున్నదో. మహామంత్రుల కార్యక్రమముమాట యటులుంచుడు. వారి దర్శనమే అపూర్వ మన్నది పూర్వశతాబ్దముల మాట. వారి

ఆలోచన కార్యరూపము నందినపుడే ప్రజలు సంతసించుటయో, నిరసించుటయో జరుగుచుండెడిది. నేడో? ఉపన్యాసవేదికపై ప్రత్యక్షముగ వారిని గాంచుట సర్వసామాన్యము. నేడు లక్షలకొలది ప్రజాసామాన్యము వార్తాపత్రికలలో, రేడియోవార్తాప్రచారమున అప్పటికప్పుడే వారి అభిభాషణములు వినుచు, ఈ తత్క్షణముననే గుణదోషవిమర్శనము చేయుచు, కార్యనిర్వహణమున ప్రధానస్థానము నాక్రమించుచున్నారు. కావున నాయకులు నేడు చాల శ్రమించవలసియున్నది. వారి జీవితములే అడుగడుగు గండములకు లోనగుచున్న రోజు లివి. నేడన్ని రాష్ట్రముల ప్రధానుల ఉదారాశయము "food and clothing for the man in the street" (ప్రతిజీవియు తిన తిండి, కట్ట గుడ్డకు బాధపడరాదు) అన్న ఆర్థికప్రణాళికను అమలులో పెట్టుచు ప్రజాసేవ, దేశసేవ, ప్రభుభక్తి పరాయణత్వము ప్రజల మూలసూత్రములు కావలయు నని ఉద్ఘాటించుచున్నారు. నిన్నగాక మొన్న దేశమునకై తన తనూ, మాన, ధనములు వెచ్చించి, ప్రాణము లర్పించిన మహాత్ముని జీవితలక్ష్య మిదియే గదా? దానినే ప్రముఖు లంతటను ఆచరణలో పెట్ట యత్నములు సల్పుచున్నారు. ఈ వార్తాప్రణాళిక, విజ్ఞానతంత్ర మంతయు మనకే కాదు, ప్రపంచజాతులకందఱికి అందుబాటులో నుంచ సమర్థము వాఙ్మయమే గదా? ఇట్టి మహోదారాశయములు నిర్విఘ్నముగ కొనసాగుటకై అంతటా ఉద్యోగివర్గము, సహాయమంత్రులు ప్రధానులకు, ప్రభువులకు చేయూత నొసగినచో దివ్యరాజ్యము, దివ్యక్షేత్రము అయి దేశము, ప్రజ సుఖపడునుగదా? ఈశ్వరుడట్లనుట కనుగ్రహించుగాక.

నేడక్షరాస్యులగు ప్రజాబాహుళ్యము అన్నము కన్న మిన్నగా వార్తాశ్రవణమును కోరుచున్నది. వాఙ్మయమునకు, జీవితమునకు ఎంత గాఢమగు సంబంధము కలదో ఇదియే తెల్పుచున్నది. మహాకవి ఎట్లు కావ్యదోషములు వర్జించి గుణసముల్లసితమగు సముజ్జ్వలకావ్యము నందింప యత్నించునో, అట్లే మహానాయకులు గతచరిత్రను అవగత మొనర్చుకొని, లోపములు దూరీకరించి, సక్రమమగు, న్యాయబద్ధమగు తంత్రము నమలుపఱచి ప్రజల హృదయములను కావ్యము పాఠకహృదయమునువలె, చూఱగొందురుగాక. కావ్యము లేకున్న కన్నులే దనుట మరువకుందురుగాక.

మిత్రద్రోహి
(మూడంకములు)

—చిత్రకారుడు: కీ. శే. శ్రీ తలిశెట్టి రామారావు.

నన్నయ తెనుగు*

౨

శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య

నన్నపార్యుని శిష్టవైదికభాషాప్రయోగప్రవణత్వము ఇనుక జూపిన తత్సమశబ్దప్రయోగ వైఖరిని బట్టియేగాక, తెనుగులోనికి దేబడిన సంస్కృతభాషా వ్యవహారసంప్రదాయసిద్ధములగు పదబంధములు, అన్వయరీతులు, వ్యాకరణసంప్రదాయములు మొదలగు వానినిబట్టికూడ మనము గ్రహింపవచ్చును. సులభముగ తెనుగుమాటలలో జెప్పదగిన భావమును సంస్కృత సమాసఘటితము చేసి క్తాంతరూపములతో త్రిప్పి చెప్పుట యాతని రచనావిశేషములలో నొకటి—

"మనీషివిద్యాశ్రమతత్త్వవిత్త్వమున - మహి నొప్పినవాడు రాజనరేంద్రుడు.

ధాత్రీసురప్రార్థ్యమై-మహాభారతపారిజాత మమరును.

మాయింట కృతభోజనుండవై పావ్మని కుణీయించిన.

మయువలన సభాప్రాప్తుండై.
ధనప్రాప్తుడ నగుడు.
సంతతార్థదాని శంతనుండు.
పితకార్యావసరుండై.
అసుర భస్మసాత్కృతు డయ్యె నట.
తద్వచనారంభుల రగుడు వీర లని.
సర్వవిఘ్నదూరీకృతమై సమాప్తి నొందినది.
కృతప్రస్థానులు.
మానవులకు వెలుగ నఘటమానము.
అలబ్ధసన్నిధానుండ నైతి.
పరలోకకృతావాస నగుదు.

నాకు నిక్కన్య పుట్టె; దీనిం బుత్త్రికరణంబున వర్ధించితి.

కృతవీర్యు ధనమెల్ల క్షప్తిచేసికొని డాచి.

ద్విమద్భయావహు లగుచుండ నొప్పెసె.

అంతకతుల్యగతులైన.

అధ్వరారంభసుస్థిరనివేశితబుద్ధి రై యున్న యుధిష్ఠిరు.

రాజసూయాధ్వరంబు సమాప్తప్రయోగంబైన.

ఉదరభిదాముఖమున నభ్యుదితుండై నిర్గమించిన వాడు కచుడు.

వారల మతుల తృణస్త్రైణములు సమంబుల కావే.

విహితాహితు లగుచుండిరి జితకాశులు ధరణీపతులు శిశుపాలాదుల్.

అతని చరితంబు చెప్పగ నతిమానుష మపగత ప్రయాస మదృష్టశ్రుతపూర్వము.

ఆత్మవ్యవసాయార్థంబు జనకగీతంబులైన శ్లోకంబులు.

సమీరసుతుచేత ప్రాప్తమృతుడై పడినన్.

నరుం డర్థార్జనదుఃఖంబున నపార్థీకృతజన్మం డగుట."

నన్నయ తెనుగురచనయందు జొనిపిన సంస్కృతభాషాసంప్రదాయములు ప్రధానముగా వారిని కారక ప్రయోగరీతియందు, వాక్యనిర్మాణపద్ధతియందుకూడ మనకు విశేషముగా గోచరించును. సంస్కృతరచనలో సంపూర్ణక్రియారూపము వాడుకలోనుండి తగ్గినవెనుక

---

* మొదటి వ్యాసము కడచిన ఫిబ్రవరినెల సంచికలో ప్రకటింపబడినది.

నా భాషలో విశేషప్రచారము కలిగి తద్రచనారీతి కొకవిధమగు సౌలభ్యము నాపాదించిన క్తాంతరూప ప్రయోగపద్ధతిని తెనుగురచనలోనికిగూడ దీసికొనివచ్చుటకుగా నన్నయ అన్నంతక్రియలపై పడుధాతురూపములను జేర్చి ప్రయోగించు పద్ధతిని విశేషముగా వాడుకలోనికి దెచ్చినాడు. ఇది కర్మణిప్రయోగముగా దెనుగున వాడుకలోనికి వచ్చినది.

“లావుసెడగ నిట్లు పీడంగబడి గతచేష్టు డయిన యసుర.

అగ్నిహోత్రముల్ వోడిగ వేల్వగాబడియె.
ఎప్పుడు వినబడు నానాపురాణవివిధశ్రుతులట్.
ఎట్టితీఅములను ముట్టబడిన వంతలెల్ల శాయు.
భామ భరియింపబడు గాన భార్య యయ్యె.
ధర్మస్థితి బరిగ్రహింపంబడిన భార్యలకు.”

ఈ ‘పడు’ధాతుసహాయములో గూడిన కర్మణ్యర్థకప్రయోగము నన్నయకు బూర్వమున గల శాసన భాషలో క్వాచిత్కముగనే కనబడుటచే దీనినిగూడ విశేషప్రచారములోనికి దెచ్చినది నన్నయయే యన వలసియున్నది. ఈ ప్రయోగపద్ధతి తెనుగునవలెనే తక్కిన దక్షిణదేశభాషలయందును సంస్కృతభాషాసంప్రదాయప్రాబల్యమునుబట్టి యేర్పడినదేగాని యది యీ దేశభాషాసంప్రదాయమునకు సహజమైనదిగా దోపదు. కావుననే నన్నయభాగములో నీ ప్రయోగ మతిబహుళముగా గనబడినను తరువాతి తిక్కనాదుల రచనలలో నతిక్వాచిత్కముగనే కనబడుచున్నది. కర్తృవాచిక్రియావిశేషణరూపముచేతనే యీ భావ మీ భాషలలో సులభముగా సూచింపదగినదై యున్నది. సంస్కృతభాషావ్యవహార సంప్రదాయ ప్రాబల్యమునుబట్టియే కాబోలు తమిళమునగూడ ‘తొల్కాప్పియ’ మను లక్షణగ్రంథముననే కొద్దిరూపము లిట్టివి కనబడినను, తద్వ్యాకరణకర్త వీనినిగూర్చిన లక్షణ మేమియు చేసియుండలేదు. తెలుగుభాషాలక్షణ స్వరూపములను దెలుప దొరకొనిన తొలుతటి లాక్షణికులు గూడ దీనిని స్మరింపలేదు. పడుధాతుసహాయముతో వ్యక్తమగు కర్మణ్యర్థమును గూర్చి కేతన తన లక్షణగ్రంథమున నేమియు జెప్పియుండలేదు. అతని దశకుమారచరితమునను ‘పడు’తో గూడిన కర్మణ్యర్థక రూపములు విశేషము గానరావు. చిన్నకోట పెద్దన ‘కావ్యాలంకారచూడామణి’లో క్రియాప్రకరణమున విధ్యర్థము, ణిజర్థము మొదలగువానిని జెప్పెనను కర్మణ్యర్థమును స్మరింపనైన లేదు. తృతీయాదులకు ‘చేత, తోడ’ మొదలగు పదంబు లగునని చెప్పి, వాని కుదాహరణము లిచ్చు సందర్భమున “విశ్వవిభుచేత విలసిల్లు సిరి”, “విశ్వేశ్వరుచేతం బ్రభవిల్లు నెల్ల సిద్ధులు” అని కర్త్రర్థకక్రియారూపమునే ప్రయోగించెనుగాని ‘విశ్వేశ్వరుచేత నెల్ల సిద్ధులు ప్రభవింపగాబడు’నని యనలేదు. విశ్వేశ్వరు మూలముగా (నేమైనను) సిరులు విలసిల్లు, సిద్ధులు ప్రభవిల్లు అనుటయే దేశీయసంప్రదాయమునకు ననుగుణమైనట్లగపడుచున్నది. ప్రభవింపగాబడు ననుచో సంస్కృతక్తాంతరూపమునకు తెనుగునేత గానే కనబడకపోదు. “He has a rupee in his hand” అనుదానికి ‘వాడు చేతిలో నొక రూపాయి కలిగియున్నాడు’అన్నట్లే యుండును. ఎట్లయినను నన్నయకు దరువాతికవులు కొందరీ రూపము భాషాసంప్రదాయములకు భిన్నమని కాబోలు నన్నయవలె విశేషముగా వాడుకలోనికి దేకుండుటచేతను, కేతన పెద్దనలు క్రియాప్రకరణమున ఈ కర్మణ్యర్థమును ప్రత్యేకముగా జెప్పకపోవుటచేతను ఇది సంస్కృత పాండిత్యాభిమానము కలవారి వ్యవహారముననే కాని, తక్కిన సామాన్యజనవ్యవహారమున గానరాకుండుట చేతను, ఈ కర్మణ్యర్థరూపమును సంస్కృతమునందలి క్తాంతరూపప్రయోగసంప్రదాయమునుబట్టి నన్నయయే తెనుగున ప్రచారములోనికి దీసికొనివచ్చె నని తలప వలసియున్నది. కేతన పెద్దనలు దీని నొప్పరికించినను, నన్నయ చేసిన యీ ప్రయోగమునుబట్టియే తరువాతి ఆంధ్రశబ్దచింతామణ్యాదిలక్షణగ్రంథములలోని కిది యెక్కుటయు దటస్థించియుండును. ‘చేతన్’ అను దానిని తృతీయార్థద్యోతకముగా జెప్పిన పెద్దనయే తృతీయాపంచమీసప్తము లొకేయర్థమును సూచించు నని యీ క్రిందిపద్యమున సూచించినాడు:

"ఒనర దృతీయయును బంచమి
యును సప్తమియును దలంప నుచితనిశైకా
ర్థనియతి శెల్లం దెలియగ
వనిరి విభక్త్యర్థవేదులైన కవీంద్రుల్."

అనగా స్థలవాచకమగు 'అల్' అనునదే 'అన్' అయి సప్తమ్యర్థమును, తృతీయాపంచములను సూచించు చుండగా, సంస్కృతభాషాసంప్రదాయమునందలి యీ తృతీయాపంచముల యర్థమును మరింత వ్యక్తము చేయుటకుగాను 'అన్' అనునదే అంతమందు గల చేయి, వలను అను శబ్దములను, అనగా చేతన్, వలనన్ అను వాని నామములపై శేర్పదొడగిరి. 'నోటన్' అనగా నోటిచేత, నోటివలన, నోటియందు అని యర్థము. నోరుశబ్దముపై 'అన్' చేరినప్పుడది నోటు + అన్ = 'నోటన్' అయినది. నోటి యనుదానిపైగాని, అట్లే ఇకారము చేరిన రాముని వంటి తత్సమశబ్దములపైగాని 'అన్' చేరుటకు వీలులేకగాబోలు 'అందు' చేర్పబడ జొచ్చినది. రామునియందు, నోటియందు అనియే కాని రామునన్, నోటియన్ అని కాలేదు. దేశ్యశబ్దము గాన 'నోటన్' అను రూపము కలదు. ఇట్లే "పోక చతుర్థీ షష్ఠులు నేకార్థమునందు బలుకనిత్తురు" అని చతుర్థీ షష్ఠు లేకార్థము లనియు జెప్పినాడు. "ప్రాణిపదములు వెలిగాగ బ్రథమలైన నరయ నొక్కకచో ద్వితీయార్థములగు". దీనినిబట్టి యీ తెలుగుభాషలో ద్వితీయా చతుర్థీసప్తమ లను మూడు విభక్తులే కల వని పెద్దన యభిప్రాయమైన ట్లగపడుచున్నది. ఇది సామాన్యజన వ్యవహారంబునందలి పద్ధతి కావచ్చును. కావుననే గ్రంథాంతమున "ఇది తెనుగున కెల్లను జనపదవిదితంబైన తెఱగు పట్టించుక యెల్లిదముగ జెప్పితి" నన్నాడు. ఇది జనపదవిదితంబగు తెఱగట. "విభక్త్యర్థవేదులగు తెనుగుకవుల మతమున విభక్త్యర్థములు మూడురీతులు గలవే యైనను ఆంధ్రభాషావిభక్తులకుం గల నామాంతరముల నెఱింగింతు నని చెప్పి, తృతీయకు చేత, తోడ యనియు, చతుర్థికి కై, కొఱకనియు, పంచమికి వలన, పట్టి, యుండి, కంటె అనియు, షష్ఠికి కి, కు, యొక్క, లోపల అను పదములును, సప్తమికి అందు, న అను పదంబులును నయ్యె" అని యీ విభక్త్యర్థములలోనను పదములను ప్రత్యేకముగా చేర్కొనినాడు. దీనినిబట్టి సామాన్యమైన జనపదవ్యవహారము తెనుగున అన్, కి, కు మొదలగువానితో జరుగుచువచ్చినను, సంస్కృతభాషాసంప్రదాయమునుబట్టి యీ తెనుగున వెలసిన సప్తవిభక్తుల యర్థములను ఈ భాషలో వ్యక్తపఱుప వలసివచ్చినపుడు తత్తదర్థబోధకశబ్దముల నా విభక్తులపై జేర్చుకొనుచుండెడివా రని వ్యక్తమగుచున్నది. కావుననే వీనిని ప్రత్యయము లనక 'పదము' లనియే యీతడు చెప్పియున్నాడు. ఇట్టివి ప్రత్యేకపదములు గనకనే వీనికిని, నామవాచకశబ్దములకును నడుమ నొక్కొక్కప్పుడు ముఖ్యముగా నన్నయప్రయోగములలో వ్యవధానము కలుగుటగూడ తటస్థించినది. కేతన గూడ "వలసినప్పుడు చేత, కై, వలన, యొక్క, యందు నను నివి యగు దృతీయాదులందు" అని చెప్పుట చేత నీ పదముల సహాయము లేకయే యీ విభక్తులు వ్యక్తముచేయబడు మార్గ మున్నదని సూచిత మగుచున్నది గదా. ఈతడును "'నికి, నకులు' నిలుచు షష్ఠి చతుర్థిన్" అని యీ రెండువిభక్తులను నొక్కే విభక్తిగా నిరూపించినాడు. దీనినిబట్టి దేశీయంబగు తెనుగుభాష వ్యవహారమున విశేషముగ విభక్తిప్రత్యయములు లే వనియు, నన్నయాదులు సంస్కృతభాషాసంప్రదాయ సిద్ధములగు భావములను తెనుగులోనికి దే ప్రయత్నించి నప్పుడు తద్భావవ్యక్తీకరణసమర్థంబులగు ప్రత్యేకపదముల నారూ విభక్త్యర్థంబులను సూచించుటకై ప్రయోగించినా రనియు తెలియవచ్చుచున్నది.

ఈ క్త్వాంతరూపములు కర్మణ్యర్థము నిచ్చునవే కావునను, సంస్కృతభాషాపద్ధతిని కర్తృకరణములు తృతీయావిభక్తిలో నుండవలయుగావునను, తెనుగున నీ తృతీయావిభక్తియందు కరణార్థసూచకముగా అన్నంత మగు 'చేతన్' అను హస్తపర్యాయవాచకశబ్దరూపమును నామముపై జేర్చి చెప్పు పద్ధతికూడ వాడుకలోనికి వచ్చినది.

"అతులతపంబునన్ వరుణు డన్ మునిచే బ్రథ వింపగాబడిన దివ్యమునీంద్రుడు.

మహాద్విజులచేత నాయందు వేల్వంబడిన హవ్య కవ్యంబులు.

ఉచ్చారణదక్షుచేత నభిహితంబగు శబ్దంబు.

తల్లిచే దండ్రిచే విడువబడితి, నిప్పుడు పతిచేతను విడువబడితినొకొక్కొ.

శర్మిష్ఠచేత నాపడిన యవమానంబు"

ఒకప్పుడు 'చేత'శబ్దసాహాయ్యము లేకయే, అన్నంతపదమే ప్రయోగింపబడుచుండుటయు గలదు. 'చేతన్' అనునదికూడ 'చేయి'శబ్దమునుండి యేర్పడిన అన్నంతరూపమే.

"బ్రహ్మచర్యములను బడయబడిన పుణ్యఫలము"

"గోటను చిదుపబడియె." మొదలైనవి.

ఇట్లు పడుధాతుసహాయముతో కర్తృపదమును తృతీయాంతముగ జేసి చెప్పనక్కరలేకయే, షష్ఠ్యంత కర్తృపదముతో జేయబడిన సమాసముల మూలముగా నీ భావమును తెలుగులో వ్యక్తపరచురీతి యొకటి నన్నయకుపూర్వమే వాడుకలోనికి వచ్చినది. చాళుక్యభీముని 'కొఱవి'శాసనములో "నీచేసిన యుపకారంబు", మంగియువరాజులక్ష్మిపురం శాసనములో "రాజుపట్టంబు కట్టిన పతి" "రెంగరిపసిన పదేన్తుంబు అడ్లపట్లుద్రుగ్గాదేవి సేలయు"—ఇట్టి రూపములు కొన్ని తొమ్మిదవశతాబ్దినుండి తెనుగుశాసనములలో గాననగును. నన్నయ యిట్టి రూపములను విశేషముగా వాడుకలోనికి దెచ్చినాడు.

"తత్కృతు చేసిన యపరాధంబునకు". (తత్కృతాపరాధస్య)

"జనమేజయుని చేయు సర్పయాగము"

"పవనతనయు బ్రాహ్మణార్థంబుగా దన సమర్పించుటయు సెఱింగించి."

వాక్యనిర్మాణమునకూడ సంస్కృతభాషాసరణియే కొన్నిచోటుల దెనుగులోనికి దేబడినట్లగపడుచుండును.

"అయ్యుదంకుండు......వనంబులో నొక్కరుండె చనువా (చనుచు నె) డెదుర నొక్క మహోక్షంబు నెక్కి చనుదెంచువాని నొక్క దివ్యపురుషుం గని, వాని పన్నిన వృషభగోమయభక్షణంబు సేసి జనిపొష్యమహారాజుం గని దీవించి గృహీతసత్కారుండై యుట్లనియె."

"పయనంబు వోవువా రొ (పోవుచు నొ)క్కవాడు స్నానార్థులై వచ్చి".

సంబంధార్థకసర్వనామములతో గూడిన వాక్యనిర్మాణపద్ధతికి సంస్కృతభాషయందే పరిపాటి హెచ్చు. తెనుగున నీ సంబంధము క్రియాజన్యవిశేషణముల మూలముననే వ్యక్తమగుచుండును. కాని నన్నయ యా పద్ధతినే తన రచనయందు విశేషముగా ప్రవేశపెట్టినాడు.

"ఎవ్వనియేని వీర్యంబున నిక్కన్య యుద్భవిల్లె నట్టి యుపరిచరుండు"

"ఎండేని సర్వభూతేశుండు సృజియించె సచరాచరములైన జగములెల్ల; ఎండేని గృతవాసు డయ్యె భగీరథుండు—అట్టి బిందుసరము."

"ఎప్పుడేని నన్ను నప్రియంబులు వలుకు దప్పుడ నిన్ను బాసిపోదు"

"ఎవ్వరేని వీని నెత్తికొనుడు, మిగిలియున్న బాహుయుగళంబు గన్నును వడసు, వీని కతడ యంతకుండు."

"అదోషం బెట్లు పరిహృతంబగు, నట్లుగా నీ చిత్తంబునం దలంచి" (యథా తద్దోషః పరిహృతో భవతి తథా విచింత్య.)

"ఇందుల లక్ష్య మెవ్వ డేసె నాతని వరియింపు."

సంస్కృతివాక్యనిర్మాణపద్ధతియందలి దృష్టితోడనే తెనుగున నవలంబించిన మరికొన్ని వాక్యనిర్మాణరీతులు; కారకప్రయోగములు—

"నాచిత్తం బెప్పుడు ధర్మంబున దగిలియుండను, పుత్రుండు వంశకర్తయు గాను వలయు."

ఇచ్చట తగిలియుండవలయు, కావలయు నను రూపములకు బదులుగా అన్నంత క్రియారూపములకు, 'వలయు' అనుదానికిని వ్యవధానము కలుగుటయేకాక, సముచ్చయముతో గూడిన రెండు అన్నంతరూపములకును, తుదినున్న వలయుతో నన్వయము కల్పింపబడుట

విశేషము. "మచ్ఛిత్తమనవరతం ధర్మే నిష్ఠితం, పుత్రశ్చ వంశకరో భూయాత్" అనురీతి నున్నది.

"నే నెద్ది సేసినను దానికి నొడంబడి వారింప కుండను, నన్ను నప్రియంబులు వలుకకుండెను వలయు."

"ధారుణి నట్టి యపూర్వసభారచనలు వినగ జూడ బడ వెవ్వరిచేత"

"కలధౌతమయపాత్రముల ప్రతిదినమును నుకు వను, గట్టను, దొడ్డువర, బూయ ననుభవింపగలును టిది యేమి పురుషార్థమయ్య"

"ఆదరింపంగ గాక ఛేదింప నోపెడువారు గలరె"

"పలుకం దనుగాదు నాక."

"ఏల వచ్చువా రనుదురు" (కథ మాగన్తారో భవేయుః)

పశ్వమబంధక్రియకు 'చేతన్' అను పదమును సహాయముగా జేసి తెనుగున కర్మణ్యర్థమును కల్పించి నట్లే, సంస్కృతభాషలో నొక ప్రత్యేకసంప్రదాయముగా వెలసిన ఉపయోగార్థమున—అనగా నియమపూర్వకవిద్యాస్వీకార మర్థమైనపుడు 'ఆఖ్యాతకు' 'తోడ' శబ్దమును జేర్చి చెప్పుటయు నన్నపార్యుడీ భాషలో జేసిన ప్రత్యేకకల్పనయే యనవచ్చును.

"చ్యవనసుతుడైన సుమతితో జదివె సకలవేద వేదాంగములు"

"అగ్ని వేశులతోడ ధనుర్వేదంబు నర్థింగఱచి."

"కృపుకా వేదంబుల్ పదివించె భూసురులతో విఖ్యాతిగా."

"తనవలన విలువిద్య గఱచిన కుమారులం జూచి ద్రోణుండు కృపాచార్య రావించి వానితోడ దన మనుమల వందఱ విలువిద్య గఱపంబంచిన"

నియమపూర్వకవిద్యా స్వీకారంబైననే 'తోడ' వర్ణకంబు నుపయోగించినాడు నన్నయ. అట్లు కాని యప్పుడు 'వలన' వర్ణకంబునే వాడినాడు. ఇది సంస్కృత భాషాసంప్రదాయమునుబట్టి వైదికాభిమాని యగు నన్నయ తెలుగుభాషలో జేసిన కల్పనయే కావచ్చును. ఈ యుపయోగార్థమును గూర్చిగాని, తదర్థమున 'తోడ' శబ్దప్రయోగమునుగూర్చిగాని తెలుగు భాషకు తొంటి లక్షణకర్తలగు కేతన, పెద్దన లేమాత్రము తడవియుండలేదు. కాని 'తోడ'శబ్దము నన్నయకుపూర్వమునుండియు వాడుకలో లేకపోలేదు. ఇది పూర్వశాసనములలో "తోఱ-తోఱి" అను రూపములలో గానవచ్చుచున్నది. సహార్థమునందే ప్రయోగింపబడియున్నది. "అల రామవిభుతోఱ" (చాళు. భీ.ధర్మ. శా.) "వాఱంబితోఱి కయ్యంబున" (వైదుంబ. శా.) తుడు-తోడు ధాతువునకు 'సంధానించుట' (బాణముగాని, ఉడుపులుగాని), తొడుగుట అని యర్థము. ఇందలి 'ఒ'కారమునకు పూర్వస్థితి 'ఉ'కారమై యుండును. 'తుళి'=త్రొక్కు (to tread upon) అను నర్థము గల ధాతు వొకటి యితరదక్షిణ దేశభాషలలో కలదుగాని, స్పృశించు అను నర్థములో 'తుడు', 'తోడు' అను రూపములే కనబడుచున్నవి. ఈ 'తుడు'లోని 'ఉ'కారము ప్రాచీనమైన 'తుఱు' అను ధాతురూపమునకు సంబంధించినదే యేమో.

ఈ తుడు-తోడు ధాతువునకు స్పృశించు, తాకు, ధరించు మొదలగు నర్థములు కలవు. "తొడి, పూసి, కట్టి" అను ప్రయోగములు భారతకవులలో తరచుగా గానవగును. ఆభరణములను తొడిగికొని (తొడవులను ధరించి), గంధాదులను పూసి, వస్త్రములను కట్టి అని యర్థము. తొడవులను తొడి = తొడుగుకొని—అనగా ఆభరణాదులను శరీరమునం దేయే స్థానములందు తగిలించుకొనవలయునో అట్లు చేసి. తోడు—తగిలియుండునది, వెంట నుండునది. కావుననే సహాయము. తోడన్ = తాకునట్లుగా. వానితోడన్ = వానిని తాకునట్లుగా; వానివెంటనే. వానితోడి కయ్యంబు = వానిని తాకి, కలుసుకొని యుద్ధము చేయుట. ఈ తుడు-తోడుధాతువునుండి యేర్పడినదే నన్నయ విశేషముగా వాడుచువచ్చిన 'తొట్టి' శబ్దము కూడను. 'తొట్టు' అనునది నష్టధాతువు కాదు. 'తోడు' ధాతువునకు సంబంధించినదిగానే తోచుచున్నది. "హిమకరు దొట్టి పూరుభరతేశకురుప్రభు పాండుభూపకు"లనగా వీరందరు హిమకరుని వంశము

లోనివారు కాబట్టి వానిని తాకినవారే అన్నమాట. కావుననే 'ఆతేడు మొదలుగా' అను నర్థము వచ్చినది. శర్మిష్ఠదొట్టి, అసురపతి దొట్టి = వారిని మొదలుగాఁగొని, తాకి, తరువాత వీరందరు వచ్చినా రన్నమాట. ఇది క్త్వార్థకముగాను, అవ్యయముగానే యుండిపోయినది భాషలో. కాని 'తోడు' అను శబ్దము సప్తమ్యర్థక మగు 'అన్' ప్రత్యయమును గ్రహించి తోడన్, తోన్, తోడ, తో అని తృతీయావిభక్త్యర్థమగు సహార్థద్యోతక శబ్దముగా నేర్పడినది. కావుననే నన్నయభాషలో నిది సముచ్చయార్థమున వ్యవధానముగఁగూడ ప్రయోగింపబడినది. ప్రత్యయ మను దృష్టి దీనియెడ నేర్పడినట్లు లే దప్పటికి.

"అఖిలబాంధవులయు బ్రాహ్మణులయు దోడ"

"బాలకులయు, నధికశ్రీదర్పితులయు, లుబ్ధులయు, లఘుజనంబులయుం దోడ"

'తోడు'ధాతువునుండి 'తొట్టి', 'తోడన్', 'తోన్' అనున వేర్పడినట్లే, చేయు ధాతువునుండి చేసి, చేతన్, చేన్ అనునవికూడ నేర్పడిన ట్లున్నవి. పెద్దన చెప్పినట్లుగా "విభక్త్యర్థవేదులగు తెలుఁగుకవుల మతంబున మూఁడే విభక్తులు—తృతీయా పంచమీ సప్తములు. ఇవి ఏకార్థనియతినే చెల్లును" తక్కిన వన్ని ఆంధ్రభాషావిభక్తులకు గల నామాంతరములే. పంటన్, గోటన్ మొదలగు అన్నంతరూపముల యర్థమునే వ్యక్తపరుచుటకును, ఇంకను సంస్కృతభాషలోని విశేషభావములను సూచించుటకును నన్నయాదులు తోడన్, చేతన్, వలనన్ మొదలగు నామాంతరములను ప్రయోగించినారు. అట్టివానిలో చేరినవే 'చేసి, మెయిన్' అను తృతీయార్థమున నన్నయ ప్రయోగించిన శబ్దములుకూడను. 'చేసి' యనునది 'తొట్టి' శబ్దమువలెనే క్త్వార్థకరూప మగుటయేకాక, అది ద్వితీయాంతశబ్దముపై జేర్పబడినట్లే—(cf. హిమకరుందొట్టి, గాంధారిం దొట్టి దేవీజనులు మొ.) "తండ్రి పనుపుఁజేసి ముదిమి గొని జవ్వనం బిచ్చె"యనుచోట ద్వితీయపైనే చేర్పబడినదికాని, సామాన్యముగా అన్నంతము, లేదా సప్తమ్యంతశబ్దములపైనే చేర్పబడుచువచ్చినది. "అగ్నిహోత్రములు తేజరిల్లమిఁజేసి; తన పాదంబునంజేసి తలగంద్రోచిన; ముదితయందు తనదు హృదయము నిలుపుటంజేసి; నలు డిప్డు దసమర్థుఁ డగుటం జేసి"—"శరముచొప్పు వామపాదంబునం దలగంద్రోచె" నన్నట్లు 'చేసి' లేకుండగనే చెప్పవచ్చును. అర్థవ్యక్తీకరణమునకు 'జేసి'తోడ్పడునేమో. కాని 'అసమర్థుండగుటం జేసి', 'హృదయంబు నిలుపుటంజేసి' ఇత్యాదులనుబట్టి చూడఁగా సంస్కృతమందలి "అసమర్థ ఇతి కృత్వా" "తస్యాం హృదయం లగ్నమితి కృత్వా" అను ప్రయోగపరిపాటినిబట్టి 'కృత్వా' అనుదాని సందర్భమున నన్నయ 'చేసి' అను రూపమును వాడినాఁడా యను సందేహము కలుగకపోదు. ఇట్లే 'మెయిన్'అను సప్తమ్యంతమగు 'మెయి'శబ్దమునుగూడ తృతీయార్థమం దితడు ప్రయోగించినాడు. ఇది 'క్త్వార్థకరూపమగు చేసి'వలెగాక, సామాన్యముగా ప్రథమాంత, లేదా షష్ఠ్యంతశబ్దముపై జేరుచున్నది. మెయికి పై రూపాంతరము.

"తెనుఁగున రచియింపు మధికధీయుక్తిమెయిన్"

"ఈడంబోక వీకమై బొడువఁగా"

"నిష్ఠమెయిన్ భవదగ్నిహోత్రముల్ పోషిగ వేల్వఁగాబడియె."

'ధీయుక్తితో', 'నిష్ఠతో', 'వీకతో'—అనియే యర్థము. కాని, ధీయుక్తిన్, వీకన్ బొడువగా అనినచో చాలుఁగదా ఎందులకీ 'మెయి'శబ్దమును దగుల్చుట అని శంక. 'మెయి' శబ్దమునకు 'శరీర' మర్థము. ఇచ్చట 'శరీర' మనగా సంపూర్ణస్వరూప మను భావముతో, సంపూర్ణమైన నిష్ఠతో, సంపూర్ణమైన ధీయుక్తితో, పట్టుదలతో ననునర్థమున నన్నయ యీ పదమును జేర్చినా డనవలె. ధీయుక్తియొక్క సంపూర్ణత్వముతో, నిష్ఠయొక్క సంపూర్ణత్వముతో నను భావము సూచింపబడినది.

ఇట్లు షష్ఠిపై, లేదా సంబంధార్థకశబ్దముపై జేర్పబడిన సప్తమ్యంతశబ్దములు వలనన్, లోపలన్, అందున్ అనునవికూడ పంచమీ, షష్ఠీ, సప్తమీ విభక్త్యర్థద్యోతకములుగా నేర్పడినవి. వలనన్ అనునది

వలను (=ప్రక్క)శబ్దముయొక్క సప్తమ్యంతరూపమే. లోపు (cf. వెలుపు, దాపు) శబ్దముపై 'అల్' 'అన్' చేరుటవలన "లోపలన్" ఏర్పడియుండును. 'అన్' అనుదాని రూపాంతరమే 'అందు'. (cf. ఇందు, ఎందు.) ఇవి తొలుత ద్రుతాంతములుగా గనబడవు. సప్తమ్యర్థద్యోతకములై నవిగనుక ద్రుతాంతము లైన ట్లున్నవి.

"అక్కథకువలన బుణ్యకథలు విను వేడ్క".

"నావలన నెక్కథ విన వలతురు"

"ఆ కథకునివలనన్"అనగా నా కథకుని ప్రక్కనుండి, అతనిదగ్గరగా నుండి, అతనిమూలముగా పుణ్యకథలు విను వేడ్క.

"తక్షకువలని భయము" = భయము తక్షకుని ప్రక్కనుండి వచ్చినది. వానివలననుండి—వానిమూలముగా గలిగినది.

"దాస్యంబువలనన్ పాయంగవలయు"=దాస్యముయొక్క సామీప్యమునుండి తొలగిపోవలయును.

వలనన్ వినుట, వలనన్ తొలగుట, వలనన్ విముక్తులగుట—అను సందర్భములలోని సప్తమ్యర్థము బాగుగా నర్థము కాకపోవుటచే గాబోలు -దానికి 'ఉండి' కూడ చేర్పవలసివచ్చినది. 'అక్కథకు వలనన్ ఉండి' వినుట, భయమువలనన్ ఉండి (కొంత కాలము) తరువాత తొలగుట, దాస్యమువలనన్ (లోన్) కొంతకాల ముండి, తరువాత విముక్తులగుట-అని చెప్పినచో దాని యర్థము సుబోధ మగుచున్నది.

'వలనన్' శబ్దముతో జోడింపబడకయే సప్తమ్యంతముపై 'నుండి' చేర్పబడవచ్చునుగదా.

"హైమవతోత్తుంగ హేమశృంగంబుననుండి భూమికి వచ్చె." "దేవలోకంబుననుండి నీకడకు వచ్చు" ఇక్కడ 'ఉండి' అనుదాని ప్రయోజనము స్పష్టమే.

"ఒక బ్రాహ్మణుండు ద్రుపదపురంబునుండి చనుదెంచి" (ఆది. ౭-౨) అన్నప్పు డీ పాఠమే సరియైనచో నన్వయము కొంత కష్టముగా గనబడకపోదు. "నేట వచ్చి" యనుదానివలెనే విశేషప్రయోగముగా గ్రహింపవలసియుండును. వెంటనే "అయ్యా, ఎందుండి వచ్చితి"రని (ఆది. ౭-౨) ప్రశ్న కలదు. ఎట్లైనను 'ఉండి' అనునది 'చేసి' వలెనే సప్తమ్యంతములపై చేరినదే యనుటకు సందేహము లేదు.

"అక్కడనుండి", "నీరిలో నుండి", "ఎందుండి" "అ ప్రదేశముననుండి" మొ. ఇది లేకయు సప్తమ్యంత మా యర్థము నిచ్చును.

"వానిముక్కునన్ వాతను గర్ణరంధ్రముల వారక శోణితధార లొల్కగా"—ముక్కుననుండి, వాతనుండి శోణితధార లొల్కగా నని యర్థము. 'ఉండి'వలెనే కొనుధాతురూపమగు 'కొలు'నుండి యేర్పడిన 'కొలెన్' అనునదికూడ అన్నంతసప్తమ్యర్థకరూపములపై జేరి 'నాటంగొలెన్', 'నిన్నటగొలెన్'=నాటిని గ్రహించి, నిన్నటిని గ్రహించి; నాటనుండి, నిన్నటినుండి యను నర్థము నిచ్చినది. ఇట్లు సందర్భమునుబట్టి నన్నయ యనేకశబ్దముల నాయా యర్థముల వాడినాడు.

'వలన' వలెనే లోపల, లోనన్, అందు అనునవి సంబంధార్థకషష్ఠ్యంతముమీద జేరినవి. 'వేల్పులోపలన్', 'నూతిలోన్' 'పొదలలోనన్' ఇవి స్థలవాచకములు, సప్తమ్యర్థకములు. కాని వీనిపై మరల 'అన్' చేరుట విశేషము. 'అన్' అనునదేగాక 'అందు'కూడ 'లోన్' అనుదానిపై చేరుచున్నది. 'లోపలన్' వలెనే 'లోనందు' ఒకటి.

"సుందరి మాయిద్దరిలో
నం దెవ్వరివలతు, చెప్పుమా యనవుడు బూ
ర్ణేందుముఖి నూచి విూలో
నం దెవ్వడు వొడిచి యొడిచె నతనిన వలతున్."
(ఆది. ౮-౧౧౦)

ఇక 'అందు'ను గూర్చిన కొన్ని విశేష ప్రయోగములు—

"గుర్వర్థమునందు ఋణవిముక్తుడు."

"వాయం దధికధనమ్ము గొనిపొమ్ము"

ఈ 'యందు' సులభముగా బోధపడ దిప్పుడు. విముక్తి గ్రహణార్థంబులందు 'తస్మాత్ విముక్తః' అని

పంచమీప్రయోగము యుక్తము. కాని యీ పంచమి సప్తమినుండి యేర్పడినదే యైనను (వలను—వలనన్) దీనిపై 'ఉండి' శబ్దముకూడ చేర్చినగాని, అనగా "నాయందునుండి, నావలననుండి" అని చెప్పినగాని, అర్థస్ఫురణము కలుగుటలేదు. "గుర్వర్థమునందు ఋణ విముక్తుడు" అనగా గురువున కివ్వవలసిన యర్థము, లేదా ప్రయోజనరూపమైన ఋణమునందుండి, ఋణము వలన నుండి విముక్తు డన్నమాట. "నాయం దర్థము గొని పొమ్ము" అనగా నాయందునుండి, నావలననుండి, నాదగ్గరనుండి ధనము గ్రహింపుము అని యర్థమగును. 'మత్తః' అని గ్రహ్యర్థాదియోగంబున పంచమి విధింప బడినది. తెలుగున పెద్దన చెప్పినట్లుగా "తృతీయయు, పంచమి, సప్తమియును ఏకార్థనియతి జెల్లుం" గావున అన్నంతముతోపాటు అందు అనునదికూడ పంచమ్యర్థ మున వాడబడినది. తరువాత నీ యర్థము వ్యక్తము చేయవలసివచ్చినపుడు 'అందుండి', 'దానివలననుండి' అని 'ఉండి' శబ్దముకూడ చేర్పబడుట తటస్థించినది. ఈ పని సప్తమ్యర్థకమే యగు 'లో' అను శబ్దము ప్రయో గించినపుడు కూడ చేయవలసివచ్చినది. నన్నయ "నూతిలో వెలువడ గోమలిం దిగిచె" నన్నప్పుడు నూతిలో వెలువడుట యేమిటని యిప్పు డనిపించక పోదు. 'లో'కికూడ 'ఉండి' చేర్చి "నూతిలోనుండి వెలువడునట్లుగా" కోమలిం దిగిచినా డని చెప్పు కొనినగాని మన కిపుడు బోధపడదు.

ఈ చిక్కు నన్నయనాటికే కొంతవర కేర్పడి యుండవచ్చును. కావుననే "నీరిలోననుండి యెగయు చుంచె"నని యాతడే ప్రయోగించినాడు. "నూతిలో వెలువడె" నన్నట్లు "నీరిలో నెగయుచుంచె"నని చెప్ప లేదు. అర్థవ్యాప్తి లేకపోవుటచే గాబోలును. "భూమి దేవి నీరిలోనుండి వెలువడినది."

ఈ 'అందు' అనుదానిని నన్నయ యింకను విశేషార్థములందు ప్రయోగించినాడు. అతనికి పూర్వ మున గల శాసనముల భాషలో గనబడకపోవుటచే నాతడే యిట్టి వాడుకకు మూల మనవలసియుండును.

"నీవు మాయందు గుడిచి" అనగా 'మాయింటి లో'నని యర్థము.

"ఇంద్రునం దునికియు" అనగా 'ఇంద్రుని పట్టణమున, లేదా సభలో' నని యర్థము.

"గిరివ్రజంబు నద్వారంబునందు జొచ్చిరి" అనగా 'ద్వారములేని ప్రదేశముమూలముగా (ద్వారా) లోన బ్రవేశించి' రన్నమాట.

ఈ యర్థమునందే 'అన్'—"విమదగపతి యహి లోకమున కరిగె భూవివరమునన్." (ఆది. ౧-౧౦౨) ఇట్లే 'అందు' అనునది స్థలవాచకశబ్దమగు 'అల్' అను దాని రూపాంతరమే యై, (అల్ > అన్ > అందు) ప్రదేశము అను నర్థమే కలదైనను, సందర్భానుసార ముగా భిన్నార్థములందు నన్నయచే బ్రయోగింప బడినది.

"లాలితాపూర్వసభాలోకనంబున యందు జూదంబు కార్యంబె చెపుమ"—అనగా "సభాలోకన సమయమందు, లేదా సభాలోకనమువాత్రమునకే వచ్చిన సందర్భమునందు" అని చెప్పుకొనవలె. "సభా లోకనమే ఉద్దేశముగా బెట్టికొని వచ్చిన సమ యమం"దని తాత్పర్యము.

"అఖిలలావణ్యపుంజంబు నబ్జభవుడు
మెలతగా దీనియందు నిర్మించెనొక్కొ."

"లావణ్యపుంజము నంతను దీని స్వరూపముగా దీనియం దమరునట్లుగా జేసినాడా"యని అర్థము చెప్పు కొనవలెను. 'దీనియందు నిర్మించుట' యనునది సుల భముగ బోధపడునట్టిది కాదు.

"అట్టియందు గోవిందుండు శ్రీరథ శేఖ"

"ఎల్లయందు నధికసాత్త్వికు డాస్తికు డనగ జనులు"

"అట్టి సందర్భమునందు, ఎల్లలోకమునందు=లోక మునం దెల్లయెడల" అను నర్థము సులభముగానే స్ఫురింప వచ్చునుగాని, ఇప్పటి వాడుకలోనివి కావు. "నారదు వచనంబువలన ద్రౌపదియందు సమయక్రియ"="ద్రౌపది విషయమున జేసిన ప్రతిజ్ఞ".

"ధర్మరాజును రాజ్యంబునందు సమర్పించిన"= రాజ్యముచేయుటకై ధర్మరాజును నియోగించిన. "రాజ్యే నివేశ్య" అనుదానికి తెలుగు కాబోలు.

ఇట్లే 'అందు' అనునది యర్థభేదమును సూచించు శబ్దమైయుండి తుదకు విభక్తిప్రత్యయముగా వైయాకరణులచే గ్రహింపబడినది. సర్పయాగమునందు, గృహమునందు, వనములందు—వీనికి అన్నంతరూపములే గలవు. యాగమునన్, వనములన్ మొ. యాగములోన్, వనములోన్ అని వీని కర్థము. లోన్-లోపలన్ అనునవికూడ అన్నంతములే యగు సప్తమ్యర్థకములే. ప్రధానముగా సంబంధార్థకమగు షష్ఠీప్రత్యయములలో వీనిని జేర్చుట అసంగతమే. నిర్ధారణార్థమైనను సప్తమ్యర్థమే కాని షష్ఠి కాదు. అన్ అనునది స్థలవాచకమగు 'అల్' అనుదానినుండి యేర్పడినట్లే, 'లో' అనునది 'ఉల్'నుండి యేర్పడినది. ఉల్ > లో > లోపు > లోపల + అన్ = లోపలన్; లోన్ + అన్ = లోనన్. 'అన్' అనునదే కాక 'నన్' అనునది కూడ సప్తమీ ప్రత్యయమైనది. కావుననే 'అందు, న' సప్తమి అన్నారు. నన్నయభాషలో సప్తమ్యర్థకమగు నీ 'నన్' అనునది ద్వితీయార్థమును సూచించుట యొక విశేషము.

"తద్రూపామృతపానంబున ననిమిషత్వంబునం బొందిన తన నయనంబులు" (ఆది. ౬-౬౪) ఇందలి మొదటి అన్నంతశబ్దమునకు తృతీయార్థము (=పానంబు చేత). అనిమిషత్వమును బొందిన నయనంబులు అనిన అర్థమగును. కాని 'అనిమిషత్వంబునన్ పొందుట' యనగా సప్తమి 'నన్' ప్రత్యయప్రయోగము వలని ప్రయోజన మిప్పుడు సులభగ్రాహ్యము కాదు. 'అనిమిషత్వమునందు పొందుపడియుండిన నయనంబులు' అని అర్థము చెప్పుకొనవలెనేమో. అట్లే "దేవత్వంబునం బొంది విశుద్ధజ్ఞానులయి ముక్తులగుదురు." దేవత్వమును పొందుటయే కాని, "దేవత్వమునందు బొందుట" అనున దిప్పుడు సుబోధము కాదు.

"శంతనుం డతిమనోరాగంబునం బొంద శాంతనవుండు తన తల్లి సత్యవతిని దోడ్కొని తెచ్చె" (ఆది. ౪-౧౫౧). "అతిమనోరాగమును బొందుట" అని కేవల ద్వితీయార్థముకంటె విశేష మేమైన కలదా? అతిమనోరాగంబునందు పొందన్ = నిమగ్నుడు కాగా అని 'పొందు'కు విశేషార్థ మేమైన జెప్పుకొనవలెనేమో.

ఇక 'న' పై 'అందు' చేర్చుటయు కలదు. "శాకలమునయందు శల్యుమద్రేశ్వరు" (సభా. ౧-౨౬౬). శాకలపురమందు, శాకల్యపురమందు అని దీనికి పాఠాంతరము లేర్పడినవి. వ్రాతప్రతులనుబట్టి నిర్ణయింపవలసిన పాఠములలో నిదికూడ జేరగలదు. శాకలమునయం దనగా 'శాకలమునం'దనుదానికే ప్రయోగాంతరముగా నన్నయ ప్రయోగించినాడా? "శాకలముయొక్క అందు" అనియా? శాకలపురమం దనియే అర్థమగును. అన్వయ మెట్లో! నన్నయ యె ట్లన్వయించుకొనెనో! నన్నయకు బూర్వమున గల శాసనములలో నీ 'న' వర్ణము పూర్వశబ్దమును విశేషణముగా జేయుట కుపయోగించిన ట్లగపడును.

"అస్వమేదంబున పలంబు అగు" (అద్దంకి. శా) దీని యర్థము నిప్పటి భాషలో వ్యక్తముచేయుటకు 'అశ్వమేధముయొక్క ఫలము' అనిగాని, 'అశ్వమేధంబునందలి ఫలము' అని గాని చెప్పవలసియుండును. "అన్వయంబున వారు" = అన్వయంబునందలివారు (మాచర్ల.శా) అన్వయమునకు సంబంధించినట్టివారు. అట్టి అందలి అను విశేషణరూపము లక్కరలేకయే ఆకాలమున నర్థమయ్యెడిదేమో. నన్నయయు నిట్టి ప్రయోగము చేసినాడు. "ఎలజవ్వనంబున విలసనంబు" = జవ్వనమునందు = నందలి (యొక్క) విలసనము. "కుంభమున తోయములు", "యదువంశంబున వారు", "కాంపిల్యనగరమున జనులు"—ఈ సందర్భములలో "కుంభమునందలి తోయములు, నగరములోని జనులు" అని సప్తమ్యర్థమే చెప్పుకొనవలసియుండును. నగరములోని జనులు నగరమునకు సంబంధించినవా రగుదురుగావున సంబంధార్థముకూడ స్ఫురింపకపోదు. అంతమాత్రముచే 'న' షష్ఠీద్యోతకము కాబోదు. వాస్తవముగా నీ భాషలో సంబంధార్థద్యోతకమగు షష్ఠిని సూచించు ప్రత్యయమే యేర్పడలేదు. (తొల్లిటి ఔపవిభక్తికములు, ఇటీవలి యొక్క తప్ప) స్థానమే యీ సంబంధమును సూచించును. కావుననే నన్నయభాషలోగూడ "మంత్రంబుశక్తి", "ఉచ్చైశ్శ్రవంబు వాలంబు", "సేర్పుసేర్మి" ఇట్టివి హెచ్చు. ఇంకను సంబంధమును వ్యక్తము చేయుటకు

సంబంధార్థకరూపములు వాడబడును—"నీ చేసిన యుపకారము" (cf. త్వత్కృతోపకారః), "అమ్మునివరు కరపిన మార్గమున" (తన్మునివరాదిష్టమార్గేణ).

కి, కు లు షష్ఠీప్రత్యయము లనుట యుక్తమే కాదు. ఇవి సహజముగా సంప్రదానార్థమును దెలుపుటకై యేర్పడినవి భాషలో. కావున చతుర్థీప్రత్యయ మనవలె. ఒక రొక వస్తువు నితరుల కిచ్చునపు డది పుచ్చుకొనువాని దనునట్లుగా నిచ్చుట స్వాభావికమే. నాది 'అగు' నట్లుగా ఇచ్చినదే 'నా + అకున్'= నాకున్ ఇచ్చినది. క్రీ. శ. ౭-వ శతాబ్దిలోశాసనములలోగూడ ఆనాటి కన్నడశాసనములలో పెక్కింటిలోను 'అకుణ్' రూపమే గానవచ్చుచున్నది. 'రామాయ దదాతి' అనెడి అర్థము కాకపోయినను, రామునకున్ ఇచ్చుట "రామునిది అగునట్లుగా ఇచ్చుట" అని మన కర్థ మగుచున్నది. నన్నయకుపూర్వము గల శాసనములలో చాలవరకు 'ఇచ్చుట' సందర్భములోనే యీ 'కు' ప్రత్యయము వాడబడినది. "ఇళరేనికిన్ ఇచ్చిన పన్నస", "నాకు ఇచ్చిరి", "వడ్డవరికి ఇచ్చిరి", "కార్తికేయునకు గుడి ఎత్తించె", "ఆదిత్యభటారనికి ఇచ్చిన నేల" మొ. "కోటి కఱంత" "స్వామికి భక్తుండై", "దీనికి వక్రంబువచ్చువారు" ఇత్యాదిసందర్భములు కొన్ని లేకపోలేదు. కాని నన్నయ యనేకార్థములో దీనిని ప్రయోగించెను. 'కు' అనునది వానిది 'అగునట్లు' అను నర్థమున వచ్చిన దనుమాట మరచిపోబడినతరువాత, 'కు' వర్ణకముపై 'అగు' ధాతువునుండే యేర్పడిన క్త్వార్థకరూపమును 'అయి' అనుదానిని అర్థస్పష్టతకై చేర్పమొదలిడిరి. "అవఘు, మా మామ శకుని నాకై కడంగి" (సభా. ౨-౩౮) = నా ప్రయోజనము అగునట్లుగా అయి = నాకొఱకు అయి, కడంగి.

ఈ 'కు' అర్థమునందే కొఱకు, కొఱకయి అనునవి కూడ కాలక్రమమున వాడుకలోనికి వచ్చినవి. తుదకు 'కు'ను త్రోసిరాజని, దానిని షష్ఠీవిభక్తికి త్రోసివేసి కై, కొఱకు అనునవే చతుర్థీప్రత్యయములుగా పరిగణింపబడు స్థితి వచ్చినది. 'అగు'నుండి యేర్పడిన క్త్వార్థకరూపమేగాక, అన్నంతరూపమగు 'కాన్' అనునదికూడ చేర్పబడినది. "నాకై = నాకు గాన్." తరతమభావమును దెల్పుటకు 'కు' కు 'అంటె' అనునది చేర్పబడినది. దానికి + అంటె = దానికంటె ఇది గొప్పది. ఇట్టి భావము లనేకములను నన్నయ 'కు' ప్రత్యయముమాత్రముచేతనే సూచించినాడు.

"బ్రహ్మకుం దపముచేసి"=బ్రహ్మ (తనకు) అగునట్లుగా- ప్రత్యక్షు మగునట్లుగా - అనగా బ్రహ్మనుద్దేశించి. దీనినే 'బ్రహ్మను గుఱించి - బ్రహ్మను గూర్చి' అని చెప్పుటయు గలదు. లక్ష్యముగా జేసికొని. "నీ వెల్లవారికి నత్యున్నతుడవు" = ఎల్లవారికంటె = ఎల్లవారికి + అంటె (అందరిలోపల - అందరిలోను).

యయాతికి అలుగుట; హేమ్యన కనుగ్రహించుట; నాకుం గరుణించుట; అక్కచునకు శోకించుట; నాకు వరించుట"— ఈ సందర్భములలో నన్నయ 'చతుర్థీ - కు' వర్ణకమును వాడుట ఈ కాలమున నించుక యాశ్చర్యమును కలిగింపకపోదు. కాని యిది "క్రుధ ద్రుహేర్ష్యాసూయార్థానాం యంప్రతి కోపః" అని పాణిని సూత్రించిన సంస్కృతభాషాసంప్రదాయమునందు నన్నయకు గల యాదరాతిశయమువలన గలిగినదే యనుటకు సందేహము లేదు. వానిపై కోపము, ఒకనిమీద దయ—అని సప్తమ్యర్థకశబ్దములను బ్రయోగించుటే తెలుగుసంప్రదాయము.

"ఎలుకమీది కోపమున నిల్లేర్చినట్లు" అని నన్నిచోడుడే ప్రయోగించినాడు.

"మదర్థం కన్యాం వృణీధ్వం" అను; భాషాసంప్రదాయమునుబట్టియే "నాకు వరించుట" యను పలుకుబడియు నేర్పడినది. ఇట్లు నన్నపార్యుడు కారకవిషయమునగూడ సంస్కృతభాషామర్యాదను తెలుగు రచనలోనికి విశేషముగా దెచ్చినవాడైనాడు.

ఆగస్టు పదిహేను

[కథానిక]

●

శ్రీ సహజానందం

సభావేదికవద్ద ధ్వజస్తంభం ఆకాశాన్ని అంటుతోంది. వేలమంది ప్రజలు శిఖరాగ్రంవైపు చూస్తున్నారు రెప్పలు వాల్చకుండా.

గాలివిసురుకు ఒక్కసారిగా జయపతాకం ఎగిరింది. శతసహస్రజీవులు— పండితులు, పామరులు, నిరక్షరకుక్షులు జీవచ్ఛాయ నేర్చుకున్నారు. ధనవంతులకు దరిద్రులకు అక్షయమైన సంపద లభించింది.

స్వాతంత్ర్యం! జన్మభూమికిపునర్జన్మ!!
జనసముద్రంలో విజయోల్లాసం. జయ జయ ధ్వానాలు. ఆకాశమే జేగంటై మోగి, మారోమ్రోగుతున్నట్టు, పృథ్వే పెదవులు విప్పి జయఘోష చేస్తున్నట్టు!

రత్నఖచితసింహాసనాలపై రాజాధిరాజులకు పట్టాభిషేకం జరిగిన దృశ్యం కాదు. దేశమే సింహాసనం. ప్రజలది ఆ సింహాసనం. ప్రజలే పాలకులు.

కిరీట మొకనిపై, దాస్యముద్ర ఇంకొకనిపై...ఆ యుగం అస్తమించింది.

పతాకస్థాపన చేసిన నాయకుడు ప్రజలవైపు తిరిగాడు. జయధ్వానాలకు అతని కళ్ళు చెమ్మగిలినయ్. హృదయం స్పందించింది. గాత్రం గాద్గదికమైంది. అతని కళ్ళముందెన్నో భయంకరదృశ్యాలు కదలిపోతున్నయ్. విప్పిన గాయంలా ఉంది స్మృతిపథం! యుద్ధభూమికోలాహలం...తీవ్ర దైన్యం...ప్రాణార్పణ చేసిన పుణ్యజీవు లతని స్మృతిపథంలో కళ్ళు తెఱిచారు.

హతవీరుల సమాధిపై పుష్పవర్షం కురుస్తోంది. ఒకరితర్వాత ఒకరు పూలమాలలు విసురుతున్నారు.. అహ్హా.. వారేరీ?

పంద్రెండేళ్ళవ్వాడు తుపాకికి గుండెనిచ్చిన ఆ పసికంద...కన్నతల్లి ఏదీ? ఎక్కడ? ఇప్పటి పుత్రోత్సవాన్ని మించిన ఆహ్లాదం తల్లి కెప్పుడు సిద్ధిస్తుంది?

యౌవనంలో పతివియోగం పొందిన ఆ యువతు లెక్కడ? దాంపత్యాని కింతకంటే సాఫల్యం వేరేది? జీవితంయొక్క సంపూర్ణతను సిద్ధింపజేసికొన్నవారికి మృత్యువు లేదు. వారు చిరంజీవులు.

వయోభారంతో కుంగుతున్నా, అగ్నిగుండంలోకి దూకిన పెద్దలు నిత్యయౌవనులు! వీరిని దేశం మరువదు. ప్రజలు మరువరు. వీరే జాతికి అక్షరాభ్యాసం చేశారు.

—వేదికనుంచి వినబడుతున్న వీరగాథలకు ప్రజల హృదయాలు తల్లడిల్లినయ్.

లాఠీల మధ్య, తుపాకుల ముందు, ఉరికొయ్యలో నెత్తురు గక్కి, అకాలమానుష

మృత్యువుకు ఆహుతి ఐనారు అజ్ఞాతవీరు లనేకులు. కాని వారి సంకల్పం శ్మశానాగ్నిలో భస్మం కాలేదు. మరింత స్థిరమై, హింసాయుధాలను నిర్వీర్యపరచి, ప్రభుత్వపీఠాన్ని అధిరోహించి జయసిద్ధి పొందింది.

పీడనయొక్క నిష్ఫలత్వానికీ, మృత్యువుయొక్క అల్పత్వానికీ, సమర్పణకున్న ప్రాణశక్తికీ ఇదే నిదర్శనం!

సంకెళ్ళమధ్య శుష్కించిన సంతతిలో ఈ అద్వితీయసాహస మెక్కడిది? ఈ సంకల్పశక్తి ఎక్కడిది? ఈ త్యాగతన్మయత ఎక్కడిది?

జననీ! గోడలు కూలి శిథిలమైంది ఇల్లు. దానమే ధర్మమైన జాతిచేతుల్లో ఇప్పుడు భిక్షాపాత్ర ఘోషిస్తోంది. అడుగడుక్కీ మృత్యువు అకాలంలో అగ్నిద్వారాన్ని, నరకద్వారాన్ని తెరుస్తోంది. సర్వత్రా దైన్యం అలముకొన్నది. కాని... కాని... ఈ అభాగ్యభూమిలో త్యాగశక్తి నశించలేదు. ఈ త్యాగమే, ఈ పూర్ణాహుతే, వధ్యశిలలపై స్రవించే రక్తమే సంజీవి! ఏ యుగాని కా యుగం ఒక మహాత్ముడుద్భవించి, తన త్యాగామృతంతో ఈ జాతికి జీవం పోస్తున్నాడు.

బాల్య మనక, యౌవన మనక, వార్ధక్య మనక త్యాగాగ్నిలో తప్తులైన జీవులు...వీరిని జాతి ఎలా మఱువగలదు? వీరే ఈ దైన్యభూమిలో కాలిడకపోయినచో, దాస్యపు కాష్ఠాగ్ని ఎప్పటికి చల్లారేది?

—ప్రజల కళ్ళవెంట అశ్రుధారలు ప్రవహించినయ్. 'మీరు మనుష్యులు...ఈ దేశం మీది' అని రుజువుచేసిన వీరుల ఛాయలు శూన్యాలలో తటిత్తున మెరిసినయ్.

వందలకు వందలు పూలమాలలు విసిరారు.

స్వాతంత్ర్యోత్సవం ముగిసింది. జనులు గృహోన్ముఖు లయారు. నాయకులు ప్రజల ఆశీస్సుల నందుకొని వెళ్ళిపోయారు. వేదికపై దీపాలు ఆరినయ్.

చీకటి దట్టమైంది. ప్రజల జైజైలు దూరాన్నుంచి స్పష్టాస్పష్టంగా వినబడుతున్నయ్.

నిర్జనప్రదేశంలో ఒక మూలనుంచి ఎవ్వరో...గుంపు సభావేదికవైపు వస్తున్నారు. వేదికపై బొమ్మలూ, సామగ్రీ తీసి సమకూర్చుతున్న కార్యనిర్వాహకుల్లో ఎవ్వరో యువకుడు ఆ గుంపుమీద టార్చిలైటు వేశాడు.

బెదిరి అక్కడే నిలబడిపోయారు—గుంపు. చినిగిన పేలికలు...వికలాంగులు; దుమ్ముకొట్టుకొన్న నిర్జీవముఖాలు.

రోడ్లపక్కన బజారుకుక్కలను గెంటి, వాటిస్థానే కాపురం చేస్తున్న జీవరాశి.

"ఇక వెళ్ళండి. ఇళ్ళకు వెళ్ళండి" అన్నాడు వేదికమీది యువకుడు.

ఆ గుంపు ధ్వజస్తంభంపైకి చూస్తున్నారు. వికృతంగా 'జై' అని అఱచారు.

గుంపులోంచి శతవృద్ధు లిద్దరు ముందుకు వచ్చి, నలిగిన పూలమాలలను హతవీరుల సమాధిపై బెదురుతూ బెదురుతూ అన్చారు.

“ఇంక ఇళ్ళకు వెళ్ళండి” అన్నాడు వేదికమీది యువకుడు. అతని పరివారంలో ఒకడు ఓపక్కకు చూపించి, “అదిగో...అటు...అటు...ఇంకా వస్తున్నారు” అన్నాడు.

మరొక గుంపు ఆ పక్కనుంచి వస్తున్నారు. యువకుడు మళ్ళీ టార్చిలైటు వేశాడు. అవే చినుగులు. అదే దుమ్ము. అవే నిర్జీవముఖాలు...

వేదికమీద నున్న కార్యనిర్వాహకులు సామగ్రిని సమకూర్చుకొని గృహోన్ముఖులై బయలుదేరారు. ధ్వజస్తంభంచుట్టూ, హత వీరుల సమాధిచుట్టూ ‘మూగిన’ జనం శూన్యసభాస్థలివైపు చూస్తున్నారు—దాత కేసి బిచ్చగాడు చూసినట్టు.

విన్న మహోపన్యాసాలు వాళ్ళ కర్థం కాలేదు. గాథలు చెప్పిన వీరులను వా రెరుగరు.

కాని ఏదో అవ్యక్త ఆశ...తమ జీవన వేదన ఇక ఉపశమిస్తుందని. ఈ చినుగులు, మురికి, అజ్ఞానం ఇక ఉండవని...ఏదో అస్పష్టభ్రమ. జరిగిన కోలాహలంలో వా రేమేమో కలలు కన్నారు.

ఒక్క క్షణం...ఎండు విస్తరాకుల మధ్య చెలరేగే ఆకలి యాతనను, చెత్త డబ్బాలపక్కన ఘూర్ణిల్లే మరణవేదనను మఱచి, దుమ్ములోంచి తలలు పైకెత్తి, నక్షత్రాలకేసి చూశారు! తమ చీకటి అమావాస్య ఆకాశంలో వెన్నెల పొర్లి ప్రవహిస్తోంది. నక్షత్రాలు మిరుమిట్లు గొల్పుతూ ప్రకాశిస్తున్నయ్.

కొత్తగా వచ్చిన గుంపులో కొందరు మాసిన పూలమాలలను పుచ్చుకొని బెదురుతూ నుంచున్నారు.

ఇళ్లకు బయలుదేరిన కార్యనిర్వాహకుల్లో ఒక వృద్ధు ధ్వజస్తంభంవద్ద ఆగి, ఈ నోరులేని జనసమూహాన్ని చూశాడు. వీరి శుష్కహృదయాల్లో ఏ సంకల్పం స్పందిస్తోంది? వీరి అల్పమనస్సుల్లో ఏ ఆలోచన పక్వమౌతోంది? వీరి మూగగొంతుకల్లో ఏ భావ రూపం పొందుతోంది? వీరి వికృత నేత్రాలు ఏ ఉషస్సుకై రెప్పలు వాల్చకుండా చూస్తున్నయ్?

వాళ్లవైపు ఓ అడుగువేసి, “పూల మాలలను ఆ సమాధిమీద పెట్టండి” అన్నాడు వృద్ధు.

జనసమూహం అతనికేసి చూశారు. అతని కళ్లు చెమ్మగిలినయ్.

గంటక్రితం కోలాహలం, చప్పట్లు, ఉపన్యాసాలు, నినాదాలు, శబ్దయంత్రాల ఘోష...ఇళ్లవైపు తిరిగిన కార్లసందడి...ఒక్కసారిగా అతనికి స్ఫురించినయ్. ఆ స్వాతంత్ర్యపూజ...ఉత్సవం...ఎంత సంరంభంతో జరిగింది?

తరువాత...దీపాలు ఆరినయ్. శబ్దయంత్రాలు లేవు. కోలాహలం నిశ్శబ్దమైంది. మెల్లగా, బెదురుతూ బెదురుతూ చీకటి మూలలనుంచి వచ్చి, ఈ సంస్కార విహీనులు, పశుప్రాయులు దుమ్ముగొట్టుకున్న పూలమాలలను హతవీరుల సమాధిపై పెట్టారు. వికృతంగా జయధ్వానాలు చేశారు.

ఆ శతవృద్ధు దుఃఖంతో కంపించాడు.

"ఈ సూర్యోదయం మీకే! దేశపు అశ్రుధార మీరు...యుగాలనుంచి. ఇప్పుడే మీకు మానవజన్మ. ఇది మీ యుగం. ఈ స్వాతంత్ర్యం మీ ఐశ్వర్యం. ఇక మీరు యాచకులు కారు. యజమానులు. ఇందుకోసమే వందలు, వేలు ప్రాణదానం చేశారు. స్వాతంత్ర్యం మీ ఐశ్వర్యం" అన్నాడు.

అయోమయమైన దృష్టులతో జనం అతని మాటలను విన్నారు. అతని గాత్రంలోని గాద్గదికకు, అతని కళ్లలోని అశ్రువులకు వారి హృదయాలు స్పందించినయ్. అతని ప్రబోధం, అతని మాటలు ఆకాశంలో తోకచుక్కల్లా, తటిత్తువలె దూసుకోపోయినయ్ —వారి మనస్సుల్లో. అతని భాష వారికర్థం కాలేదు. కాని అతని మాటల్లో ఏదో వెలుగు ప్రసరిస్తున్నట్టు తోచింది.

వృద్ధూ, కార్యనిర్వాహకులూ అక్కడనుంచి వెళ్లిపోతున్నారు. వెనక్కు తిరిగి ఎవరో కేక వేశారు. "ఇంకా ఇక్కడ ఎందుకు? మీ ఇళ్లకు మీరు వెళ్లండి."

జనం అక్కడనుంచి కదలలేదు. ఈ బహిరంగగర్జనప్రదేశం...ఆశాభూమిని వారు విడిచిపెట్టలేదు. ఇళ్ళు? వాళ్ళకు? ఎక్కడ?...'ధర సింహాసనమై, నభంబు గొడుగై..' అహా. వారిక ఆ, ఆ రోడ్ల దుమ్ములోకి వెళ్లదలుచుకోలేదు. ముసలి మాటలు మధురసంగీతంలా, భజనగీతంలా వారి అంతరాళాల్లో ఝుంకారం చేస్తున్నయ్.

కొంత సేపు క్రితం విన్న పాటలు, కీర్తనలు, ఉపన్యాసాలు, వీరగాథలు, జయ జయ ధ్వానాలు ఆలాపనగా వినబడుతున్నయ్.

కథాసాహిత్యము: పంతులుగారు

శ్రీ ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి

(గత సంచిక తరువాయి)

బిరుదులో చిన్నవైనా గుణానికి పెద్దవైన మరో రెండు నవలలు సత్యవతీచరిత్ర, సత్యసంజీవని.

సత్యవతీచరిత్రలో పంతులుగారు సుగుణదుర్గుణాలతో, సదాచారదురాచారాలతో, మాధుర్యకటుత్వాలతో కూడి ఎంతో సహజంగా కనపడే ఒక ఆంధ్ర బ్రాహ్మణకుటుంబాన్ని చిత్రించారు. ఇంత చిన్న కథలో పంతులుగారు సృష్టించిన పాత్రలు నిండు జీవంతో కదలి ఏ మధ్యతరగతి బ్రాహ్మణకుటుంబం చూచినా కొందరు నారాయణమూర్తులూ, కొందరు సత్యవతులూ, కొందరు గంగ్రడయశోదమ్మలూ గయ్యాళి సుందరమ్మలూ నిత్యం దర్శన మిస్తూ ఉంటారు.

ఇందులో చేసిన నాలుగురకాల దంపతుల సృష్టి గత శతాబ్ది బ్రాహ్మణకుటుంబానికి రమణీయ వ్యాఖ్యానమే కాకుండా కథాగమనానికి అమోఘంగా తోడుపడ్డదికూడా.

వెంకటేశ్వర్లూ, సుందరమ్మా మొదటి జట్టు. ఇద్దరూ మూర్ఖులు. ఇద్దరూ స్వార్థపరులు. ఇద్దరూ దురహంకారులు.

రెండవ జట్టు—సత్యవతీ నారాయణమూర్తులు. ఆదర్శదంపతులు. కష్టసహనం, విజ్ఞానం, వివేకం, ఉపకారబుద్ధి, బంధుప్రీతి పుట్టుకతో వరప్రసాదముగా తెచ్చుకున్నవారు.

మూడవ జట్టు—మహాలక్ష్మి, రామస్వామి. మణిప్రవాళ, మనిబొగ్గదాంపత్యం. రామస్వామికి చదువు రాదు. లేని వ్యసనం లేదు. ఇంట కదిరించుకు తినే రకం. మహాలక్ష్మి చిన్నపైజ సత్యవతి. ఆమె శిక్షణంలో నిగ్గుతేరింది.

నాల్గవ జట్టు—సూరమ్మ, సుబ్రహ్మణ్యము. సూరమ్మ పల్లెటూరి పోలిక. కాపురానికి మగనిని పీడించడం బాగా తెలిసిన సహజపాండిత్యంతో వచ్చింది. సుబ్రహ్మణ్యం చేసే హితబోధ బూడిద పన్నీరు. గాడిదతలంటు.

ఈ కథను ఉపాధిగా తీసుకుని పంతులుగారు ఒక సాంసారికజ్ఞానసర్వస్వాన్ని తయారు చేశారు.

పురుటింటి అనాచారాలు, నాటు మంత్రసానుల జిడ్డు, గయ్యాళి అత్తగారి చేతికింద కాపరం, గ్రహణ కాలపు 'చాదస్తాలు', సహగమనపు కన్నీటికథలు, సీతవైధవ్యం, సోమసుందరంతో సంస్కారవివాహపు ఆశ, సంస్కారాభినివేశబీజాలు—ఇన్నిటినీ చాతుర్యంతో విన్యసించి, తాము ఆదర్శంగా ఆశించిన ఒక బ్రాహ్మణకుటుంబాన్ని ఇందులో చూపించడానికి ప్రయత్నించారు. ఈ కథలో ఇంకో విశేషం ఏమిటంటే—సంభాషణలో సజీవమైన వ్యవహారభాష ఉపయోగించి కథను మరింత జీవితానికి చేరువగా తెచ్చారు.

రెండవది సత్యసంజీవని.

పంతులుగారి కథనచాతుర్యం ఈ నవలలో మరీ చిత్రంగా ఉంటుంది.

కథ ఏమీ లేదు.

మాణిక్యం ఏడేళ్ల పిల్ల. ముత్తవతల్లిదగ్గర అక్క భ్రమరాంబా, తనూ ఉన్నారు. అక్కయ్య ఊళ్లో లేదు. ఒకనాడు మాణిక్యం ముత్తవతల్లి చూడకుండా పెండమీద గదిలోకి వెళ్లి అక్క ముత్యాలహారం దొంగతనంగా తీసి వేసుకొని ఆటకు వెళ్లగా ఆటలో అది తునిగిపోయింది.

ఆ నిజం ఒప్పుకోడానికి మాణిక్యం భయపడి ఆడిన అబద్ధాలవల్ల కుటుంబంలో ఎంతలేసి చిత్తక్షోభలు కలిగినవో, నిరపరాధులైన ఇంట్లోని దాసీలమీద ఆ నేరాలు ఎట్లా పడతాయో పంతులుగారు రమ్యంగా చిత్రించారు.

స్థూలదృష్టికి ఇది ఒక నవలవలె కాన్పించినా సూక్ష్మంగా పరిశీలిస్తే మాత్రం దీనిలో నేటి కథానికా లక్షణాలు చాలా కనిపిస్తాయి.

సూటిగా ఒకే తంతువు పట్టుకొని ఏకాగ్రంగా పూలుగుచ్చినట్టు కథంతా ఒక్క ప్రధానాంశమీద ఆధారపడి ఒకే లక్ష్యంవైపు చరచర పరుగెత్తుతుంది.

కథ ఎక్కడ చదివినా ఒక్క అబద్ధం కమ్మడానికి మాణిక్యం పడ్డ పాట్లూ, దానివెంట తలవని తలంపుగా పుట్టిన అనర్థాలూ ధ్వనిస్తూఉంటాయి.

ఈ కథ 'అబద్ధమాడరాదు—తోడేలు, గొల్లపిల్లవాడు' అనే నీతిసూత్రంమీద పుట్టినా శుష్కపాఠంలా కేవలంగా జారిపోక ఉదాత్తమై హృదయస్పందకమైన చక్కని కథానికలా నడిచింది.

మాణిక్యం ముత్యాలహారం దొంగిలించింది మొదలు అడుగడుగునా బెదురుతూ నిజం చెప్పబోతూ చెప్పలేక పెరుగుతూన్న పరిస్థితుల్లో ఊగిపోయే ఆ చిన్నమనస్సుబాధ, చెల్లెలు రాబోయే వచ్చిన అపకీర్తికి మంచంపట్టిన కుంటి వెంకడు సంధిలో పూచిక పుడకలవంటి చేతులతో ముత్యాలహారం తన మంచంమీద జారుతూ రాజభటుల్ని, దండనం ఊహించి పడే మరణవేదనా పిక్కిలి శక్తిమంతంగా పంతులుగారు నిరూపించి దీన్ని ఒక గొప్పమనస్తత్త్వనిరూపకకథానిక (Psychological story)గా తయారుచేశారు. ఇది చదివినప్పుడు చిన్నపిల్లలకే గాదు, పెద్దవారికిగూడా అబద్ధం ఆడడానికి భయమేస్తుంది.

చంద్రమతీచరిత్ర, చమత్కారరత్నావళి, కురంగేశ్వరవృత్తకచరిత్ర మొదలైన కథలు అన్యకథల ఆధారంతో ప్రవర్తిల్లినా వాటిలోసైతం పంతులుగారి వ్యక్తిత్వం, అచ్చుపు జాతీయత స్ఫుటంగా కనబడతాయి.

చంద్రమతీచరిత్ర కేవలపురాణహరిశ్చంద్రకథకోసమే ఉద్దిష్టమైనా పది ప్రకరణాలవరకూ పంతులుగారు చంద్రమతిగురువు విద్యాసాగరరూపంతో స్త్రీవిద్యవిషయంలో తమ అభిప్రాయాల్ని కుమ్మరించి తమలోని ఒక ఉత్తమోపాధ్యాయుణ్ణి ప్రదర్శించారు.

చంద్రమతీచరిత్రతుదిని "తమ రాజ్యమునందంతటను బాలికాపాఠశాలలు స్థాపించి స్త్రీలనెల్లను సాధ్యమైనంతవరకు విద్యావతులనుగా జేసెను" అన్న వాక్యము చదివితే పంతులుగారి హృదయం స్త్రీవిద్యాభివృద్ధికోసం ఎంత తపించిందో మన కర్థమవుతుంది. (1) Comedy of Errors, (2) Merchant of Venice అను షేక్స్పియరుకవి నాటకకథలను మనస్సులో ఉంచుకొని మొదటిదానికి చమత్కారరత్నావళి అనీ, రెండవదానికి కురంగేశ్వరవృత్తకచరిత్ర అనీ పేర్లు పెట్టి హిందూహృదయానికి సహజంగా తగిలేలా రెండు కథలు వ్రాశారు పంతులుగారు.

మొదటికథలో కథాచమత్కారము మాత్రమే దేశీయులు చూచి ఆనందించవలె ననిగాక యోగిని వేషంలో ఉన్న చారుమతి పెద్దవసంతకుని భార్య సీతకు చేసిన ఉపదేశమును భారతస్త్రీలకందరికీ తాము చేయదలచి ఈ సంఘటనమును కథకు కొలికిపూసగా అమర్చి దీన్ని సప్రయోజనం చేశారు.

కురంగేశ్వరచరిత్రలో అసలుకథలోని క్రైస్తవయూదులకు బదులుగా హిందూ, బౌద్ధులను కల్పించడం పంతులుగారి ఉత్తమసూక్తికి తార్కాణం.

ఈ కథలోని వసుమతి సూక్ష్మబుద్ధి, సమయజ్ఞత హైందవస్త్రీల కందరికి ఆదర్శంగా ఎదుట నిలుపవలెనని పంతులుగారు కాంక్షించినట్టు కనపడుతుంది.

స్థాలీపులాకంగా శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారి కొన్ని ముఖ్యమైన కథలమీద మాత్రమే ఇప్పుడు ప్రస్తావించడం జరిగింది. కాని ఆయన రచించిన కథలు ఇంకా పదులమీద ఉన్నవి. ఆయన చేపట్టి అమోఘకృషి చేసిన అన్ని సాహిత్యశాఖలూ సమగ్రపరిశీలన చేసి బుద్ధిమంతులు ఎన్నో సమీక్షలు

చేసి వాటిలోని అమూల్యరత్నాలను ఆంధ్రప్రజల దృష్టికి తీసుకురావలసిన అవసరం ఎంతైనా ఉన్నది.

పంతులుగారి కథలు నిశితంగా చదివాక ఈ అభిప్రాయాలు కలుగుతాయి—

౧. పంతులుగారు గొప్ప కథకుడు. సందేహం లేదు.

౨. సాహిత్యం కేవలం కళ—అనే తత్త్వానికి చెందక సాహిత్యాన్ని విజ్ఞానానికీ, వినోదానికీకూడా పూర్తిగా వినియోగించి కృతకృత్యులైనారు.

౩. ప్రజలమధ్యకు నిరాఘాటంగా పోవలసిన రచనల్లో 'మడితెనుగు' అప్రయోజకంగనుక వివిధ సంధులు, విశేషశబ్దాలూ వాడి పాండిత్యం కుమ్మరించక సజీవాంధ్రవాణికి దగ్గరగా రాచుకుపోయే ఒక కమ్మని తెనుగువచనరచనను సృష్టించి శాశ్వతకీర్తి సంపాదించడమేకాకుండా సంభాషణలో అవసరమైన చోట ఏమీ సందేహించక శుద్ధవ్యవహారభాషను ప్రయోగించి తమ ప్రగతిశీలాన్ని పలుచోట్ల వ్యక్తపరిచారు. ఇంతేకాక—సభికులు, యజమానుడు, అపనమ్మకం, లౌక్యాలు, దారాపుత్రులు మొదలైన మాటల విలువలు పూర్తిగా ఎరిగిఉండిన్నీ వాటిని స్వేచ్ఛగా ప్రయోగించి తమ వ్యవహారాభినివేశాన్ని కూడా స్పష్టంచేశారు.

౪. పంతులుగారు నాస్తికులు కారు. పైగా మిక్కిలి దైవవిశ్వాసం గలవారు. అయితే—అంధజ్యోతిషవిశ్వాసాలమీద, మతం-దేవుడు పేరుమీదుగా జరిగే ఘోరాలమీద, హేతువాదశీలాన్ని చంపే సంప్రదాయాలు-శకునాలమీద ఆయన కున్న కదన కుతూహలం ఒక్కొక్కసారి ఆయన కథనకౌశలాన్ని బాధించినా ఆయన నొచ్చుకోరు.

౫. ఆంగ్లప్రభుత్వం, పాశ్చాత్యనాగరికత మన జాతికి చాలా మేలుచేసిన వని ఈయననమ్మకం. రాజా రామమోహనరాయలు మొదలైన దేశాభ్యుదయకాములంతా దీన్ని ఆహ్వానించారు. కారణం ఏమంటే—ఆంగ్లేయప్రభుత్వం వచ్చిన కొత్తరికంలో మన దేశపు మూఢాచారాలనూ, గుడ్డివిశ్వాసాలను పారదోలడంలో చాలా సాహాయ్యం చేసింది. పాశ్చాత్యనాగరకత మన చరిత్రమీద, సాహిత్యంమీద, భావావళిమీద అమేయమైన తన ప్రభావాన్ని సోకించి కొత్త వెలుగులు ప్రసరించింది. ఆ కాలానికి ఈ కొత్తచూపు మిక్కిలి అవసరమై కనపడ్డది. రాజకీయంగా ఇన్ని సంఘర్షణలు తలయెత్తని ఆ రోజుల్లో ఇంతటి నవ్యాలోకాన్ని ప్రసాదించిన పాశ్చాత్యప్రభుత్వ, నాగరికతలకు మన పెద్దలు స్వాగతాంజలి పట్టినారు. ఈ దృష్టితోనే పంతులుగారు తమ కథల్లో పలుచోట్ల పాశ్చాత్యనాగరికతను శ్లాఘిస్తూ వచ్చారు.

మొత్తంమీద పంతులుగారు విషయంలో, విధానంలో బ్రహ్మాండమైన తిరుగుబాటు తెచ్చి ఏ రచన చేసినా మూడుకోట్ల ప్రజలను చూస్తూ 'వారికోసం' అన్నట్టు తమ కలాన్ని వినియోగించారు.

రవీంద్రసంగీతమనీ, శరత్సాహిత్యమనీ మన పొరుగుదేశాల్లో ఒక్కొక్క కవికి, ఒక్కొక్క ప్రముఖ రచయితకు ఇచ్చే అర్హణనుబట్టి చూడగా మనం మన ఉత్తమరచయితలను గౌరవించడం బాగా నేర్చుకోలేదని తెల్లమవుతుంది. కేవలం వీరేశలింగసాహిత్యమని మనం చదివి గౌరవించి పూజచేయవలసినంత ప్రత్యేకత శ్రీ పంతులుగారి గ్రంథసంచయానికి ఉన్నదని మనం మొదట గ్రహించాలి.

పంతులుగారి అన్నిశాఖల గ్రంథకలాపాన్నీ ఒకరాశిగా ఆంధ్రసాహిత్యనిధిలా ఒకచోట కూర్చి సాహిత్యాభిమాని ఐన ప్రతివాడూ దోసెడుపూలు దానిపై ఉంచి కృతజ్ఞతతో మొక్కరిల్లే పుణ్యదినం ఒకటి తెలుగువారికి కలుగుతుందా అనిపిస్తుంది.

శ్రీ పంతులుగారు రగిల్చిన భావవిప్లవం ఇప్పటికి సర్వతోముఖంగా ప్రజ్వరిల్లడానికి బదులుగా క్రమంగా చల్లారి పోవడమేకాకుండా హేయమైన బొగబండి సాహిత్యం, నీరసపత్రికాపరంపరా నేటి సారస్వతజీవితాన్ని పీడకలలా కలవరపెట్టడం విచారించదగిన విషయం.

ఇప్పటికైనా ఆంధ్రజాతి కన్నుతెరచి పంతులుగారివంటి ప్రజ్ఞావంతుల వినోదవిజ్ఞానసారస్వతాల్ని సమగ్రంగా చదివి తన అభివృద్ధి దారి తెలుసుకుంటుందా? అనే ప్రశ్నతో ఈ వ్యాసం ముగిస్తాను.

ప్రతీకారము

[ఏకాంకిక]

శ్రీ చావలి సూర్యనారాయణమూర్తి

ప్రథమ దృశ్యము

[ప్రదేశము: అశోకుని ఆలోచనామందిరము. ప్రవేశము: అశోకుడు ఆలోచనానిమగ్నుడై ఇటునటు పచారు చేయుచుండును.]

ప్రతీహారి (ప్రవేశించి)—మహారాజులకు జయము.

అశో—ఏమి సమాచారము?

ప్రతీహారి—మహాత్ములు ఉపగుప్తులవారు వేంచేసియున్నారు.

అశో—ఉపగుప్త భిక్షువులా?

ప్రతీ—చిత్తము.

అశో—సరే. ప్రవేశపెట్టుము.

ప్రతీ—దేవరయాజ్ఞ. (నిష్క్రి)

(అశోకుడు తిరిగి ఆలోచించుచు పచారు చేయుచుండును. బౌద్ధభిక్షువు ఉపగుప్తుని ప్రవేశము.)

అశో—భిక్షుమహాత్ములకు నమస్కారము.

ఉప—శాంతి లభించుగాక!

అశో—ఈ యాసనము నలంకరింపుడు.

ఉప—మహారాజా! నీవును కూర్చుండుము.

(ఇరువురును ఆసీను లగుదురు)

ఉప—మహారాజా! ఏదియో దీర్ఘముగా నాలోచించుచున్నట్లున్నావు.

అశో—అవును మహాత్మా! రాజ్యభారము వహించువానికి నిశ్చింతత ఎప్పుడు?

ఉప—అవును. నిజమే. ఏమా విషయము?

అశో—కళింగదేశము నా సార్వభౌమత్వ మంగీకరించలేదు. నేడే దూత తిరిగివచ్చినాడు. దాని విషయమై ఆలోచించుచున్నాను.

ఉప—పోనిమ్ము. దానివలన నీ కేమి లోటు?

అశో—మహాత్మా! ఇది నా కవమానము కాదా?

ఉప—నీ కవమాన మెట్లు?

అశో—కళింగ, దక్షిణరాజ్యములుతప్ప సమస్త భారతదేశమున కధీశ్వరుడనైన నామాట మన్నించక పోవుట నా కవమానము కాదా?

ఉప—ఏ దా విషయము?

అశో—నా సార్వభౌమత్వ మంగీకరింపక పోవుటయే.

ఉప—కళింగదేశము స్వతంత్రమైనది. నీకు లోబడియుండుట, యుండకపోవుట దాని ఇష్టము. అందు నీ కేమధికార మున్నది?

అశో—అధికారము లేకపోయినను నే నీ తిరస్కారము నెట్లు సహించియుండగలను?

ఉప—సహించక మ రేమి చేయుదువు?

అశో—రేపే కళింగదేశముపై దండెత్తి దానిని వశపఱచుకొందును. అప్పు డంగీకరించక తప్పునా?

ఉప—యుద్ధము చేసియా! ఈవిధముగా బలాత్కారమున నంగీకరింపజేయుటవలన నేమి ప్రయోజనము?

అశో—వే టేమున్నది? సమస్తభరతఖండమున కధీశ్వరుడ నగుటయే.

ఉప—ఎందు కీసామ్రాజ్యతృష్ణలో బడి యశాంతి నొందుట?

అశో—మహాత్మా! ఉత్తరమున హిందూదేశ సీమ దాటికూడ నా రాజ్యము వ్యాపించినది. అక్కడ నా యాధిపత్య మంగీకరింపబడినది. ఇక దేశములో నివే రైన ఈ రెండు రాజ్యములను జయించక నామన స్సెట్లు ఒప్పును? ఇవి స్వతంత్రముగా నుండుట నా పరాక్రమమునకు, కీర్తికి కళంకము కదా!

ఉప—మహారాజా! రాజ్యము, కీర్తి ఇవన్నియు వట్టి భ్రమ. ఇందు సుఖ మేమి?

అశో—అశేషభారతమహీతలమునకు సార్వభౌముడ నగుటకన్న వేఱు సుఖ మేమి కలదు మహాత్మా?

ఉప—అది కాదు. ఈ సుఖ మనిత్యము. ఇది దుఃఖరహితమైనదికూడ గాదు. శాశ్వతసుఖము పొంద గోరము. ఉన్నదానితో తృప్తిపొంది ప్రజలను కన్న తండ్రివలె పాలించి ఇహపరలోకములను చూఱ గొనుము. హింస వలదు.

అశో—తమవంటి మనోనిగ్రహము మావంటి వారి కెక్కడ లభించును? ఏమో! ఈ యుపదేశము నాతల కెక్కుట లేదు. కళింగదేశమును జయించి దాని తిరస్కారమునకు తగిన ప్రతీకారము చేయవలయును.

ఉప—మహారాజా! జాగ్రత్తగ నాలోచించుము. తుద కీప్రతీకార మెట్లు పరిణమించునో!

అశో—ఏమైనను సరియే. ఇంత చిన్న దేశమునకు భయపడుదునా?

ఉప—ఇది నీ దృఢనిశ్చయమేనా?

అశో—అవును మహాత్మా! తిరస్కారమును క్షమింపుడు.

ఉప—అది వేఱుగ వర్ధించవలయునా? క్షమయే మా సర్వస్వము. సరే. నేను పోయివచ్చెదను.

అశో—చిత్తము.

ఉప—(లేచి) బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి.

(పోవును)

అశో—ఇక కళింగరాజ్యము నా భుజపరాక్రమమును చవిచూచునుగాక. ఎవ రక్కడ?

ప్రతీహారి—మహారాజులకు జయము.

అశో—మంత్రిసేనాపతులను చూడవలయును.

ప్రతీహారి—దేవరయాజ్ఞ. (నిష్క్ర)

(చారుమిత్రప్రవేశము)

చారు—మహారాజా! అభివాదములు.

అశో—ఓహో! చారుమిత్రా! ఏమి విశేషము?

చారు—మహాప్రభూ! మహారాణి వచ్చుచున్నారు.

అశో—సరే.

(తిష్యరక్షితప్రవేశము)

తిష్య—నాథా!

అశో—దేవీ!

తిష్య—ఏమిది? నే డింత దీర్ఘముగా నాలోచించుచున్నారు?

అశో—తిష్యా! అవును. రేపు కళింగదేశముపై యుద్ధమున కేగవలయును.

చారు., తిష్య—ఏమి? కళింగదేశముపై యుద్ధమా?

అశో—అవును. రేపే ప్రయాణము.

తిష్య—కారణము?

అశో—జయేచ్ఛయే. వే టేమున్నది?

తిష్య—ఇంత తొందరగనే ప్రయాణమా?

అశో—వ్యవధి లేదు.

తిష్య—నేనును యుద్ధక్షేత్రమునకు రావచ్చునా?

అశో—నీ వెందుకు?

తిష్య—ఏమియు లేదు. యుద్ధము చూచుటకు.

అశో—రావచ్చునుకాని అక్కడ నుండుట చాల కష్టము. ఇక్కడి వినోదము లుండవు. ఎప్పుడును యుద్ధవార్తలే వినవచ్చుచుండును.

తిష్య—వినోదమున కేమి? చారుమిత్రకూడ ఉండునుగదా! కొంత కాలక్షేపము జరుగును.

అశో—సరే. నీ యిష్టము. ఇక నీ వంతఃపురమునకు పొమ్ము. మంత్రిసేనాపతులతో రహస్యముగా కొన్ని విషయములు చర్చించవలయును.

తిష్య—మంచిది. (చారుమిత్రతో నిష్క్రా))

(అశోకుడు పచారుచేయుచుండును)

రెండవ దృశ్యము

[ప్రవేశము: తిష్యరక్షిత, చారుమిత్ర. మహారాణి శిబిరము.]

తిష్య—చారుమిత్రా!

చారు—మహారాణీ!

తిష్య—ఏదీ, ఒకసారి శ్రవణానందముగ పాడుచు నయనానందముగ నృత్యముచేయుము.

చారు—(ఆశ్చర్యములో) నృత్యమా?

తిష్య—అవును. ఏమది, ఆశ్చర్యపడుచున్నావు?

చారు—ఇది యుద్ధక్షేత్రముగదా!

తిష్య—అయిన?

చారు—యుద్ధభూమిని నృత్యసంగీతములు జరుగరాదని అశోకసార్వభౌముల యాజ్ఞ గదా?

తిష్య—ఆఁ, దాని కేమి? భయము లేదులే. మహారాజులు నాయం దెంత గాఢానురాగులై యున్నారో నీ వెఱుగవా? నా కెల్లప్పుడు నా సంతోషమునే కోరుచుందురు.

చారు—సామ్రాజ్ఞీ! ఆజ్ఞోల్లంఘనము చేసిన వారికి కఠినదండన విధింపబడును. ప్రాణములు దక్కుట సంశయాస్పదము.

తిష్య—తిష్యరక్షిత యుండగా నీ కా భయ మెందుకు? ఊఁ, ప్రారంభించు.

చారు—మహారాణియాజ్ఞ! (కాళ్ళకు గజ్జెలు కట్టుకొనును.)

(అశోకుడు ప్రవేశించి)

అశో—ఏమి, గజ్జెల చప్పుడా? చారుమిత్రా! (కొంచెము కోపములో)

తిష్య—నాథా!

అశో—పాదములతో గజ్జెల నలంకరించుచున్నా వెందులకు? నృత్యమునకా?

చారు—(నిశ్శబ్దము)

అశో—మాట్లాడ వేమి? నృత్యమునకేనా గజ్జె కట్టుచున్నావు?

తిష్య—చేలా, భయపడెద వేల? నాథా! అవును. నృత్యమునకే. దీని కింత కోప మెందులకు?

అశో—దేవీ! యుద్ధనియమముల నెఱుగవా?

తిష్య—ఏ వవి?

అశో—కామినీనృత్యసంగీతములు సమరభూమి యందు త్యాజ్యములు. వాటి గాలి సోకినా యుద్ధమందు విజయము సున్న.

తిష్య—ఎఱుగ కేమి? కాని......

అశో—కాని,...?

తిష్య—కాని ఇంతమాత్రమునకే యపజయము కల్గునా? అప్పుడప్పుడు మనోవినోదమున కివికూడ అవసరమే కదా!

అశో—అట్లు కాదు. తిష్యా! యుద్ధమం దిట్టి వినోదములకు తావు లేదు. చారుమిత్రా! నా యాజ్ఞ నుల్లంఘించినందులకు నీకు మరణదండన తప్పదు.

చారు—(కంపితస్వరమున మెల్లగా) మరణదండనయా!

తిష్య—మహారాజా! ఆగ్రహింపకుడు. ఇందు, పాప, దాని దోష మేమియు లేదు.

అశో—మఱి?

తిష్య—ఆమెను నృత్యముచేయుమన్నది నేను. ఆ బాధ్యత నాది.

అశో—(ఆమాటలు వినిపించుకొనక) చారుమిత్రా, నీవు పాలుపోసి పెంచిన పాముచంద మైతివి. ఏవిధముగ నైనను మహారాణిని, తద్ద్వారా నన్నును

యుద్ధవిముఖులను జేసి స్వదేశమును రక్షింపజూచు చున్నావు. ఏమి నీ మోసము! ఇంతకాలమునుండి నీవు చూపిన భక్తి కల్లయేనా?

చారు—మహారాజా! మన్నింపుడు.

అశో—ఛీ! దుష్టురాలా! సిగ్గులేక ఇంకను నోరెత్తి మాట్లాడుచున్నావా? నీకు మరణదండన తప్పదు!

తిష్య—మహారాజా! ఇది చాల అన్యాయము.

అశో—ఏమి?

తిష్య—అవును. నేరమునకు బాధ్యురాలను నేను. ఆమె కాదు. నిష్కారణముగా కల్లకపటము లెఱుగని యామెను తూలనాడి మరణదండన విధించుట న్యాయముకాదు.

అశో—దేవీ! ఈమెను రక్షింపజూచెదవు. ఇది ప్రక్కలోని బల్లెమువంటిది.

తిష్య—రక్షించుట కొఱకు గాదు. నిజమిదియే.

అశో—ఏమి? నిజముగ నీవేనా నా యాజ్ఞను ధిక్కరింప ప్రోత్సహించినది?

తిష్య—మీ యాజ్ఞాతిరస్కారమునకు గాదు.

అశో—మఱి?

తిష్య—కేవలము మనోవినోదముకొఱకు.

అశో—మనోవినోదమునకా!

తిష్య—అవును.

అశో—యుద్ధక్షేత్రమందు మనోవినోదమా?

తిష్య—నాథా, యుద్ధభేరీనినాదములు, సైనికుల హాహాకారములు, మరణవార్తలు వినివిని నా చెవులు చిల్లులుపడిపోయినవి. సంగీతశ్రవణము, నృత్య దర్శనమువలన ఆ బాధ కొంత యుపశమించునని నృత్యము చేయుమంటిని. ఈ కళింగయుద్ధము మొదలు పెట్టి ఎన్నో దినము లైనవి. చివర కెట్లు పరిణమించునో!

అశో—ఏమైనను ఈ కళింగజాతిని విశ్వసించుట తగదు. ఈ దేశమును జయించి ఈ జాతిని పాదాక్రాంత మొనర్చుకొనినగాని నాకు శాంతి లేదు. చారుమిత్రా! నీ ప్రాణములను రక్షించితిని. నేటినుండి నీవు నాకంట బడరాదు. పొమ్ము.

చారు—(మెల్లగా పోవును.)

తిష్య—ఒక కుసుమకోమలహృదయమును నిర్దయగా నులినులి చేయుచున్నారు. ఇది తగదు. పాపము, మన్నింపుడు.

అశో—మన్నించుటా?

తిష్య—అవును. ఆమె నిర్దోషికదా!

అశో—అశోకుని నోటినుండి వెడలిన మాటకు తిరుగులేదు. నీయందలి గౌరవముచేతనే యామె ప్రాణములను రక్షించితిని.

తిష్య—చిన్నతనమునుండియు మన యొద్ద పెరిగి పెద్దదైనది.

అశో—అయిన నేమి చేయుమందువు?

తిష్య—ఆమెను దండింపవల దందును.

అశో—అ దెన్నటికిని జరుగదు. ఏమియు నెఱుగని నంగనాచివలె నటించుచు ఇక్కడి రహస్యము లన్నియు తన దేశక్షేమమునకై మన శత్రువుల కతిగించుచున్నది. లేనియెడల 'ఉఫ్'అని యూదివేయదగిన యీ రాజ్యమును జయించుట కింతకాల మెందుకు? నా కింత సైన్యనష్ట మెందుకు కలుగును?

తిష్య—నాథా, చారుమిత్ర నిట్లనుమానించుట శుద్ధఅన్యాయము. ఆమె స్వామిభక్తిపరాయణతను శంకించుట తగదు.

అశో—తిష్యా, నీవు వట్టి అమాయకురాలవు.

తిష్య—ఎందుచేత?

అశో—ఈ నక్కజిత్తులు నీ కింకను తెలియవు. తన మాతృదేశముపై ఇంతటి ఘోరవిపత్తు వచ్చినదని చారుమిత్ర ఎంత హృదయావేదన నందుచున్నదో, దానిని తప్పించుటకై ఎన్ని పన్నాగములు పన్నుచున్నదో నేను నిత్యమును గమనించుచునే యున్నాను.

తిష్య—జాత్యభిమానము, దేశాభిమానము ఉండవచ్చును. అందు తప్పేమి?

అశో—అది యున్నవాడు పరజాతికల్యాణము కోరుట అసంభవము.

తిష్య—పోనిండు. మీకుమాత్ర మింత పట్టుదల ఏల? ఈ చిన్న దేశమును స్వతంత్రముగ నుండనీయ రాదా? దీని మనుగడవలన మన సామ్రాజ్యమునకు హాని కలుగు నను భయ మేమియు లేదుగదా!

అశో—దేవీ, అట్లు కాదు. ఇంత విశాల సామ్రాజ్యములో ఒక చిన్న స్వతంత్రరాజ్యము నుండ నిచ్చినయెడల మున్ముం దెట్టి ప్రమాదము కలుగునో ఎవరు చెప్పగలరు? ఇప్పుడు గోటితో చీల్చగలుగునది అప్పుడు గొడ్డట చీల్చవలసివచ్చును. పూనికతో దీనిని గూడ జయించితినా భారతవర్షమున కేకచ్ఛత్రాధిపతి నగుదును.

తిష్య—ఎందు కింత సామ్రాజ్యతృష్ణ? ఉన్న దానితో తృప్తిపడియుండగూడదా?

అశో—తృప్తియా? తృప్తి యనునది రాజ నీతిలో లేదు.

తిష్య—దీనికై వ్యర్థముగ నింత నరహత్యయా?

అశో—తిష్యా, పొరబడుచున్నావు.

తిష్య—అ దెట్లు?

అశో—ఇది నా సామ్రాజ్యతృష్ణ కాదు.

తిష్య—మఱి మృగతృష్ణయేనా?

అశో—ఓహో! ఇంత చిన్నవయసున వేదాం తము ఎట్లలవడినది?

తిష్య—నిజ మంతే కదా!

అశో—ఇది భారతజాతిశ్రేయమునకై తల పెట్టినది. జాతిని వీర్యవంత మొనర్చి దేశమును బలవత్తర మొనర్చుటయే నా యుద్దేశ్యము.

తిష్య—అయిన ఇంకను ఈ యుద్ధ మెంత కాలము?

అశో—నేటితో జయమో, అపజయమో తేల వలయును.

(సైనికుడు ప్రవేశించును)

సైని—సార్వభౌములకు జయము!

అశో—(సంతోషముతో) అదిగో! జయ వార్త వచ్చినది.

సైని—ప్రభూ!

అశో—ఇదిగో, ఈ ముత్యాలహారము బహు మాన మిచ్చుచున్నాను. తీసుకో.

సైని—మహారాజా! మహాప్రసాదము.

తిష్య—ఇంకను ఏదో చెప్పదలచుచున్న ట్లున్నాడు.

అశో—మ రేమి సమాచారము?

సైని—మహారాజా! ఒక స్త్రీ చనిపోయిన తన పుత్రు నెత్తికొని దుఃఖించుచు సార్వభౌముల దర్శ నార్థమై వేచియున్నది.

తిష్య—స్త్రీయా! మృతబాలకు నెత్తుకొనియా?

సైని—చిత్తము మహారాణీ!

తిష్య—అయ్యో! పాపము!

అశో—సరే. ప్రవేశపెట్టుము.

సైని—దేవరయాజ్ఞ.

తిష్య—పాప మామె కెంత విపత్తు వాటిల్లి నదో!

(కొంతసేపు నిశ్శబ్దము)

(మృతబాలకు నెత్తుకొని దుఃఖించుచు స్త్రీ ప్రవేశము.)

తిష్య—చెల్లీ! ఎవరమ్మా నీవు?

స్త్రీ—అమ్మా! ఎవ తె నైన నేమి?

అశో—నీకు కలిగిన కష్ట మేమి?

స్త్రీ—మహారాజా! కనబడుట లేదా?

తిష్య—ఈబాలు డెట్లు మృతినందెను?

స్త్రీ—మీ ప్రభావముననే.

అశో—అదేమి అట్లనుచున్నావు?

స్త్రీ—మ రేమనవలెను మహారాజా?

అశో—నీ పుత్రమరణమునకు మే మెట్లు కారకులము?

స్త్రీ—మీరు కాకపోయిన మీ సైనికులు.

అశో—సైనికులా?

స్త్రీ—అవును.

అశో—వారికి నీబాలునితో పనియేమి ?

స్త్రీ—నా బాలునితోనే కాదు. పట్టణమందలి బాలురందఱితోను పని కలిగినది.

అశో—ఏమి పని ?

స్త్రీ—ప్రత్యక్షముగా చూచుటలేదా మహారాజా ?

తిష్య—బాలుర నందఱను సంహరించినారా ?

స్త్రీ—వేఱుగ చెప్పవలయునా మహారాణీ ?

తిష్య—ఏ మిది నాథా ?

అశో—ఏమో ! ఏమియు తెలియకున్నది.

స్త్రీ—అవును. ఎట్లు తెలియును ? విజయోన్మాద మావరించినవానికి యుక్తాయుక్తము లెట్లు తెలియును ?

అశో—అమ్మా! మాటలతో నా హృదయమును చంపక సంగ తేమియో తెలియజెప్పుము.

తిష్య—అవును చెల్లీ! మహారాజునకీ విషయ మేమియు తెలియదు.

స్త్రీ—మహారాజా ! తెలియదా ? లేక ఏమియు నెఱుగనివానివలె నటించుచున్నావా ?

అశో—నిజముగా తెలియదమ్మా.

తిష్య—నీభర్త ఎవరు ?

స్త్రీ—(దుఃఖించుచు) నాభర్త యొక సైనికుడు.

అశో—అత డెక్కడ ?

స్త్రీ—వీరస్వర్గమున.

తిష్య—అయ్యో !

స్త్రీ—అమ్మా, నేనే కాదు. నావంటి స్త్రీ లెందఱో దేశమును రక్షించుటకు తమ పతులచే రక్తదానము చేయించిరి.

అశో—అది సరే. తరువాత ?

స్త్రీ—తరువాత నే మున్నది ? మావంటి యనాథలతో నిండిన దేశమున నుండజాలక జయలక్ష్మియు మిమ్మ వరించినది.

తిష్య—ఆటుపైన ?

స్త్రీ—అశోకుని కృపాణము అన్నెమున్నెము లెఱుగని, పూర్తిగ కన్నులైనను తెఱువని ఈ పసికందులను, ఒకవంక భర్తృమరణమువలనను, మఱొకవంక పరాజయమునను దుఃఖించుచున్న స్త్రీలను వెదకినది.

అశో—అమ్మా ! అట్టి నీచకర్మ మొనరించునంతటి నీచుడను కాను.

స్త్రీ—కానిచో నీ సామ్రాజ్యతృష్ణ ఎట్లు చల్లారును ? 'యథా రాజా తథా ప్రజాః.' అయ్యో ! వలదు వలదని పాదములబడి ప్రార్థించినను నీ సైనికులు యమకింకరులవలె పైబడి హింసించినారే! గృహములు కాల్చియు, శిసువులను స్త్రీలను చంపించియు సంపాదించిన జయము మంగళకరమా ? వేలాది సైనికులను జంపి సంపాదించిన జయము చాలదా ?

అశో—అమ్మా, దుఃఖింపకుము. దీనికి తగిన చర్య తీసికొందును. ఇది నా యాజ్ఞ లేకయే జరిగిన పని.

స్త్రీ—ఏమి చేసిన నేమి ? నా కుమారుడుకూడ నాకు కఱవై పోయినాడు.

తిష్య—చెల్లీ, ఊరడిల్లుము. నీ దుఃఖము నా హృదయమును గూడ కలచివేయుచున్నది !

అశో—ఎవ రక్కడ ?

సైని—మహారాజునకు జయము.

అశో—నీవు వెంటనే పోయి పట్టణములో జరుగుచున్న శిసువధ నాపుమని నాయాజ్ఞ తెలిపి, ఆ క్రూరకృత్య మాచరించుచున్న సైనికుల నందఱను తెచ్చి నాసమక్షమున ప్రవేశపెట్టుము.

సైని—చిత్తము.

మూడవ దృశ్యము

[నిశీథము. ఇరువురు సైనికులు నిశితకరవాలములు చేత బుచ్చుకొని అశోకుని శిబిరము చెంతకు వచ్చుచుందురు.]

౧. సైని—అబ్బ ! ఎంత పిశాచకృత్యము !

౨. సైని—కాక మఱి యేమి?

మొ. సైని—జయమందిరము కసిదీరక శిరశ్ఛధ చేయించినాడు.

రెం. సైని—కాని ఇది యశోకుని పని యని తోచదు. వాని యాజ్ఞ లేకయే వాని సైనికు లట్లు కావించియుందురు.

మొ. సైని—ఏమైనను దాని బాధ్యత యతనిదే కదా?

రెం. సైని—తప్పక. మఱింకెవరి దగును?

మొ. సైని—నా కసిదీర ఒక్క వ్రేటులో వాని తల నజ్జికి జేయుదును.

రెం. సైని—అవు నదియే తగిన శాస్తి. కళింగ జాతికి కలిగిన ఈ యవమానము భరింపరానిది.

మొ. సైని—ఉష్! మెల్లగా మాట్లాడుము. శిబిరములను సమీపించుచున్నాము.

రెం. సైని—అర్ధరాత్రి యైనది.

మొ. సైని—అందఱును జయోత్సాహములో మైమఱచి నిద్రించుచున్నారు.

రెం. సైని—ఇదియే తగిన సమయము.

మొ. సైని—నడువుము. తొందరగా పని ముగించుకొని పోదము.

రెం. సైని—లేనిచో పట్టుపడుదుము.

ఒక స్త్రీ—ఎవ రది?

....

స్త్రీ—ఎవరు? మాట్లాడరేమి?

మొ. సైని—(మెల్లగా) స్త్రీవలె నున్నది.

రెం. సైని—అవును. (సమీపించి) నోరెత్తకు. లేనిచో ప్రాణములు దక్కవు.

మొ. సైని—మహారాజశిబిర మెక్కడ?

స్త్రీ—ఏమి, మహారాజశిబిరమా?

మొ. సైని—అవును.

స్త్రీ—ఈ ఖడ్గము లెందుకు?

మొ. సైని—కళింగజాతికి అశోకుడు కావించిన పరాభవమునకు ప్రతీకార మొనర్చుటకు.

స్త్రీ—అర్ధరాత్రి మహారాజును వధింప వచ్చితిరా? అది మీ కెన్నటికిని సాధ్యము కాదు.

రెం. సైని—సాధ్య మగునో, కాదో ఇప్పుడే చూచెదవు.

స్త్రీ—దురాత్ములారా! యుద్ధములో జయించలేక నిశాసమయమున దొంగచాటుగా కుక్కలవలె ప్రవేశించి ఈ నీచకృత్యమునకై పాల్పడుటయేనా మీ పౌరుషము! ఛీ! కళింగజాతికి కూడ తీరని కళంక మాపాదించినారు! నన్ను చంపిగాని మీరు ముందునకు పోజాలరు!

రెం. సైని—అ దెంత పని? కాచుకొనుము.

(కొంతసేపు పోరాటము)

(ఒక డామె హృదయములో కత్తితో పొడుచును)

స్త్రీ—హా దురాత్ములారా! (బిగ్గఱగా) సైనికులారా! లెండు. మహారాజును రక్షింపుడు.

కొందఱు సైని—ఏమి! చారుమిత్రా!

చారు—(మెల్లగా) అవును. మహారాజును హత్యచేయుటకు ఇరువురు దుష్టులు వచ్చిరి. వారితో పోరాడి తరిమివేసితిని. నాజన్మ ధన్యమైనది.

సైని—అదిగో! మహారాజులు దయచేయుచున్నారు.

అశో—ఏమి యీ కలకలము? ఆ! చారుమిత్రా! ఎవ రీమెను పొడిచినది?

సైని—మహారాజా! ప్రభువుల ప్రాణరక్షణార్థము ఈమె తన ప్రాణముల నడ్డినది!

చారు—(హీనస్వరమున) మహాప్రభూ! నా జీవితము నిష్కళంక మైనదా?

అశో—అయ్యో! చారుమిత్రా! నీ స్వామిభక్తిని గ్రహించలేక నిన్ననేకవిధముల తూలనాడితిని. నా పాపమున కిక నిష్కృతి లేదు. నా జయము వృథా యైనది.

సైని—ప్రభూ! మహారాణి.

తిష్య—నాథా! ఏ మిది? ఆ. చారుమిత్రా? ఏ మిట్లున్నది?

అశో—అవును. నన్ను హత్యచేయుటకై వచ్చిన దుండగీంద్రను హతమార్చుటకై తన యసువులు బలియిచ్చినది. నా కొక గొప్ప పాఠము నేర్పినది.

చారు—మహాప్రభూ! మహారాణీ! సెలవు.

ఇద్దఱు సైనికులు—మహారాజా! మహారాజా! ఇరుగో శత్రుసైనికులు పట్టుబడిరి.

అశో—వారిని వదలివేయుడు.

సైని—శత్రుసైనికులు ప్రభూ! వీరిని....

అశో—అవును. వదలివేయుడు.

సైని—చిత్తము. పోం డావలకు.

అశో—ఈ శవమును మంచిగంధపు చెక్కలతో దహన మొనర్చి సుందరమైన సమాధి నిర్మింపుడు.

నాలుగవ దృశ్యము

[అశోకుని శిబిరము]

ఉపగుప్తుడు—మహారాజా, మొదటినుండియు నేను చెప్పుచునేయున్నాను. కాని నీవు సామ్రాజ్య వ్యామోహమునబడి....

అశో—నిజమే మహాత్మా! సామ్రాజ్య వ్యామోహము నాకన్నులు కప్పివైచినది. నా వివేకమును హరించినది.

ఉప—దానివలన యుక్తాయుక్త విచక్షణ జ్ఞానముకూడ నశించినది.

అశో—అవును. ఈ వ్యామోహమున బడి నిష్కళంకమగు చారుమిత్రస్వామిభక్తిని శంకించితిని. తలచినంతనే హృదయము కంపించు భయంకరహింస చేసితిని.

ఉప—అశోకమహారాజా! ఇప్పుడైనను మించినది లేదు. సామ్రాజ్యతృష్ణ విడనాడి సార్థకనామధేయుండవు కమ్ము. బుద్ధభగవానుడు చూపిన మార్గమున పోయి నీవు తరించి నీప్రజలను తరింపజేయుము. అహింసయే పరమధర్మముగా నెంచి శాంతితో రాజ్య పాలనము చేయుము.

అశో—మహాత్మా! ఉపగుప్తా! తమ యాజ్ఞ శిరసావహించి నేటినుండియే—ఈ క్షణమునుండియే అహింసాదీక్ష నవలంబించుచున్నాను. సంసారసాగరమును తరింపజేయు బౌద్ధధర్మమును దేశ మెల్లెడల వ్యాపింపజేయుదును. బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి.

ఉప—తథాస్తు. దేశచరిత్రలో నీ నామము సువర్ణాక్షరములలో లిఖింపబడును.

ప్రాచీన ఖగోళము

౪. గ్రహములు

●

శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రి

ఋక్కులలో శుక్రబృహస్పతు లున్నారు. అందే శుక్ర-మంథిక్-పదములు గ్రహార్థకములుగా కానిపించును.1 తైత్తిరీయసంహితయందలి గ్రహశబ్దమునకు యజ్ఞపాత్ర మని యర్థము 2. ఐతరేయ, శతపథబ్రాహ్మణములందలి గ్రహశబ్దమునకు సోమరసము గ్రహించు పాత్ర మని అర్థము.

ఐతరేయబ్రాహ్మణమున సోమపాత్రలు తొమ్మిది, గ్రహములును తొమ్మిది3. సోమరసమును గ్రహించును గాన గ్రహ మనగా సోమ-పానపాత్ర.

సూర్యాదులయెడల గ్రహశబ్దము ప్రసిద్ధము. సూర్యాదులు గ్రహము లనబడుటకు దేనిని గ్రహింతురు? గతి నని ఖగోళశాస్త్రము, మన భాగ్యము నని ఫలజ్యోతిషము చెప్పును 4.

గ్రహశబ్దమునకు గ్రహణ మనియు అర్థము కలదు. 'భానోర్ గ్రహే', 'సకలగ్రహే' అని సూర్యసిద్ధాంతము. సూర్యగ్రహణమనగా సూర్యు నాక్రమించుట. ఎవ రాక్రమింతురు? రాహువు. కావున రాహువు గ్రహము.

అన్ని మన్వంతరములందును అందరు దేవతలును సూర్యగ్రహనక్షత్రములను ఆశ్రయించుకొని యుందురని పురాణములు చెప్పును. చంద్రసూర్యాదులు గ్రహములు. పుణ్యపురుషులకు నక్షత్రములవలెనే దేవతలకు సూర్యచంద్రాదులు గృహములు. ఈ గృహములే గ్రహములు అని వేదపురాణములు 5. ఇచట గ్రహములకు, గ్రహరూపులగు దేవతలకును ఏకత్వము గమనింపదగినది.

చంద్రుడు, సూర్యుడు మొదలగు తేజఃపిండముల నుద్దేశించి యజ్ఞములందు వేరువేరు పాత్రలకు వాడుక కలదు. కాలక్రమమున ఆ పేరులే తేజఃపిండములకు వాడుక యాయెనని కొందర మతము. వీరు వేదకాలమున గ్రహజ్ఞానము లేదని అందురు. కాని ఇది విరుద్ధము. ఉద్దేశవిధేయములను ఇంత తలక్రిందులుగా చూచుట అసంభావ్యము.

పూర్వకాలమునందు సూర్యచంద్రులకంటె వేరగు గ్రహములకు తారలనియు, నక్షత్రము లనియు పేరుండవచ్చును. గ్రహము అను పేరు వానికి లేక

---

1. ౩-౩౨-౨; ౧౦-౮౬-౮.

2. గ్రహశబ్దమునకు మొదటి యర్థము ఆచ్ఛాదక మగు మూతడుగాని పాత్ర కాదని మార్టిన్ హాగ్. కాని పాత్రగ్రహోభయవాచకముగా బ్రాహ్మణములందు పలుతావుల గ్రహపదప్రయోగము కలదు. ఆచ్ఛాద్యాచ్ఛాదకములకు రెంటికిని గ్రహపదము వాచకమే. రాహువు ఆచ్ఛాదకము. అది గ్రహము. సూర్యుడు ఆచ్ఛాద్యుడు. అతడును గ్రహమే.

3. ౩-౧.

4. 'గృహ్ణాతి గతివిశేషాన్, యద్వా గృహ్ణాతి ఫలదాతృత్వేన జీవా నితి గ్రహః'

5. 'దేవగృహా వై నక్షత్రాణి'—తై. బ్రా. ౧-౫-౨. 'తేన గ్రహా గృహా ణ్యేవ తదాఖ్యా స్తే భవన్తి చ' (లింగ. ౬౧ అధ్యా.).

పోవచ్చును. అంతియకాని ప్రాచీనులకు శుక్రాది జ్ఞానము లేదనుట కల్ల. సిద్ధాంతములు వీనిని తారాగ్రహము లని వాడెను. నక్షత్రములనుండి గ్రహములను విడద్రొక్కగనే జ్యోతిఃపదము గ్రహనక్షత్రసామాన్య వాచక మాయెను. ఈ దెస గ్రహనక్షత్రాదుల నధికరించు శాస్త్రమునకు జ్యోతిశ్శాస్త్ర మను పేరు వచ్చియుండును.

బుధుడు

వాయ్వాదిపురాణములలో సూర్యచంద్రనక్షత్రశుక్రబుధకుజబృహస్పతిశనులు ఒకరిపై నింకొక రున్నారని కలదు. బుధాదిగ్రహము లైదును కామరూపము కల ఈశ్వరు లని వాయువు[6]. బుధ, శని, కుజ శుక్రు లష్టమూర్తి యగు నీశ్వరుని సంతాన మని విష్ణుపురాణము [7].

బ్రాహ్మణమునను, పురాణములందును తారాశశాంకుల కథ కలదు. ఆ కథ అసలు ఆకాశకథ.

'బ్రహ్మ యెంత చెప్పినను చంద్రుడు తారను విడువ ననెను. బృహస్పతి విడిపించుటకు ప్రయత్నించెను. ఫలితముగా సంగ్రామ మారంభమాయెను. శుక్రుడు చంద్రుని వైపును, ఇంద్రుడు బృహస్పతి వైపునను నడుముకట్టిరి. ఈ రీతిగా తారకకొరకు జరిగిన సంగ్రామము కాన దీనికి తారకామయసంగ్రామ మని పేరు' అని విష్ణుపురాణము [8].

గ్రహనక్షత్రముల సమాగమమును సంగ్రామ మనియు, రణ మనియు, యుద్ధ మనియు సిద్ధాంతములు వ్యవహరించును.

తారాశశాంకపు తార యెవరు ?

ఏ తారకడ చంద్రుడును, బృహస్పతియు, శుక్రుడును, బ్రహ్మతారయు నుండునో ఆ తార.

అది తిష్య యని కొందరు. దానికి దేవత బృహస్పతి.

బుధునకు రౌహిణేయు డని పే రున్నది. కావున రోహిణి యని కొందరు. కాదని మరి కొందరు— 'రోహిణి చంద్రుని ప్రేయసి; పైగా మహిషి. ఆమెతో బృహస్పతికి అంటు ఉండరాదు. రోహిణికి సంతు లేదు. మనువు చెప్పినట్టులు పలువురు భార్యలలో నే యొకతెకు పుత్రు లున్నను వారితోడనే మిగిలినవారు పుత్రవతులు [9]. ఈరీతిగా బుధుడు రౌహిణేయుడు కాన ఆ 'తార' రోహిణి కాదు.

బృహస్పతికి తారకడుపున ఆరుగురు కొడుకులును, ఒక కూతురును కలిగిరి. ఆ యారుగురును, వారి కొడుకులును వేరువేరు యజ్ఞములకును, అగ్నులకును నామాంతరములు.

కృత్తికలలో ఆరు స్పష్టములు. ఒకటి స్పష్టాస్పష్టము. కృత్తికలతో అగ్నికి సంబంధము కలదు. కృత్తికలకు దేవత అగ్ని. అగ్నికి అంగిరుడును, అతనికి బృహస్పతియును కొడుకులు. బార్హస్పత్యమానమున కృత్తికాబృహస్పతుల సంబంధము విశదము. కావున కృత్తికయే తారాశశాంకమునకు, లేక తారకామయ సంగ్రామమునకు సంబంధించిన తార.

బుధునకు కుమారు డని ఒక పేరు [10]. వేదమునం దగ్ని కుమారుడు. పురాణములందు కార్తికేయుడు కుమారుడు. బుధ కార్తికేయు లిరువురును ఇషీకాస్తంబ జాతులు [11]. తారకాసురవధకు కార్తికేయుడును, అసురవధకు బుధుడును పుట్టి రని పరాశరుడు.

---

6. ౨౩ అధ్యాయ. 7. ౧-౫. 8. ౪-౬.

9. సర్వాసా మేవ పత్నీనా మేకా చేత్ పుత్రిణీ భవేత్,
సర్వా స్తా స్తేన పుత్రేణ ప్రాహ పుత్రవతీ ర్మనుః.

10. 'బుధ శ్చంద్రసుతో జ్ఞేయో విబుధో బోధన స్తథా,
కుమారో రాజపుత్రశ్చ తారాపుత్ర స్తథైవచ' అని రాజమార్తాండము.

11. ౪-౬ విష్ణు.

ధ నిష్ఠతో కూడిన ద్వాదశినాడు బుధుడు పుట్టె నని గ్రహాయజ్ఞతత్త్వము. ధనిష్ఠలో అయనము నివృత్త మగుడు కృత్తికలో విషువము ఉండుటచేసి ధనిష్ఠా కృత్తికల సంబంధము విదితము.

గ్రహముల పరస్పరసామీప్యముగాని, గ్రహ నక్షత్రముల పరస్పరసామీప్యముగాని కలిగినపుడు సంగ్రామాదిపదవ్యవహారము. క్రాంతివృత్తమున ఉత్తరార్ధమున దేవగణమును, దక్షిణార్ధమున అసురగణమును ఉండునని ప్రసిద్ధము. ఇట్టి వ్యవహారములో దేవాసుర సంగ్రామ 12 మన కేమిటో యిపుడు సుగమము. కృత్తికల సమీపమున విషువ మున్నపుడు ఈ దేవాసుర సంగ్రామము 13 పలుమారులు జరిగినటులు కానిపించును.

శుక్రబృహస్పతు లిరువురును దీప్తిమంతులు. కృత్తికయు దీప్తిలేనిది కాదు. సమయవిశేషమున బుధుడును ఉజ్జ్వలుడు. ఇక దాపున చంద్రుడును, కొంచెదవ్వున బ్రహ్మదైవతమగు రోహిణియు. ఇట్టి యునికి దర్శనీయము. వెనుక నెన్నడో జరిగిన యీ సమావేశమును నాటి విజ్ఞులు చూచి యీ కథలు చెప్పిరి14. మరియు కృత్తికను చంద్రుడు వదలిపోయిన పిదప వారికి బుధుడు కనిపించియుండును15. ఈరీతిగా ఆ 'తార' కృత్తికయని కొందరనిరి. కాని బుధుడు రోహిణిలో జన్మించె నను పురాణమును వారు సమన్వయింపవలసియుండుదురు.

బుధమండలవ్యాసము అంగారకునిలో మూడవ వంతు. ఈ లెక్క యోజనము లని యున్నను బింబ వ్యాసపు కళ లని అనుమింపవలెను. అది సరి యగుచో బుధమండలవ్యాసము (చంద్రబింబవ్యాసమునుబట్టి(౫। ౫౦. బుధమండలము శరాకారము16. ౫ రశ్ముల దీప్తి. రంగు శ్యామము.

అంగారకుడు

అంగార మనగా నిప్పు. అంగారకు డగ్నికి వికేశికడుపున పుట్టెనని లింగపురాణము. బ్రహ్మవైవర్తము 17 పాద్మము 18 మత్స్యము 19 వామనము 20 కాశీఖండము నితనిగురించి చెప్పిన కథ లన్నియు, అగ్నికి సంబంధించిన యితని పేరు లన్నియు యితని వహ్నికును, క్రౌర్యమునకును సూచకములు.

---

12. యజుస్సులో 'దేవాసురా స్సంయత్తా ఆసన్' అను వాక్యముతో ఆరంభమగు కథలు పెక్కులు. వానిలో కొన్ని ఆకాశకథలు. వాయ్వగ్నిపద్మపురాణాదులలో పండ్రెండు దేవాసురయుద్ధములు కలవు. ౧ ప్రహ్లాదుని గురించి, ౨. బలినిగురించి, ౩. హిరణ్యాక్షునిగురించి, ౪. అమృతమంథనముకొరకు, ౫. తార కొరకు, ౬. ఆజీవకయుద్ధము, ౭. త్రిపుర, ౮. అంధక, ౯. వృత్రులనుగురించి, ౧౦. జితరణము, ౧౧. హాలాహల, ౧౨. కోలాహలులగురించి. ఈ పండ్రెండింటిలో ఆకాశ కథ లున్నవి.

13. గ్రహనక్షత్రాన్యతరసమాగమము.

14. ధూయ స్తతో రఘుపతి ర్విలసత్పతాక మధ్యాస్త కామగతి సావరజో విమానమ్,
దోషాతనంబుధబృహస్పతియోగదృశ్య స్తారాపతి స్తరలవిద్యు దివాభ్రవృందమ్. (రఘు. ౧౩-౭౬).

15. బుధుడు సూర్యుని దాటి ౨౭ అంశలు, లేక ౨ నక్షత్రముల మేర కెక్కుడు దాటిపోడు. కాన రజనీముఖమునగాని, ఉషలోగాని బుధగ్రహమును నాటివారు కనిపట్టియుందురు. అప్పటి గ్రహస్థితి యిటు లుండియుండును. గురు శుక్ర సోమ బుధులు కృత్తికలో. రవి అశ్వినిలో. ఫాల్గున చైత్రములలో సూర్యు డస్తమించినపిదప పడమట బుధుడు కనిపించును. శుక్లతృతీయాచంద్రుడు కృత్తిక నాచ్ఛాదించియుండు నని కొందరు చెప్పిరి.

16. పద్మ-సృష్టిఖండ-౬౧ అధ్యా. 17. పూర్వ. 18. స్వర్గ-౧౧.

19. ౬౭ అధ్యా. 20. ౬౮ అధ్యా.

ఇతనికి కుజుఁ డనియు, వక్రుఁడనియు పేళ్లు కలవు. వానికి సంబంధించిన జ్యోతిఃకథను పరాశరుఁ డిటులు చెప్పెను:—'తొల్లి ప్రజాపతి సృష్టి చేయఁగోరి తన తేజమునుండి పుట్టిన అగ్నిలో హోమము చేసెను. ఆ తేజము అగ్నినుండి భూమికి ప్రాకెను. అది అచటి అగ్నితో కలిసి ఉప్పర మెగసెను. దానఁజేసి అంగారకునకు ప్రాజాపత్యుఁ డనియు, భౌముఁ డనియు పేరు వచ్చెను. బ్రహ్మపనుపున నా భౌముఁడు భూచక్రమున తిరిగి తిరిగి వక్రగతి కలవాఁ డాయెను.'

ఇతనికి మంగళుఁ డని మరొక పేరు. అమంగళున కిది వింత. 'మంగళద్రవ్యములలో ఎర్రగంధము బంగారము సింధూరము పసుపు మొదలగువాని వన్నె యితనికి కలదుగాన ఆ పే' రని కొందఱ ఊహ.

ఇతనికి గల అరవనామధేయము యవనులది.

ఇతనికి ఉష్ణ - అశ్రుముఖ - వ్యాల-రుధిరానన-నిస్త్రింశముసల అను అయిదు మోములు కల వని సిద్ధాంతములు చెప్పును. ఈ మోము లిచట నడకలు. అంగారకుఁ డాయాయి చుక్కలలో చొచ్చినపుడీ పై పేరులు. మిగిలిన గ్రహములు వక్రించినను కుజుని యెడలనే వక్రి యను పేరు బహుళము. కుజుఁ డుదయించిన పిదప ౭౮౦ దినములకుగాని అస్తమింపడు. ఇతరగ్రహము లటులు కాదు. ఈ ౭౮౦ దినములలో ౭౧౦ దినములు ఇతఁడు తూరుపుదెసనే పోవును. పిదప ౭౦ దినములు పడమటిదెస పోవును. అనగా వక్రించును. ౭౮౦ దినములలో సుమారు ౧౨౦ దినము లితఁ డస్తమించును. ఒక రాశిలో వక్రించి మరల దారిని బడి ఆ రాశి దాటుట కితనికి చాలకాలము పట్టును. దానఁజేసి యితఁడు కదలనటులు కనబడును. దానినే కుజస్తంభ మని అందురు.

ఆషాఢానక్షత్రమున ఇతని జన్మ 21. వ్యాసము బృహస్పతిలో మూఁడవ వంతు—అనగా వ్యాసకలలు ౧|౮. దీప్తి ౯. రంగు రక్తము. ఆకారము ముక్కోణము 22.

బృహస్పతి

ఋక్కులం దచటనచట బృహస్పతి అగ్ని 23. ఇతఁడు యజమానులకు పురోధ. దేవతలకు గురువు. ఋషి. సప్తఋషులలో నొకఁడగు అంగిరునకు బ్రహ్మతేజోరూపముగా బృహస్పతి పుట్టె నని పరాశరుఁడు.

'బృహస్పతి అంగిరునకు శుభకడుపున పుట్టెను. ఇతనికి తేజస్సు అధ్యయనసంపద ప్రతిభావిశేషము మంత్రశక్తియు అత్యధికము కావున నితనికి బృహస్పతి యని పేరు వచ్చె' నని మహాభారతము 24.

అతిపురాతనకాలముననే యితని యునికి తెలియు ననుటకు తారకాణగా పరాశరుఁ డితనిని బ్రహ్మమానసపుత్రుఁ డని వచించెను. ఇతఁడు తిష్యలో పుట్టె నని తైత్తిరీయబ్రాహ్మణము. గురుపుష్యయోగమునకు చాల ప్రసిద్ధి కలదు. 'సూర్యుఁడును, చంద్రుఁడును, బృహస్పతియు ఏకరాశిలో (కర్క) పుష్యలో సమ్మిళితు లగుదురేని అపుడు సత్యయుగ మావిర్భవించు' నని విష్ణుపురాణ 25 మహాభారతాదులు26. నాటివారును సత్యయుగమునకు వాచుకొని రనుట కిది వ్యంజకము27. ఇతనికి జీవుఁ డని ఒక పే రున్నది. ఋగ్వేదమున నితఁడు పుష్టివర్ధకుఁడు28. ఓషధులకు జనకుఁడు29. ఇతఁడు దేవా

---

21. వాయు-౫౩ అధ్యా. 22. పద్మ-సృష్టి-౬౧ అధ్యా.

23. ౨-౧, ౩-౨౬ మొదలగువానిని చూచునది.

24. వన-౨౧౭ అధ్యా. 25. ౨-౨౪. 26. వన. ౧౯౦ అధ్యా.

27. బృహస్పతి క్రాంతివృత్తమునుండి సుమారు ౧/౧౮ అంశలకంటె పైని దవ్వు చనఁడు. కాన గురుపుష్యయోగ మసంభవ వ్యాపారము కాదు. ప్రతి పండ్రెండేండ్లకును ఇది సంభవించును.

28. ౧-౧౮-౨. 29. ౧-౯౭-౧౫.

సురసంగ్రామమున చనిపోయిన దేవతలకు దివ్యౌషధు లిచ్చి బ్రతికించుచుండువాడు కావున జీవు డాయెను 30.

బృహస్పతికి వాక్పతి యని యొక పేరు కలదు. 'వాఙ్మై బృహతీ. తస్యా ఏష పతిః' అను బ్రాహ్మణము దీనికి మూలము. ఇది ఫలజ్యోతిషమునకు వ్యాపించెను.

ఇతడు ఫల్గునిలో పుట్టె నని వాయువు 31. కాన నితడు ఫల్గునీభవుడు. బృహస్పతివ్యాసము శుక్రునిలో మూడవ వంతు; అనగా వ్యాసకల ౧. దీప్తి ౧౨. రంగు హారిద్ర. ఇతనిది పట్టికాకారము 32.

శు క్రు డు

శుక్లవర్ణ మునుబట్టి యితడు శుక్రుడు. కావునసే జలమయుడు.

'తొలిసృష్టిలో పితామహుడు రుద్రుని రోదనము విని నీవు భవుడ వగు మని చెప్పెను. ఆ రుద్రుని జలమూర్తి యగు భృగుకన్యకును, ఉశనకును శుక్రుడుదయించెను. శుక్రుడు శివు నారాధించి ధనపతిత్వము, అమరశరీరమును బడసెను' అని పరాశరుడు.

ఈ కథలోని శుక్రుని జలమయత్వము తల్లి చార. అమరశరీరత్వము తండ్రిచార.

ఋగ్వేదమునందలి వేనదేవతయే శుక్రు డనియు, ఆ వేనుడే పడమటివారి Venus 33 అనియు శ్రీ బాలగంగాధరులు 34. వేనదేవత వృష్టిని ప్రేరించును.

'కృత్తిక మృగశిర పుష్య మఘ ఫల్గునీద్వయము చిత్త స్వాతి విశాఖ పూర్వభాద్రపదలలో శుక్రుడు వృష్టిని కలిగించును. మరియు కృష్ణచతుర్దశి పంచమి అష్టములలో శుక్రోదయ మగుచేని, లేక శుక్రాస్త మగుచేని భూమి జలమయ మగునని సంహితలు చెప్పును.

వాయు 35 మత్స్య 36 లింగ 37 భాగవత 38 పురాణములలో నిత డపోమయుడు.

ఇతనికి కవి యనియు, కావ్య డనియు పేరులున్నవి. ఫలజ్యోతిషమున నితనికి శిల్పకవిత్వాదులతో సంబంధ మున్నది. శుక్రుడు అసురమంత్రి. బృహస్పతి దేవమంత్రి. దీనిని బట్టి శుక్రనీతి, బృహస్పతినీతి ఉదయించెను.

శుక్రవ్యాసము చంద్రునిలో పదునారవ పాలు. అనగా వ్యాసకలలు ౨. దీప్తి ౧౬. రంగు తెలుపు. శుక్రుడు పుష్యలో జన్మించె నని వాయువు 39. మఘలో నని పురాణాంతరము. ఇతనిది పంచకోణాకారము 40.

శ ని

'తొలిసృష్టిలో వేడికి చరాచరములు మలమల మాడిపోవదొడగుడు బ్రహ్మ సూర్యుని జూచి దేవతలే నీ వేడిమి తాగలే కున్నారు; ఇక మానవుల లెక్కయేమి అని యనగా సూర్యునకు చాల కినుక పొడమెను. దాన శని పుట్టెను' అని పరాశరుడు. ఈకథ ఇతని క్రూరతకు మూదల.

పురాణములలో ఛాయాసూర్యుల కుమారుడు శని. ఇతడు నల్లనివాడు.

'శని విమలమై దూర్వమువలె కానిపించినచో ప్రజకు సుఖము. మరియు బాణపుష్పమువలె అతినీలముగనైనను, అతసీకుసుమమువలె నీలముగనైనను కానిపించినను శుభమే' అని వరాహమిహిరుడు.

ఇతనికి ఛాయాసుతుడు, అసితుడు, అసితాంబరుడు అను పేరులు కలవు. ఇవి నైల్యమునకు సూచకములు.

---

30. జీవయతీతి వా, జీవ్యంతే అనేనేతి వా జీవః.

31. ౫౩ అధ్యా. 32. పద్మ-సృష్టి-౬౧ అధ్యా. 33. ౧౧-౫౮; ౧-౧౨౩.

34. The Orion, pp. ౧౬౧, ౧౬౨. 35. ౫౩ అధ్యా. 36. ౧౨౮ అధ్యా.

37. ౬౧ అధ్యా. 38. ౫ స్కం, ౨౨-౧౨. 39. ౫౩ అధ్యా.

40. పద్మ-సృష్టి. ౬౧.

పంగు శనైశ్చర మంద నామధేయములు గమనమాంద్యమునకు వాచకములు.

శనివ్యాసము బృహస్పతిలో మూడవవంతు. వ్యాసకళలు ౧౭. దీప్తి ౮. రంగు నలుపు. శని రేవతిలో జన్మించెను 41. శనిది నరాకారము 42.

రాహుకేతువులు

వేదమునందు స్వర్భానుడు భానుని నాచ్ఛాదించె ననియు, అత్రి గ్రహణమును కనుగొనె ననియు కలదు 43.

'స్వర్భానుడు ప్రభాకరు నాక్రమింపగా చీకటులు కవిసి సూర్యుడు క్రింద పడుచుండె ననియు, అటులు పడుచున్నవానిని అత్రి చూచి 'ప్రభాకరా! నీకు స్వస్తి' అని అనగా ఆ బ్రహ్మర్షి వచనమున అతడు పడక నిలిచెనను లింగపురాణము దీనికి వ్యాఖ్య 44 కానోవు. స్వర్భానుడు రవిక్రిందుగా నున్నటులు ఋక్కు చెప్పెను 45.

పురాణములం దీ స్వర్భానుడే రాహువు 46. 'దేవాసురులు సురగంగకడ చేరి మందరమును కవ్వముగను, వాసుకిని తరిత్రాడుగను జేసి అమృతము చిలికిరి. అమృతము పంచునపుడు భగవానుడు రాహుశిరమును నరకెనను అమృతమథన మాకాశకథ. ఇట మందరము మేరువునకు విష్కంభపర్వతము. వాసుకి పర్వతనాడీ వలయము. దేవాసురులు సురగంగకడ చేరుట పాలపుంతకడ ఉత్తరదక్షిణనక్షత్రముల సంధి. మరియు మృగశిరలో క్రాంతిపాతము. అమృతము చంద్రుడు. చంద్రుడు మృగశిరకు దేవత 47. రాశిచక్రస్వరూపుడగు భగవంతుడు అపుడు రాహుశిరశ్ఛేదము చేయుట (తత్కాల) చంద్రపాతము. రాహువు గ్రహమై సూర్యచంద్రుల బట్టుకొనబోవుట కర్థ మిది: రాహుకేతువులను పేరు కల చంద్రపాతముల సమీపమున సూర్యుడుండనియెడల గ్రహణము సంభవింపదు.

ఈ ఆఖ్యాయికకు మూల మొకానొకపుడు పాలపుంతకడ మహావిషువక్రాంతిపాతమును, అపుడే సూర్యగ్రహణమును అయియుండును. దేవాసుర సంగ్రామసమయమున పెద్ద సూర్యగ్రహణము పట్టినటులు మహాభారతము48. అత్రి చూచిన దీ గ్రహణమేమో యని అనుమానము.

సంవత్సరాదినాడు సురగంగాసమీపమున సూర్యగ్రహణమును పిమ్మట ఋషులు చూచియుండకపోవుటచే ఈ గ్రహణమున కింతటి ప్రసిద్ధి వచ్చియుండును. మరియు ఈ వ్యాపారము సామాన్యము కాదు. క్రాంతిపాతమును, చంద్రపాతమును ఎల్లపుడును ఒకచో కావు. ఇంతియకాక మృగశిర, లేక ప్రజాపతినక్షత్రమున క్రాంతిపాత మగుట అతీతవిషయము. క్రీస్తు వెనుక సుమారు నాలుగువేల యేండ్లక్రిందట సురగంగా సమీపమున క్రాంతిపాత మాయెను. పై సూర్యగ్రహణ మప్పటిదే కావచ్చు నని పలువుర యూహ.

రాహురథము ధూసరము. గుఱ్ఱములు తుమ్మెదలవలె నల్లనివి. కేతువుగుఱ్ఱములు పలాలధూమలములు;

41. ౫౩. 42. పద్మ-సృష్టి ౬౧. 43. ౫-౪౦.

44. ఆత్రేయవంశప్రభవా స్తాసాం భర్తా ప్రభాకరః, స్వర్భానుపిహితే సూర్యే పతితేఽస్మిన్ దివో మహీమ్, తమోభిభూతే లోకేస్మిన్ ప్రభా యేన ప్రవర్తితా, స్వస్త్యస్తు హి తవేత్యుక్తే పత న్నిహ దివాకరః, బ్రహ్మర్షే ర్వచనా త్తస్య పపాత న విభు ర్దివః, తతః ప్రభాకరే త్యుక్తః ప్రభు రత్రిమహర్షిభిః.

45. ఋక్-౫-౪౦-౬, ౯.

46. 'స్వర్భానం నుదతే యస్మా త్తస్మా త్స్వర్భాను రుచ్యతే'

47. ఆకాశసముద్రమున సోము డనియు, అదితి అద్భుత మనియు, దేవతల కాధార మనియు లింగపురాణము-౫౪ అధ్యా.

48. ఆది పర్వ-౧౯ అధ్యా. వనపర్వ-౨౧౩ అధ్యా.

లేక లాక్షారుణములు. ఈ వర్ణనమువలన ఈ జ్యోతిర్వి షయము గమనింపదగినది: రాహుకేతువులు రెండు చంద్రపాతములు. అనగా సూర్యచంద్రమార్గసంపాత బిందువులు. వీనికి గమనము కలదు. కావున రథకల్పన. చంద్రగ్రహణసమయమునను, సూర్యగ్రహణసమయము నను కనబడు ఈ రెండు గ్రహముల వర్ణము రాహుకేతు వుల రథములయందును, అశ్వములయందును ఆరో పితము.

రాహువు సూర్యచంద్రులకంటె పెద్ద. రాహు బింబవిస్తృతి ౧౩,౦౦౦ యోజనము లని భాగవతము. పురాణాంతరములలో ఈషద్భేదము కలదు. రాహువు రవిచంద్రమండలతుల్యుడై భూచ్ఛాయ నాశ్రయించి రవిచంద్రులక్రింద తిరుగు నని వాయు పురాణము. రాహుకేతువులు రోహిణిలో పుట్టి రని అందే కలదు.

‘ఈ గ్రహములును, నక్షత్రములును కనబడని గాలిపగ్గములచే ధ్రువబద్ధములు. ధ్రువుడు నదిలో పడవలనువలె ఈ దేవాలయములను లాగుకొనిపోవు చున్నాడు.

‘అంగారకుడును, బృహస్పతియు, శనియు దవ్వున నున్నారు. వీరి గమనము మందము. బుధ శుక్రులు దాపున నున్నారు. వీరి గమనము శీఘ్రము. అయనభేదముచే సూర్యుడు పైగను, క్రిందుగను కన బడును. దక్షిణాయనమున ఇతడు యథాకాల ముద యింపడు. మరియు వడిగా అస్తమించును. అపు డమా వస్యాచంద్రుడు దక్షిణమున నుండును. విషువద్దినమున నీ సూర్యచంద్రులు సమసమయముల నుదయించి అస్త మింతురు. దక్షిణాయనమున రవి సకలగ్రహములకును క్రింద నుండి తిరుగును. అపుడు చంద్రుడు ఒడలు పెంచి సూర్యునిపై తిరుగును.’ అని వాయుపురాణము.

ఇవి పురాణగ్రహములు. సిద్ధాంతగ్రహముల నికముందు చూతము.

స్వర్ణసీత

•

'ఆనందకుమార్'

మా వెనుక పడే నీడలు రెండూ దూరాన విడిపోతున్నాయి.

తెల్లని సుర్రాలల్లా ఉబుకుతుంటూ పరుగెత్తుకు వచ్చే నురుసుకెరటాలు మాముందు విచ్ఛేదమయిపోతున్నాయి.

సన్నని యిసుక నా చేతిలో పోస్తూ ఆమె చెప్పడం మొదలుపెట్టింది:

"అతని 'మంగళం' చదివేను...నన్ను ఎంత కదిలించిం దనుకున్నావ్! అది చదివాకే దాక్షిణాత్య దేవాలయా లన్నీ చూడా లనిపించింది. అప్పుడే బయలు దేరుత.

శ్రీరంగం వెళ్లేనన్నాను కాదూ!

దేవాలయమంతా కాళ్లు అరిగేవరకూ తిరిగేను.

ఎంత కళావైదగ్ధ్యము! భక్తిఉద్రేకాలను రాశిగా పోసి ఆ దేవాలయం కట్టేరు. దైవసాన్నిధ్యంలో మొకరిల్లినప్పుడు మీరు జ్ఞాపకంవచ్చారు... 'సుకుమార్' భార్య జ్ఞాపకంవచ్చింది...అతను మొట్ట మొదట దైవసాన్నిధ్యంలో అక్కడే కాదూ ఆమెను చూస్తే. తన పేరున అర్చన చేయించబోయి తన జరీ కండువామీద పొరబాటున కుంకుమ వొలకబోసిన ఆమెపేర అర్చన చేయించివచ్చాడు కాదూ?

నాకు దేవుని చూసినకొద్దీ ఆ దంపతులు జ్ఞాపకంవచ్చారు......

నేను ఒక్కరితినా వచ్చేనే అనిపించింది.

ఒకనాడు సంధ్యాకాలంలో దేవాలయానికి వెళ్ళేను. మీరు నచ్చిన ఆ లేతమబ్బురంగుచీర కట్టుకున్నాను. బాగా జ్ఞాపకం. ఆ ప్రెమిదలమధ్య నుంచున్నాను. నన్ను నేనే చూసుకోవా లనిపించింది. అక్కడ నేనుకూడా శిలావిగ్రహమై ఆచంద్రార్కమూ నిలిచిపోవా లనుకున్నాను.

రామేశ్వరం చూశాను.

చిన్న చిన్న దేవాలయాలన్నీ చూడా లనుకున్నాను.

కొబ్బరిచెట్లూ, పోకచెట్లూ వున్న దేశంలోకి వచ్చాను...శుచీంద్రదేవాలయం చూసితీరాలి. ఆది శంకరుడుకూడా ఈ దేవాలయం చూశాడు. ఎంతటి కళావైవిధ్యం! నువ్వు చూసితీరాలి.

శుచీంద్రంత్రిమూర్తుల దర్శనార్థం బయలు దేరేను.

స్థాణుమూర్తిదేవాలయానికి కలువలు తీసుకు పోయాను. 'శివునికి కలువపూవు!' అని అందరూ ఆశ్చర్యపోయారు......

జయఘంటలు మ్రోగుతున్నాయి!...

దోసిలినిండా కలువపువ్వులు—విరిసినవీ, విరియనివీ.

పతాకముద్ర పట్టిన శ్రీవిగ్రహంపాదసన్నిధి నుంచి నా శిరస్సుతో ఆ పాదయుగ్మం స్పృశించాను.

త్రోవ చేసుకుని శివస్వరూపసందర్శనానికి వెళ్ళేను.

సుందరమూర్తినాయనార్ జ్ఞాపకంవచ్చాడు. ఆయన ఈప్రాంతాలన్నీ తిరిగాడు. మనస్సు దైవ సాన్నిధ్యంలో వుంచాడు. కాని దైవమే అతని గీతావళితో ప్రయాణం చేసేవాడు......

ఒకసారి ప్రసిద్ధ - తిరువారూర్ దేవాలయానికి వచ్చాడు. అక్కడ శివునే వరించిన తపస్విని వుంది,

కేవలము పార్వతీదేవి అపరావతారము—పరవైయార్. ఆమెభక్తి చూసి సుందరమూర్తి తన్మయుడయ్యేడు. వారు దైవసాన్నిధ్యంలో భార్యాభర్త లనుకున్నారు; అయినారు.

పరమశైవశిఖామణినిగురించి యీ సంఘటన నాకు జ్ఞాపకముండిపోయింది. అప్పటినుంచీ సుందర మూర్తినాయనార్ 'తేవారమ్' లోని ధ్యానగీతాలను మననం చేశాను. ఎన్నోసార్లు ఎవరైనా పాడమన్నప్పు డల్లా సభల్లో పాడేను. వారికి కొంచెం నిస్పృహ కల్గించింది. జయదేవగీతాలను పాడమని అడిగేవారు; సుందర మూర్తినాయనార్ గీతాలను పాడేదానిని......

నేను ముందుకు వెళ్లి అంతరంగంలో అడుగు పెట్టేను. 'శివోహం' అంటూన్న కాంతి నాభిలోనుంచి హృదయం చీల్చుకుని గొంతులోంచి వస్తూంది. నడిచే చోటంతా మట్టిగా వుంది. కాని సాష్టాంగంగా స్థాణుమూర్తికి వందన మాచరించాను. స్మశానంలో కూడా శివతాండవానికి ఆవిధంగానే నమస్కరించివుండేదాన్ని.

గర్భాలయంలోనికి వెళ్ళేను. కళ్లు రెండూ గట్టిగా మూసుకుని అభిషేకజలానికి హస్తం చాచాను. ఇంకా ఘట్టిగా కళ్లు మూసుకున్నాను. ఇంకా స్పష్టంగా శివలింగము కనుపించడానికి. నాచేతిలో ఉదకం పడలేదు. కళ్లు తెరిచి స్థాణుమూర్తికేసి చూశాను.

ఎదురుగా నంబూద్రి; దేవాలయార్చకుడు.

"మీరా! మీరేనా?" అని అడిగేడు.

"నేనే; నేనేనండి. పాదోదకం యివ్వరూ?" అని వినయంతో అడిగేను.

"సుందరమూర్తినాయనార్ గీతాల్ని పాడుతారు కాదూ? తేవారంలోని గీతాలను దైవసాన్నిధ్యంలో పాడాలి. దేవునికి అభిషేకం స్తోత్రాలతో మీరే చెయ్యాలి." అన్నాడు. పీఠం చూపించాడు.

నాలుగువైపులా నాలుగు వెండిపువ్వులు. ఎత్తయిన నగిషీ కోళ్ల పీట. కూర్చోడానికే వణుకు వచ్చింది. గొంతు విప్పడానికి దడ వచ్చింది. శివసాయుజ్యం పొందిన నాయన్మారే నాముందు వచ్చి కూర్చున్నట్లయింది. ఎదురుగా నంబూద్రి వినమ్రుడయి నించున్నాడు. పార్వతీచరణనూపురాలనుగురించి మొదలు పెట్టేను. ఆదిశంకరుని ధ్యానముద్రనుగురించి ఆలపించాను. శివతాండవంమీద గీతం పాడేను. శివప్రళయ తాండవం మళ్లీ అంతమయ్యేటప్పటికి శాంతిమూర్తినిగురించి గట్టిగా నా ఆవేశమ అణిగేవరకూ పాడేను.

నేను శివమెత్తి వున్నానా? అందరూ పరవశులై వున్నారా? ఆపగానే నాకే క్రిందికి విసిరి పారవేసినట్లయింది......

ఎన్నోసార్లు, ఎన్నోచోట్లు పాత్రానుగుణమైన ఉద్రేకంతో పాడే ననుకున్నాను. జనంకూడా అన్నది. యువకులందరూ తన్మయతతో సమగ్రంగా విన్నారు. విని మళ్ళీమళ్ళీ వారి హృదయంలోనే పాడుకుని నన్ను అభినందించేవారు. ఎన్నడూ ఈ వెర్రిఆవేశంతో నేను ప్రార్థించలేదు. పావనసలిలం కోసం, పాదగంగకోసం స్తుతించాను.

నంబూద్రి ఉద్ధరిణితో ఉదకం తెచ్చి నా ఫుడిసిట పోశాడు. అది కళ్ల కద్దుకుని శిరస్సున చల్లుకున్నాను......

ఆలయం దాటి బయటకు వచ్చాను. కొంచెం కూడా నడవలేకపోయాను. ఎక్కడలేని నీరసతా వచ్చింది. వడిలిన కలువకాడలా ఒరిగిపోయాను. ఆ నీరసత యిప్పుడుకూడా తల్చుకోలేను......"

* * *

నా రెండుచేతులూ తన చేతుల్లోకి తీసుకుంది.

నేను అంతా విన్నాను. ఎదురుగా కూర్చుని, పుష్పాడిరంగు చెక్కిళ్లు ఎర్రబడడం చూశాను. పెదిమెలు సడలిన గులాబీరేకుల్లా వణకడం చూశాను......

ఆమే, నేనూ కూడా ప్రయాణము చేశాము కాదూ? కలకత్తానుంచి కాశ్మీరు వెళ్ళేము. ఆమె ఉపన్యాసంకోసమని నేనూ వెళ్ళేను.

శంఖంలాంటి గొంతుకలోంచి వెలువడే మధుర పదాలకోసమని వెళ్ళేను; ప్రతివాక్యమూ వేదవాక్యం అన్న పవిత్రతతో వినాలని......

మరువాడు ఆ ఆనందోత్సవము.

రాత్రి పడుకోకుండా కూర్చొబెట్టింది.

నిద్దుర రావడం లేదంది.

"గులాబీల వాసన కలిగించే కలతలా వుంది మనస్సు. రేపు ఏమవుతుందో ! జీవితమంతా నిర్ణయింప గలిగే ప్రథమప్రయత్నం. దేశమంతా వినడానికి వచ్చారు. ఏం చెయ్యగలను ?"

ఓదార్చాలన్న స్పృహే నాకు లేదు. నేను ఆమెలోనే వున్నాను—పుష్పానికి సౌరభంలాగు. మాట చెప్పబోయాను. సాయంసంధ్యాసమయంలో కమలములో చెరపడ్డ తుమ్మెదలా గిలగిలా గొంతులో కొట్టుకుని నిల్చిపోయింది......

లోపలకు వచ్చి పడుకోమనడానికి లేచేను. రెండు చేతులతోనూ కూర్చొబెట్టింది......

* * *

అప్పటికి నెలరోజు లయింది.

అప్పుడూ యింతే.

రెండు చేతులతోనూ కూర్చొబెట్టింది.

నక్షత్రాలు ఒక్కొక్కటే చెబుతున్నాను. మా తాతగారు నన్ను ఒళ్లో కూర్చొబెట్టుకుని ఎప్పుడో ఆకాశమంతా చూపించారు. ఆ జ్ఞాన ముంది. నేనూ ఈనాడు ఆమెకు నక్షత్రస్థానాలు చూపించగలిగేను. శుక్రుణ్ణి చూపించాను. ఎంతో తేజోవంతమయిన నక్షత్ర మన్నాను.

"కాదు. విగ్రహ" మంది. ఒప్పుకున్నాను.

ధ్రువనక్షత్రము చూపించాను. "నిశ్చలతకు ఆదర్శ" మన్నాను. ఒక్కొక్కటే చీకటిలో చూశాము.

ఆమెకనులలో నక్షత్రాలు మెరుస్తున్నాయి. అక్కడ చూడబోయాను.

వ్రేళ్లు చేతి కిచ్చింది. గోళ్లకు ఎర్రని గోరిం టాకురంగు; ఆ రంగులో మిలమిలమనే తారకరశ్మి. అదే చూసి ఊరుకోలేకపోయాను. కొత్త పగడాలలా మెరసే ఆమె పెదిమెలమీదకు నా కళ్లు పోయిలీరాయి. చటుక్కున నాకేసి చూసింది. ఎంతో చనువుతో నవ్వి-

"సప్తఋషులు ఎక్కడ వున్నారో ?" అంది.

చూపించాను. ఆ మొదటి నాలుగున్నూ, తక్కిన మూడున్నూ. అరుంధతి తనకు కనుపించలే దంది. మళ్ళీ వ్రేలు పట్టుకు చూపించాను. ఆ సన్నని వేళ్లను కలువమొగ్గలా ముడిచింది......

కాలం ఆ క్షణంలో నిలిచిపోయింది.

పృథివికి భ్రమణం ఆగిపోయింది. చీకటి ప్రవ హించడం కట్టిపోయింది. మే మిద్దరమూ లేనే లేము. ఎవరమూ లేము......

* * *

నేను శాంతినికేతనం వదలి వచ్చేశాను. నిత్య జీవితంలో ఒక మెట్టు ఎక్కాలని ప్రయత్నం. ఉత్త రాలు ప్రతిదినం వ్రాసేవాడిని :

"హవామహల్‌కి ఎదురుగా కూర్చుని నువ్వు చెప్పిన శుచీంద్రయాత్ర ఏనాటికీ మరిచిపోను. అది మరచిపోయిన్నాడు నేను లే నన్నమాట. ఆనాటివరకూ ......
నీ—ఆనందుడు"

అని, మళ్ళీమళ్ళీ—

"ఏ అమృతమైన కావ్యం చదివినా నీతోనే చదవా లనిపిస్తుంది......

ఏ తీయని కృతి విన్నా నీదృష్టితోనే విన్నాను. అందుకే...
నీ—ఆనందుడు".

మళ్ళీ వ్రాశాను :

"నిశ్శబ్దతే పలుకరించి మాట్లాడుతూ వుంది. నీ దగ్గరనుంచి ఉత్తరాలు అరుదై పోతూవున్నాయి. నీకు మరుపు వస్తానన్న భయం ఏనాడూ నాకు లేదు. కాని నీదగ్గరకు త్వరగా వచ్చి చేరలేనేమోనని భయపడుతూ వున్న—
నీ ఆనందుడు"

అప్పుడే 'యశోధర' నాటకం పూర్తిచేశాను. నా సర్వస్వమూ సిద్ధార్థుని ప్రతిమలో అమర్చ బోయాను. కాని నాకు తెలియకుండానే యశోధరకు ఇచ్చాను. యశోధరను చూశాను. ఆమే! అంతా ఆమే! ఎంత పోలిక!

తక్షణం నీలపు కాగితం తీశాను;

"ఇదుగో, నీకు కానుక. ఎంతో ఏకాగ్రతతో వ్రాశాను. ఐదు అంకాలు: సిద్ధార్థుని జన్మమూ, వివాహమూ, త్యాగమూ, తపస్సూ, పునస్సంధానమూ వ్రాశాను. ఎన్నాళ్ళో నాలో వుండే సంగీతమంతా ఇందులో ఇమిడ్చేను. తీరా చదివిచూశాను. అది సిద్ధార్థుని చరిత్ర. యశోధరగాథ. అంతా నీ పోలికయిన యశోధర. నువ్వే. ఆ యశోధరకు నారచన కానుక. స్వీకరించవూ? నీకే అంకితం చెయ్యాలనుకుంటున్నా. అనుమతించవూ? మొట్టమొదట నీకే వినిపించి తరువాత ప్రచురించా లనుకుంటున్నా. నీ మూగనోము మాని జవాబు వ్రాయవూ? తక్షణం వ్రాస్తావు. నాకు తెలుసు. జవాబుకు ఎదురుచూస్తూవున్న-నీఆనందుడు.."

ఎదురుటపా చూశాను. నాకే నవ్వు వచ్చింది. ఇంకా ఉత్తరము చేరనైనా చేరదుకదా అని. రెండవ టపా చూశాను. రేపు ఇలాగే నడుస్తూ వస్తాడుకదా అనుకున్నా.

మూడవనాడు ఉత్తరం వచ్చితీరుతుంది...

ప్రొద్దుటే స్నానం చేసి సముద్రపు ఒడ్డున నడిచాను. ఎంత చక్కని సూర్యకిరణాలు! కొంచెం సేపయితే సహనకరం కావు. ఆ అలలు చంటిపాపల్లా ఆ కిరణాలతో ఆడుకుంటున్నాయి. సాయంత్రానికి నాఎత్తున లేచిపోతాయి. అంత ఉద్రేకంతో ఎంత ఎత్తు ఎగిరితేమాత్రం చంద్రుని తాకగలవా? కొంతమంది హృదయంలో ఆ తితీక్ష వుంటుంది. అలలు ఎంత ఎత్తు లేస్తే అంత లోతు కాదూ? ..

ఉత్తరం వస్తుంది. నేను వెళ్ళి నా 'పంచవటి'ని ఆమెకు చదివి వినిపిస్తాను. ఎంత బాగుందో చెప్పడానికి ఆమెకు మాటలు రావు. వచ్చి రెండు చేతులూ తన చేతుల్లోకి తీసుకుంటుంది.

"నిజంగా నన్ను అంత ఆదరంతో చూస్తారా?" అని ఆమె అడుగుతుంది.

అప్పుడు చెప్పడానికి నాకు మాటలు రావు.

కేశమంతా తబ్బిబ్బు అయ్యే ఆమె నాయశోధరలో వుంది. ఇమిడిపోయింది. యశోధర నాసృష్టి. ఆమె నాదే.

ఉత్తరం వస్తుందని ఎదురుచూస్తున్నా. ఈ పాటికి వస్తూవుండాలి. ఎన్ని ఆలోచనలు!

అందరూ దినదినమూ స్తుతించే ఆమెకు నా చిన్న రచన ఎంత అల్పం అనుకున్నాను...'చంద్రునికి ఒక నూలుపోగు' అని సమర్థించుకున్నాను.

"మీరు వ్రాసినది నాకు చదివి వినిపించండి. తరువాత ఆలోచిస్తా"నని వెకిలిగా వ్రాస్తుంది.

నేను చదవడానికి వెళ్లి ఆమెను చూస్తూ చదవడానికి తీరిక లేక వచ్చేస్తాను. మళ్లీ ఉత్తరం వ్రాస్తాను......

పోస్టు జవాను నడచిపోతున్నాడు!

ఉన్నపళంగా లేచిపోయాను!!

"మాణిక్యం! ఉత్తరాలు ?" అని అరిచాను.

"ఏమీ లేవండి !" అన్నాడు.

వణికిపోయాను...మళ్ళీ చూడమన్నాను.

"లేవండీ" అన్నాడు.

పొరబాటు అయివుంటుంది. నిన్న వ్రాయడానికి సావకాశం లేకపోయివుండవచ్చు. రేపు తప్పకుండా వస్తుంది.

ఈవేళ యశోధరస్వరూపం మళ్ళీ దిద్దుతాను.

సిద్ధార్థుణ్ణి దగ్గరగా కూర్చోమంటుంది. అతనిని పెనవేసుకుపోతుంది. సిద్ధార్థుడికి ఈ ఆనందం అశాశ్వతమనిపిస్తుంది. ఆకౌగిటిలో నీరయిపోతుంటాడు.

"ప్రేమస్వరూపము ఏమిటో?" అంటాడు.

"చిరుగాలికూడా వినకూడదు. ముఖం దగ్గరగా తీసుకువస్తే చెబుతాను" అంటుంది.

దగ్గరగా వస్తాడు. రెండు చేతులతోను ముఖం పట్టుకుని పెదిమెల్ని లేతగా ముద్దు పెట్టుకుని "ప్రేమ స్వరూపం" అంటుంది...

ఈ ఘట్టం ఒకవేళ ఆమెకు నచ్చదేమో!

... ...

ఈవేళ ఉత్తరం వస్తుంది. ఈవేళ సముద్రం దగ్గరకు వెళ్లను. నిన్న వెళ్తే ఉత్తరం రాలేదు. ఈవేళ వెళ్లకపోతే వస్తుంది.

కూర్చుని యశోధరాసిద్ధార్థుల ప్రథమసందర్శనం చదువుతా.

సిద్ధార్థుడు ఆరోజు అందరికీ కానుక లిస్తాంటాడు. తను యివ్వడానికి కొంచెం జంకి చెన్నునిచేత యిప్పిస్తుంటాడు.

కోసలరాజపుత్రిక వస్తుంది. గుఱ్ఱపుస్వారీలో పురుషులనుకూడా ఓడించిన నిపుణురాలు. చెన్నుడు మణులనూ, తాళపత్రరామాయణమూ యిస్తాంటాడు. ఆమెకు నచ్చలేదు.

సిద్ధార్థునివైపు తిరిగి "ఇక్కడ రాజపుత్రుడెవరో తెలుసుకోవా లని వుంది" అంటుంది.

ఈ ప్రశ్నకు చెన్నుడు తెల్లబోతాడు.

యోధానయోధుడు సిద్ధార్థుడు ఆ స్త్రీస్వరూపం చూసి చిట్లిన కలువరేకులా ఒణికిపోతాడు.

తరువాత సిగ్గుతో క్రుంగిపోతాడు.

"కృతజ్ఞులము. ఈ మా ఆతిథ్యాన్ని స్వీకరించి పునీతులను చెయ్యవలసినదిగా మాకోరిక" అని వినయంతో, భీతితో అంటాడు. స్వహస్తంతో ఇస్తాడు... అందరికీ ఇస్తాడు...

పారితోషికసామగ్రి అంతా విరివిగా యిచ్చేస్తాడు.

యశోధర ఒక చివరన మిగిలిపోతుంది. క్రింది నీటిలో ప్రతిబింబించి చిరుగాలికే కదిలే కుసుమస్వరూపము ఆమెది. మూర్తీభవించిన తీయని కల. కదలడానికి బరువయ్యే హృదయము. కోసలరాజపుత్రిక చేసిన అమర్యాదపు చేష్టకు ఆమెవదనం ఎర్రబడిపోయింది. ఆ రక్తిమ ఇంకా తగ్గలేదు.

సిద్ధార్థుడు ఆమెను చూసి స్థాణువై పోయాడు. ఆ విగ్రహం ఉషఃకన్య అనుకున్నాడు.

వడ్డాణం ధరించి వచ్చిన ఏకైకచంద్రకిరణ మనుకున్నాడు.

ఆమెరాకను సమన్వయించుకోలేకపోయాడు.

ఎవరో ? ఏ మివ్వగలడు ?

చెన్నుడు వివరించి చెప్పేడు.

రాజపుత్రిక యశోధరసన్నిధికి పోయి తనే తీసుకువచ్చాడు. ముందు చెన్నుడు, వెనుక యశోధర, భగీరథుడు గంగను భూతలంలోకి తీసుకువస్తున్నాడు...

బహూకరించడానికి ఏమీ తగినది లేదు.

చెన్నునితో ఆమెకు నచ్చినదీ, ప్రియమైనదీ తెలుసుకొని తెప్పించమంటాడు.

యశోధర పెదిమెలు విప్పుతుంది.

కిన్నెరవాణినుంచి వచ్చే సంగీతం !

"క్షమించాలి. నాకు ప్రియతమమైనది యిప్పించాలి."

"పృథివిలో ఎక్కడ దొరకినా ఈ పాదాల సన్నిధిని వుంచడానికి శాక్యుని వాక్యం బాస" అంటాడు ఆనందంతో...యశోధకళ్లు మెరిసిపోతాయి.

"కోరుకుంటున్నాను. మీరు. మీరే నాకు కావాలి" అంటుంది.

సిద్ధార్థుడు ఆ మకరానికి అనుకుంటాడు. సింహలలాటంమీద కాలు గట్టిగా మోపుకుంటాడు.

'శాక్యుని వాక్యం బాస'అంటుంది యశోధర.

సిద్ధార్థుడు పీఠం దిగి వస్తాడు......

ఎంత చక్కని ఘట్టం !

* * *

ఆమెకు తప్పకుండా నచ్చుతుంది. నచ్చితీరుతుంది. సంతోషంతో నాకేసి చూస్తుంది. ఆ ఒక్క చూపూ చాలదూ జన్మమంతా ఆవరించుకోడానికి !

కాని మరునాడు ఉత్తరం రాలేదు. తరువాతా రాలేదు.

భూమిలోనికి...అధఃపాతాళంలోనికి క్రుంగిపోయాను. ఎంతో ఆశ పెట్టుకుని వున్నాను. నా ఉత్తరానికి జవాబు వ్రాయకపోతే నా స్థితి ఆమె తప్పకుండా ఊహించుకోగలదు.

నేను చెప్పనవసరం లేదు. అయినా వ్రాశాను:

"రోజురోజూ ఒక క్రొత్త ఆవేదన తెస్తోంది. ప్రతిదినమూ నిరీక్షే. ప్రతిదినమూ కాంక్ష ఎక్కువవు

తుంది. ఆ వేదనలో క్రొత్తదనమూ, కాంతిలో పాత దనమూ రావడానికి నువ్వే సరియైన సమాధానం చెప్పాలి......

"దూరపుతీవంలో బాధ భరించలేనప్పుడు దగ్గర వున్నప్పుడు ఆనందం భరించలేనని నన్ను తృణీకరించ వద్దు. ఆ అర్హత సంపాదించుకో ప్రయత్నిస్తాను...

"తప్పకుండా జవాబు వ్రాయవూ ?..."

ఆరునెలలవరకూ జవాబు లేదు.

మళ్ళీ మళ్ళీ వ్రాశాను. ఆమెకు విసుపు కల్గిస్తున్నానేమో...

"నాకు ప్రభాతం నీ నామోచ్చారణతో ప్రారంభం. నిద్దుర నీ పేరుతో.

"నీదగ్గరనుంచి ఒక్క చల్లని వాక్యం రాకపోతే జీవితమంతా కటికనిశీథిని."

జవాబు రాలేదు. తరువాత రాలేదు... ఎప్పుడూ రాలేదు.

* * *

అంతటితో నా జీవితం నిల్చిపోయింది.

ఆనాటితో నా ప్రవృత్తే నిలిచిపోయింది.

శైలాన్ని ఢీకొన్న నిర్ఝరిలా వెయ్యివిధాల ప్రవహించడం ప్రారంభించింది. శకలా లయిపోయింది.. స్వరూపరహిత మయిపోయింది.

... ...

నా ఆశే తప్పేమో!

లేక ఈ నిరాకరణకు కారణ ముందేమో.

ఏమీ లేదు. అందుకు కొంచెమూ సావకాశము లేదు...

ఆమె ప్రపంచానికంతకూ ఆనందప్రదాయిని. ఎంతమందికి తన వక్తృత్వచాతుర్యమూ, గానమాధుర్యమూ చూపించలేదు ? ఎంతమంది మన్ననలకు ఆమె పాత్రురాలు కాలేదు ? ఆమె బహూకరించిన చేవ్రాలు చూసి ఎంతమంది మురిసిపోవడం లేదు ?

నే నొక్కడినే దూరమయిపోయాను ! పూర్వ జన్మంలో ఏ క్రౌంచమిథునాన్ని ఎడబాటుచేశానో !!

* * *

ఏం చెయ్యగలను ! ఎక్కడికి వెళ్ళగలను !!

విశ్వం వచ్చి పిలిచేడు, ఇంద్రాణి నృత్యం చేస్తుందని.

అమ్మ రమ్మని చెప్పమన్న దని ఎంతో అను రాగంతో వచ్చి చెప్పేడు— చెల్లెలు నృత్యం చేస్తుందని.

ఎంత చల్లని హృదయాలు ! ఈ చిన్న హృదయాలలో ఎంత నిర్మలత్వం ! నిశ్చింతతో విరగబడి నవ్వగలరు. నవ్వి, నవ్వినందుకు సంతోషపడగలరు.

సాయంత్రం వెళ్ళేను.

ఆ నల్లని తెరముందు పచ్చని సన్నని శరీరం. చంద్రవంకలా వంగి నమస్కారం చేసింది. అందరికీ, సభకంతకూ నమస్కరించింది.

నాకే నమస్కరించిందని నేను అనుకున్నాను.

పెదవి విప్పి దీవించాను. అందరూ చూశారని సిగ్గుపడ్డాను. నన్ను చూసి నేనే.

ఆమెవెనకనుంచి కిన్నరకోటినుంచి వచ్చే లాంటి వీణావాదం అందుకొన్నారు.

తాం, తాం, తధికిన, తాం, తాం.

అడుగు తీసి అడుగు వేస్తూంది. పాదాల గజ్జెల గిండింటి చప్పుడూ సుధామాస్థానంనుంచి వినిపించే ధ్వనిలా వుంది. కిసలయాల్లాంటి ఆ వేళ్లు ముద్రలుపడుతున్నాయి.

తధికిన, తధికిన, తోం, తధికిన.

త్వరగా పాదాల గోళ్ల ఎర్రని మెరుపుకూడా కనుపించని వేగంతో ఆ చిన్నిపాదాలు ఆలీఢంలోంచి ప్రత్యాలీఢంలోకి మారిపోతున్నాయి.

తాం, తాం, తధి, తధి.

తధికినతో, తకతై,

తక, తక, తకతాం.

వెనుక కంఠస్వరం హెచ్చిపోతూంది. ఆ వేగముతో గొంతుక వణికిపోతూంది. ఇంద్రాణితన్మయత హెచ్చిపోతూంది. భంగిమలలోని ఒంపుల్లోంచి నా మనస్సు తిరిగేలోపున మరొక భంగిమ వచ్చేస్తూంది...

సర్పశీర్షం పట్టిన ఆ హస్తాలు శివజటాజూటానికి చుట్టుకునే సర్పాల్లా వంపులుతిరిగిపోతున్నాయి. ధృతి భావంలో శరీరంమీద జ్ఞానమే లేదు. సర్వస్వమూ ఏకాగ్రమైన ధ్యాస. నాగుండెలు ఆవేశంలో కొట్టుకుంటున్నాయి. విద్యుల్లతలా మెరసిపోతూంది ఇంద్రాణి; హిమాలయశైలశిఖరంలా ఎక్కడో దూరంగా కనుపిస్తూంది. క్రింద పడిపోతుందేమోనని లేచి నిల్చున్నాను.

తాం, తాం, తధకిన తా—ఆం...

ఇంద్రాణి ఆగింది. పరిగెత్తుకు వచ్చి ఆగిన లేడిపిల్లలా వుంది.

ఒళ్లంతా ముచ్చెమటలూ పోశాయి. పాపం! ఘర్మబిందువు ఒకటి చెక్కిలిమీదనుంచి జారుతూంది. ఆ వెల్తురులో మిలమిలా మెరుస్తూంది. ముక్కునున్న అడ్డబాసచిగురున మెరిసే ముత్యానికీ, చెక్కిలిమీద బిందువుకీ ఏమీ తేడా తెలియడంలేదు...

ఆమెఆవేశం అణగింది. ధ్యానముద్ర పట్టగలిగిన నిశ్చలత వచ్చింది. సముద్రం ఒక క్షణం నిలిచిపోయినట్లుంది.

"భద్రాయ నిద్రాయతే" అని కాదూ కల్పాంత మందు విష్ణుస్వరూపం?

మళ్ళీ ప్రారంభించింది. ఎంతో స్నిగ్ధదృక్కులు.

"చింతయామి సతతం"

చటుక్కున లేచిపోయాను. 'చింతయామి'! తెలియకుండానే నన్ను ఏ భావంలోకి పంపేసింది ఈ ఇంద్రాణి!

లేచి వచ్చేశాను.

ఆనందముహూర్తాలే బాధ కలిగిస్తాయి. ఉషఃకాంత రంగులో సాగిపోయే సాంధ్యదేవత అనిపిస్తుంది. స్మృతిపథాలపై అలుముకున్న ఈ మసుమంచు తెరను పూర్తిగా ఈ ముహూర్తం విచ్ఛేదంచేసింది. మరచిపోయి నడవదల్చుకున్న మార్గంలో కప్పిలులేని అగాథం ఉందని చూపించింది ఇంద్రాణి......

నన్ను మరచిపోయి అందరి ఆవేదనలతో నా సానుభూతి చూపించాలనుకున్నాను. కేవలమూ సుమ రూపం ధరించాలనుకున్నాను...

కాని ఏమూలో దాగి అణగద్రొక్కబడిన తితీక్ష బయటికి వచ్చి పొగమంచులా జీవితమంతా ఆవరించింది...

బయట వెన్నెల కురుస్తూంది. ఆ చెట్ల ఆకులు గాలికి అల్లల్లాడి పోతున్నాయి. క్రింద నీడలు చిత్రచిత్రంగా అల్లుకుపోతున్నాయి.

అక్కడ నుంచోలేకపోయాను. ఆ సుధా మాస్థానంలోనుంచి వచ్చే గజ్జెల చప్పుడికి దూరంగా నడచిపోయాను!!

* * *

ఎప్పటికీ జవాబు రాలేదు.

* * *

ఆరాత్రి తెల్లని దుప్పటిమీద గోరింటాకు చుక్కలు!

సాయంత్రం ఇంద్రాణి పెట్టుకుంటున్నప్పుడు నా రెండు చిటికెనవ్రేళ్లకూ పెట్టించుకున్నాను.

మగవాళ్లకు గోరింటాకని కిలకిలా పుచ్చపువ్వులా నవ్వింది ఇంద్రాణి. నాకు స్మృతిచిహ్నమని ఆమెకేమి తెలుసు? ఆ గోరింటాకువ్రేళ్లలో తారకరశ్మి యీ రోజు కనుపించడంలేదు. ఆ వెన్నెలలో ఆ వ్రేళ్లు ఎంతో కలతపెట్టేయి. వెళ్లి తక్షణం కడిగేశాను. కొంచెమూ పోలేదు. ఆ ఎర్రని రంగులో వెలికే ఆ రంగు అలాగే వుండిపోయింది.

* * *

ఇంతలో స్నాతకోత్సవం వచ్చింది.

మబ్బు విడుతుందని ప్రతివారూ ఆశిస్తారు.

మేఘం ఎక్కి వెళ్ళినంత తేలికగా చేరను కలకత్తా—శాంతినికేతనానికి.

ఆ మరునాడు స్నాతకోత్సవం. ఆ, రేపే ఆమెను చూడగలుగుతాను!

నా పెట్టెలో వుండే వాడిన మొగలిరేకులన్నీ తీసేశాను. అవి నా కింక అనవసరం. ఆ సాయంత్రమే క్రొత్త పూలచెండు మళ్ళీ బట్టలలో పెడతాను...

స్నాతకోత్సవానికి ఆమె వస్తుంది. ఆమెకోసమని ఆ జాజిపందిర విరగబూస్తుంది. చక్కని ఆకారంలో చెండు కడుతుంది. నేను చెయ్యి సాచి ఆ తల తీసి చూస్తాను. ఘట్టిగా నవ్వి "ఇంకా ఈ చిలిపితనం పోలేదూ?" అంటుంది. 'వయస్సు వచ్చినా కుర్రతనము!' అన్నట్లు చూస్తుంది.

ఒక ఉత్తరము వ్రాయకపోయినా ఆ ఒక్క మాటా చాలదూ? జీవితమంతా అర్థం చెయ్యగలిగే మాట ఒక్కటే.

* * *

మరుసటిరోజు స్నాతకోత్సవం.

ఆ రోజు సాయంత్రం 'వత్సరాజు' మీద ప్రసంగం; కాలంకషంగా నాటకరీతులనూ, మానవ హృదయాన్నీ తెలుసుకున్న ప్రసంగం.

"వత్సరాజు ధీరలలితుడు. ఉదాత్తమూర్తి. జీవితపు చరియలలో పుష్పించే చిన్నపువ్వుల నన్నిటినీ కూడా చేర్చగలిగే రసికుడు...

మాళవిక అసామాన్యధైర్యురాలు. జేల. వాయువు చంచలతకు భయపడే మాలతీదళము........"

ఎంతో రక్తితో బోధిస్తున్నాడు.

ఆమె వచ్చింది!!

కలువపూవులకై వెదకుతూ వచ్చిన మాళవికలా వచ్చింది. సూర్యుని తొలికిరణం తాకి ప్రకాశించే మంచుబిందువులాంటి ముక్కుపుడకతో వచ్చింది...

ఆచార్యుడు మాళవికఅసహాయతను వర్ణిస్తున్నాడు.

ఒక నవ్వు!...మాళవికను కించపరుస్తూ ఒక నవ్వు!! ఆ ముగ్ధను చిన్నతనంచేస్తూ ఒక హేళన!!

ఆమెదే ఈ నవ్వు?

ఎంత మాధుర్యమైన నవ్వు—అప్పుడు!

మందస్మితం తెల్ల మందారపువ్వులను జ్ఞాపకం చేసేది.

హృదయం కకలాలు చేసే నవ్వు—ఇప్పుడు.

మోదుగుపువ్వులాంటి నవ్వు!!

తక్షణం నన్ను నేను తిట్టుకున్నాను.

నేను సరిగా వినలేదు!!

నా రసనరమే చచ్చిపోయింది!!

ఆమెనవ్వు కాదు...

* * *

ఆరోజు స్నాతకోత్సవం.

ప్రారంభంలోనే ఆమె వచ్చింది.

తలనిండా జాజిపువ్వులు. మధ్య విడువని జారిపోతూవున్న కలువమొగ్గ పెట్టింది.

ఏదో చిత్రంలోంచి వచ్చే అప్సరసలా వచ్చింది.

నా కళ్లు రెండూ అక్కడే స్థాపితమయిపోయాయి.

ఉత్సవం అయిపోయిందట!...

... ...

ఉత్సవం అయిపోయింది.

నడువలేని కాళ్లతో ఆ ఉన్నతద్వారందగ్గర నుంచున్నా.

ఒక్కొక్కరూ వెళ్ళిపోయారు.

నా యశోధరాసిద్ధార్థుల ప్రథమసందర్శనం జ్ఞాపకంవచ్చింది. ఆఖరుకు మిగులుతుంది యశోధర.

... ...

ఆఖరున నడచిపోయింది ఆమె.

నేను చూస్తూనే వున్నాను. నన్ను ఆమె చూడనే లేదు.

అంతకాలం నుంచున్నానే!

ఆమె సాగిపోయింది. ఎవరితో నమస్కారం చేసి మాట్లాడుతూంది.

మెల్లగా అడుగులు లెఖపెట్టుకుంటూ నడిచేను ఆమెప్రాంతంలోకి...

దూరంగా నుంచున్నాను.

ఎవరితోనో నవ్వుతూ కబురు చెబుతూంది.

దూరంనుంచి నేనూ నవ్వుకున్నాను.

చాలాసేపు అలాగే నుంచున్నాను !

ఇటు తిరిగింది !

రెండు చేతులూ హృదయందగ్గరగా జోడించి నమస్కారం చేశాను !!

చటుక్కున నాకేసి చూసింది. ఉలిక్కిపడింది.

"మీరా ? మీరుకూడా వచ్చారా ?" అంది.

నేనూ ప్రపంచకంలోకి వచ్చా ననబోయాను.

ఒక మాటా రాలేదు.

"క్షమించండి. కొంచెం తొందరగా వుంది"అని నమస్కరించింది.

నమస్కారం అందుకోబోయాను.

అప్పటికే ఆమె ఆ సమూహంలో కలిసిపోయింది.

నమస్కారం అందుకోవడంమాత్రం పూర్తి చేశాను.

అలాగే నిలువబడిపోయాను. ఏమి జరుగుతూందో స్పృహలేదు. ఎప్పుడు సాగిపోయానో స్మృతిలేదు.

అలాగే సాగిపోయాను !

ఎంతోకాలం !!

* * *

ఆమెస్వరూపము నాకు దివ్యవిగ్రహం. అందరూ ఆమెనూతనప్రదర్శనాలనుగురించి ప్రసంగిస్తారు. ఈ మధ్యన స్వరూపం మారిం దంటారు. నాకు చూడా లన్న జిజ్ఞాసే లేకపోయింది. ప్రతిక్షణమూ నాలోనే వుంది. ప్రతివృక్షమూ ఆమెకలలతోనే చూస్తాను. ప్రతిధ్వనీ ఆమెకోసం వింటాను. ఇంక ఆమె నా కెందుకు ? ఆమెజీవితమే నేను బ్రతుకుతున్నాను. ఆమెఆశయాలే అనుకరిస్తున్నాను. నేను ఆమెకు ఎందుకు ?

* * *

ఆ రోజు సన్నని చినుకులు పడుతున్నాయి.

భయభక్తులతో కూడా నడుస్తున్నాను.

"ఆమె నిన్ను ప్రోత్సాహపరిచిందని చెప్పగలవా ?"అని అతని ప్రశ్న. సర్వమూ తెలుసుకున్న అతని ప్రశ్న. ఉభయపక్షాలనూ తెలుసుకున్న అతని ప్రశ్న. ఎవరిదగ్గరనుంచి వచ్చిందో ఈ ప్రశ్న ? దానికి సమాధాన మేమిటి ? నేను చెప్పాలా ?

"నా తలంపులే నన్ను ప్రోత్సాహపరిచాయి. ఆమె ప్రోత్సాహపరచడ మేమిటి ? జన్మతః వుండే మాధుర్యమే మనలో. వికసిస్తుంది...కాని ఆమె ఛాయలో నేను వృద్ధిపొందేను..."

అతనికి విసువు కలిగింది.

"అదికాదు నాయనా ! ఆమె ఎప్పుడైనా మాటల్లోకాని, లేఖల్లోగాని ఏ విషయం గురించి అయినా నీలో ఆశలు రేకెత్తించిందా ?"

హఠాత్తుగా ఆగిపోయాను.

"నువ్వు జీవిస్తున్నందుకు ఋజువు వుందా"అని అడిగినట్లయింది...

అవును. ఎవరి జీవితాన్ని నేను బ్రతుకుతున్నా నన్నానుకాదూ ?

కొన్నిరోజులక్రితం ఆమెను చూడాలని ప్రయత్నం చేశానుకాదూ ?...

వెళ్ళి—

"నీ అసౌఖ్యము పంచుకోవడము నాకు ఒక ఆనందము. ఎప్పుడూ అక్కడ ఎక్కువ లోభత్వమే కన్పిస్తాను. నాకు వున్న కొంచెము భాగ్యమూ నాతో పంచుకోవూ ?"అని అడగా లనుకున్నాను.

కాని అదొక అసామర్థ్యత. బ్రతుకు లేకపోవడము. 'నాలో నేనే సర్వస్వము' అన్న వేదవాక్యము మరచిపోవడము.

నాకు వేరువ్యక్తిత్వ మేది ? వేరు భావాలు ఏవి ?

ఈ శరీరంలో వేరొకరి జన్మ నడుస్తూంది. ఇంక నేను వారి కెందుకు ?

"ఆమె ఆశ రేకెత్తించిందా ?" అని ఈనాటి ప్రశ్న...

కబరీభరంలో వాడిన గులాబీరేకులలా రాలిపోవాలి పాతస్మృతులన్నీ...

"ఏవిధమైన ఆధారమూ లేదు. అలా అనుకో కూడదు.

ఆమె సాయంసమయంలో వెలిగే అస్పష్ట ఆవేశం. నేను ఆ సృష్టివైచిత్ర్యము చూసి ఆనందించి పోయాను...అంతకు తప్ప మరేమీ లేదు"...

అతను వడచిపోయాడు!!

'తుది సందేశం ఇదేనా?' అనుకున్నాను.

* * *

సెలవుల్లో నాన్నగారు రామాయణం చదవ మన్నారు. సంస్కృతికావ్యాలంటే ఆయనకు ఎంత అభిమానం!

ముంగిలివాకిలి మురారిపదచింతనంతో మ్రోగి పోయేది...మహాశ్వేతను నాకు పరిచయంచేసినవారు మా తాతగారు...

ఆ దివ్యపరిసరాల్లో జన్మేజ్ఞానము. ఇంక చదువ నవసరములేదు...

అన్నీ చదువుతూ వచ్చాను...సీతను భక్తితో, వినయంతో లక్ష్మణుడు వదిలివెళ్ళినచోట కళ్ళనీళ్ళతో కొంతభాగం నాన్నగారు తీసెయ్యమన్నారు. జరిపి వేశాను...తరువాత శ్రీరామచంద్రమూర్తి 'హస్తాంబుజములు మొగిచి' అంటాడు :

"...భువనాంచితమా హయమేధ మేను మీ
యనుమతి జేయువాడ నని
యాత్మ దలంచితి మీర లమ్మఖం
బునకు ననుజ్ఞ యిం డని..."

శ్రీరామచంద్రమూర్తియే ప్రార్థిస్తాడు. ప్రాజ్ఞుడు; ధర్మమూర్తి. శ్రీరామచంద్రుడు. తలపెట్టినదా "ముజ్జగములకు సమ్మత మాక్రతువు". పూర్వము వృత్రవధవలన గలిగిన బ్రహ్మహత్య బోగొట్టగలిగినది హయమేధము. ఇలునకు పురుషస్వరూపము స్థిరమైన జన్మము. ఇంక ఆయనకు అడ్డు ఏమిటి?

మును లందరూ ఆశీర్వదించారు.

కాని, ధర్మశంక వచ్చింది. 'సహధర్మచారిణి' సీతకు దూరమైపోయాడు శ్రీరాముడు. సీత ఎక్కడో వుంది. కాదు, అతనిలోనే వుంది—కాని విధ్యుక్త ధర్మ నిర్వహణకు ఒక స్వరూపం అవసరము.

ధర్మవిదులు సందేహం తీర్చారు. సీతప్రతిమను స్వర్ణముతో సీతగా నిర్మించారు. ఈమె 'ధరాసుతాకార సువర్ణపుత్రిక'.

ధర్మలోపం లేకుండా తన పతి సీతస్థానం ఆక్రమించిన ఆదర్శం. అతని ఆశయం సీత; అనుకరణ స్వర్ణసీత. అతని ఆవేదన సీత; ఆవేదనారూపబింబము స్వర్ణసీత!

తక్షణం ఆగిపోయాను.

జన్మజన్మల వివేకమూ, నా జీవితపు కీలకమూ నాకు అర్థమయింది.

ఒకటే చిన్న గులాబీపువ్వు వాసనలా నన్ను సోకింది. తక్షణం ఆకాశమంతా ఆవరించిపోయింది...

తక్షణం ఆమెకు ఇలా వ్రాశాను :

"కొంతమందికి స్వర్ణసీత ఒక విధ్యుక్తధర్మము.

కొంతమందికి ఒక తీరని కోరిక.

నాకుమాత్రం కోరకే లేని తీరిక.

నాలోని స్వర్ణమంతా ప్రోగుచేసి ప్రతిరహితమైన స్వర్ణసీతను నేనే నిర్మించుకున్నాను.

ఆమెనే సతతం అర్చిస్తున్నాను.

నా జీవితమే ఆ ఆరాధన!"

ఇండియాభావిరాజ్యాంగవిధానము

మన నాయకుల బాధ్యత

●

శ్రీ చావలి వెంకటహనుమంతరావు

ఇండియా దేశరాజ్యాంగచట్టనిర్మాణసభ వచ్చే అక్టోబరులోగాని కూడదని ఈమధ్య చేయబడిన ఒక ప్రకటనవలన తెలియుచున్నది. దీనినిబట్టి రాజ్యాంగచట్టము తయారగుటకూడ మరికొంతకాలము వాయిదా వేయబడిన దని నమ్మవచ్చును. మే నెలలోనే కూడునని తలచిన చట్టనిర్మాణసభా సమావేశము ఈ విధముగ అక్టోబరు నెలాఖరువరకు వాయిదా వేయబడుటకు కారణ మేమని దేశమం దనేకులు ప్రశ్నించుచున్నారు. చట్టనిర్మాణసభవారు ప్రకటించిన రీతిని కొన్ని ముఖ్యవిషయములను గురించిన నిర్ణయము ఇంకను కొంత ఆలస్యమగుటయే దీనికి కారణమా, లేక ఏమైన ఇతరకారణము లున్నవా ? ఈ సందర్భములో దేశమందు ప్రబలియున్న అపోహలను పోగొట్టుటకు చట్టనిర్మాణసభవారు స్పష్టముగ కారణములను విశద పరచుట అవసరము. రాజ్యాంగపరిషత్తు ఈ విధముగ వాయిదా వేయబడుటకును, ఇండియా ప్రధాని పండిట్ నెహ్రూ వచ్చే అక్టోబరులో లండనునందు జరుగబోవు కామనువెల్తు ప్రధానుల సమావేశమునకు పోయి ఇండియాదేశపు భావినిగురించి జరుపు చర్చలకును ఏమాత్రము, ఎంత సంబంధ మున్నది అనునదికూడ ఒక ముఖ్యప్రశ్న.

అధినివేశరాజ్యముల ప్రధానుల సమావేశములో బ్రిటిష్ కామనువెల్తుయొక్క భవిష్యత్తునుగురించి చర్చ జరుగుననియు, ముందు అధినివేశ రాజ్యములకును, బ్రిటనుకును ఎట్టి సంబంధబాంధవ్యము లుండవలె ననువిషయము ఆ సమావేశమందు నిర్ణయింపబడుననియు అప్పుడప్పుడు ఆ సమావేశమునుగురించి ప్రచురింపబడు వార్తలవలన గ్రహింపనగును. అప్పటికే ఇండియా రాజ్యాంగచట్టనిర్మాణసంఘమువారు తమ చిత్తుముసాయిదాలో నిశ్చయించినట్లు ఇండియా స్వతంత్రప్రజారాజ్యముగ ప్రకటింపబడిన, నెహ్రూపండితుడా సమావేశమునందు పాల్గొనుటకుగాని, బ్రిటిష్ అధినివేశ రాజ్యముల విధానమునకు సంబంధించిన ఏవిషయమునందును జోక్యము కలిగియుండుటకుగాని అవకాశ ముండదు. అట్లుగాక రాజ్యాంగపరిషత్తుసభ లండను సభానంతరము జరిగిన పండిట్ నెహ్రూ లండను సమావేశములో ఇండియాప్రధానిగ పాల్గొనుటకును, ఆ సమావేశఫలితములను బట్టి ఇండియాయొక్క భవిష్యత్కార్యక్రమమును నిర్ణయించుకొనుటకును అవకాశ మేర్పడును. అది ఒక విధముగ లాభమే యని అంగీకరించినప్పటికిని, దానిలో మరికొన్ని ముఖ్యవిషయము లిమిడియున్న వనికూడ అంగీకరింపకతప్పదు. వీటిలో ముఖ్యముగ గమనింపవలసిన దేమన, ఒకసారి భారత ప్రధానిగా పండిత నెహ్రూ బ్రిటిష్ కామనువెల్తులో ఇండియా స్థానమునుగురించి కాని, ఇండియాయొక్క భావిరాజకీయసంబంధములను గురించికాని ఏదేని ఒక నిశ్చితాభిప్రాయమును వెలిబుచ్చినను, దానినిగురించి ఎట్టి పద్ధతికి కాని అంగీకరించి వచ్చినను దానిని మార్చుటకుగాని, వేరువిధముగ నిర్ణయించుటకుగాని రాజ్యాంగపరిషత్తువారికి కష్టమగును.

ఈ సందర్భములో ఇండియాను ఎదుర్కొనిన క్లిష్టసమస్య ఏమన: ప్రస్తుతము అధినివేశప్రతిపత్తి పొందిన ఇండియా ఆ విధముగ అధినివేశరాజ్యముగనే యుండుటా, లేక ఇదివరలో అనేకసార్లు కాంగ్రెసు సమావేశములలోను, ఇతర జాతీయసమావేశములలోను

అధికసంఖ్యాకులచే నిర్ణయింపబడినరీతిని 'సర్వస్వతంత్ర ప్రజాస్వామ్య ప్రజారాజ్యము'గ నుండుటయా యనునది. బ్రిటిష్ దేశస్థులు, రాజకీయవేత్తలు వీలైనంతవరకు ఇండియా-బ్రిటిష్ సంబంధమును వదలుకొనక, బ్రిటిష్ మూలస్థానముగ నుండు ఒక సమిష్టి స్వేచ్ఛారాజ్యముల కూటమిలో ఇండియాకూడ సభ్యత్వము కలిగియుండునట్లు తీవ్రముగ ప్రయత్నింతురనుటలో సందేహము లేదు. అట్లు వారి ఆశయమే సఫలమైన అది వారికి లాభదాయకముగను, వారి దేశ ప్రతిష్ఠాగౌరవములను పెంపొందించునదిగను ఉండునని వేరుగ చెప్పవలెనా? ఇండియా దేశమును చేతులార బ్రిటిష్‌వా రెప్పుడును వదలుకొనుట కిష్టపడరు. కారణాంతరముల వలనను, అప్పుడున్న విషమ పరిస్థితులవలనను బ్రిటిషువారు ఇండియాకు స్వేచ్ఛా, స్వాతంత్ర్యము నిచ్చుట కంగీకరించినప్పటికిని, ౧౯౪౭ ఆగస్టు ౧౫ తరువాత మౌంట్‌బాటన్ ప్రభువు మొన్న మొన్నటి వరకు ఇండియా గవర్నరుజనరలుగా నుండుటకు సమ్మతించుట, దానికి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము వారు సమ్మతించుట గమనింపదగు విషయములు. మౌంట్‌బాటన్ ప్రభువు మన దేశముయొక్క స్వాతంత్ర్యప్రపత్తినిర్మాతలలో ఒకడని మనము సంతోషించుచున్నాము. దానియందు కొంత నిజము కూడ లేకపోలేదు. కాని మౌంట్‌బాటన్ విధానములో ఇండియాను బ్రిటిష్‌రాజ్యాంగకూటమితో శాశ్వతసంబంధబాంధవ్యము లుంచుకొనునట్లు చేయుటకూడ ఒక ముఖ్యవిషయమని మనము గ్రహించవలసియున్నది. ఇండియాపై అధికారము చెలాయించుచు ఆర్థిక, పారిశ్రామిక వగైరాలాభములను ౧౫౦ సంవత్సరములకు పైగా బ్రిటిష్‌దేశ మనుభవించినది. ఇకముందు కూడ స్నేహభావముతో, సహకార పద్ధతులపై అట్టి లాభములనే అనుభవించుటకు బ్రిటిష్ ప్రయత్నించుటలో ఆశ్చర్య మేమున్నది? అట్లు ప్రయత్నించకపోవుటయే ఆశ్చర్యము కలుగజేయవలసియుండును కాని ప్రయత్నించుట కాదు.

ఇట్టి ఉద్దేశ్యముతో తన ప్రణాళిక నెరవేర్చుకొనుటకు బ్రిటిష్ నెహ్రూపండితుని సహకారమును సంపాదించుటకు గట్టి ప్రయత్నము చేయుననియు, అక్టోబరులో అధినివేశరాజ్యముల ప్రధానుల సమావేశ సందర్భములో ఈ ప్రయత్నము తీవ్రరూపము దాల్చుననియు ఊహింపవచ్చును. ఇట్టి సహకారమును పొందుటకే మౌంట్‌బాటన్ ప్రభువు గవర్నరు జనరలుగా నుండగా ఒక విధానమును ఆలోచించియుండెననియు, దాని ప్రకారము, ఇక ముందు బ్రిటిషు అధినివేశరాజ్యముల కూటమి యను పేరుకు బదులు 'స్వేచ్ఛారాజ్యముల కూటమి' (Common Wealth of Free Nations) అని బ్రిటిష్‌కామన్వెల్తుకు నామకరణము చేయబడుననియు, ఆ కూటమిలో ఇప్పుడున్న బ్రిటిషు అధినివేశరాజ్యము లన్నియు (ఇండియా, పాకిస్తానులుకూడ) ఇమిడియుండుననియు, అట్లు ఒక రాజ్యాంగకూటమి ఏర్పాటయిన అది ప్రపంచపరిణామమునకు, అంతర్జాతీయ రాజకీయములలోను గొప్ప పలుకుబడి, బలము, ప్రతిష్ఠ కలిగియుండు ననియు మౌంట్‌బాటన్ విధానములోని ప్రధానవిషయములుగా ఇదివరలో ప్రకటింపబడియుండెను. అట్టి కూటమిలో బ్రిటిష్‌జాతికి చెందని ఇండియా మొదలగు దేశములుకూడ ఎట్టి అభ్యంతరము లేకుండ, సమానస్థాయిదాతో చేరుటకు వీలగును కావున ఏ దేశమునకు కాని అభ్యంతర ముండ నక్కరలేదని బ్రిటన్‌లో ప్రచారము ఇదివరలోనే జరుగుచున్నది; ఇకముందు మరీ ఎక్కువగ, తీవ్రముగ జరుగు ననుటలో అనుమానము లేదు.

కావున ఈ సందర్భములో ఇండియాదేశము తన అభిమతమునుగురించి ఒక నిర్ణయమునకు రావలసిన అవసరము కలదు. ఆ నిర్ణయ మేవిధముగ నుండవలెను? బ్రిటనుతో సంబంధ ముంచుకొని, స్వేచ్ఛారాజ్యకూటమిలో సభ్యత్వము కలిగియుండుటా, లేక చట్టపూర్వకముగ అట్టి సంబంధమును వదలుకొని, స్వతంత్ర ప్రజారాజ్యముగా నుండుటయా యనునదియే ఇప్పుడు భారతదేశము నెదుర్కొన్న ప్రశ్నలు. ఈ ప్రశ్నలకు జవాబు రాజ్యాంగచట్టమును నిర్మించు సమయములో నిర్ణయింపవలసియున్నది; అనగా చట్టనిర్మాణసభా సమావేశములోనే ఈ నిర్ణయము జరుగవలెనన్నమాట.

ఆ సభా కార్యక్రమము అక్టోబరువరకు వాయిదా వేయబడిన, అక్టోబరుతరువాతగాని, అనగా అధినివేశరాజ్యముల ప్రధానుల సమావేశానంతరముగాని మన మెట్టి నిర్ణయమునకు వచ్చుటకును వీలుండ దన్న మాట.

ఈ ప్రధానవిషయమునుగురించి నిర్ణయించుటకు పూర్వము చాల జాగ్రత్తగా దానిలోని సాధకబాధకములనన్నింటిని ఆలోచించవలసిన ఆవశ్యకత కలదని వేరుగ చెప్పవలెనా? అట్టి నిర్ణయమునకు రాక పూర్వము మనము విచారించవలసినది: బ్రిటన్‌తో, బ్రిటిష్‌రాజ్యకూటమితో సంబంధ ముంచుకొన్నందువలన ఇండియాకు వచ్చు లాభ మేమి? అట్లు సంబంధ ముంచుకొనుటకే నిశ్చయింపబడిన, అది ఏ షరతులపై ఉంచుకోవలెను? ఇండియాయొక్క పేరుప్రతిష్ఠలకు, ఆమెయొక్క స్వాతంత్ర్యమునకు, ఇతరదేశములతో సరిసమానహక్కులు, ప్రపత్తి కలిగియుండు విషయములోను అవసరమగు రక్షణలు ఈ సంబంధమువలన చేకూరునా? బ్రిటన్ మాట అట్లుండగా బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యకూటమిలోని ఇతరదేశములు ఈ రక్షణల నంగీకరించి, ఇండియా దేశస్థులను, ఇండియా దేశమును తగు గౌరవభావముతో చూచెదరా? అనగా దక్షిణ ఆఫ్రికావంటి దేశములలో ఇండియన్ పౌరులు పడుచున్న బాధలు, అనుభవించుచున్న కష్టనిష్ఠురములు దీనితో అంతమొందునా? ఇండియాకు ఇట్టి సంబంధమువలన కలుగు ఆర్థిక, పారిశ్రామిక లాభము లేమి? ఏదైన యుద్ధము వచ్చిన ఇండియా తన ఇష్టము లేనిదే అట్టి యుద్ధములో చేరవలసిన అవసర ముండకుండ యుండునా? ఇండియా దేశరక్షణకై బ్రిటన్ దేశము పూనుకొని, దాని కవసరమగు నౌకాదళసహాయము, ఇతరవిధములగు సహాయములు చేయుటకు సంసిద్ధముగ నుండునా? ఇవన్నియు ఈ నిర్ణయమునకు చాల దగ్గర సంబంధము కలిగియున్న విషయములే.

'అధినివేశప్రపత్తి'యను పదము ఒక నిర్ణీతమగు పద్ధతికాని, ప్రపత్తికాని కాదు. ఆ పదము వివిధఅధినివేశదేశములకు సంబంధించినంతవరకు వివిధఅర్థములు కలిగియున్నది. వెస్టుమినిస్టర్ చట్టము ననుసరించి అధినివేశరాజ్యము లన్నియు తమతమ అంతర్దేశీయవిషయములలో సంపూర్ణస్వాతంత్ర్య మనుభవించుచు, విదేశాంగవ్యవహారములలోను, దేశరక్షణ, మరికొన్ని విషయములలోను, బ్రిటిష్‌రాజుయొక్క సంబంధము నంగీకరించుచున్నవి. వాటివాటిమధ్య పరస్పరసంబంధములలో అధినివేశరాజ్యము లన్నియు సమానమైన ప్రపత్తిహక్కులు కలిగియుండును; ఒకదాని కింకొకటి ఏ విషయమునందును లొంగియుండవు. కాని అధినివేశరాజ్యము లన్నియు అంగీకరించునట్టి, వాటిని సమన్వయించునట్టి బంధనము బ్రిటిష్‌రాజు, బ్రిటిష్ రాజకుటుంబమునకు వారు చూపు రాజభక్తియును. ఈ విధమగు సంబంధము బ్రిటిష్‌జాతితో సంబంధము కలిగి బ్రిటిష్ నాగరికతా భాషా విశేషములను అంగీకరించు కనడా, ఆస్ట్రేలియా, న్యూజీలాండు దేశములకు ఎట్టి కష్టము లేకుండ, ఎట్టి అనుమానము లేకుండ అన్వయించును. కాని బ్రిటన్ అంత దగ్గరసంబంధము లేనట్టి ఐర్లాండు, దక్షిణ ఆఫ్రికా, ఇండియా దేశములకు, బర్మా, సిలోన్ దేశములకు అంత సరిగ వర్తించుట కష్టమే. ఈ దేశస్థులకును, బ్రిటిష్‌వారికిని జాతి, నాగరికత మొదలగు విషయములలో అంత దగ్గరసంబంధము లేకపోవుటయే కాక, మొన్న మొన్నటిదాక వారికున్న సంబంధము అధికారి - నౌకరు సంబంధము మాత్రమే కాన ఇండియాకాని, సిలోన్‌కాని, బర్మాకాని బ్రిటన్ దేశపు సంబంధమును కనడా, న్యూజీలాండు దేశములు సంతోషముతో అంగీకరించినట్లు అంగీకరించుటకు ఎట్టి అవకాశములు లేవు. ఈకారణమువలననే ౧౯౨౯ డిసెంబరులో లాహోరు కాంగ్రెసు సమావేశములో పండిత నెహ్రూ స్వాతంత్ర్యజండా నెగురవేసినప్పటి నుండియు మన దేశస్థులలో స్వాతంత్ర్యమే పరమావధి, బ్రిటనుతో ఎట్టి రాజకీయసంబంధము కాని లేనట్టి సర్వస్వాతంత్ర్యమే మన మాశించదగినది అను అభిప్రాయము ప్రబలమైనది. అధినివేశప్రతిపత్తి నంగీకరించిన లిబరల్ ఫెడరేషను మొదలగు సంస్థలను కాంగ్రెసువాదులు, జాతీయవాదులు కొంతవరకు గౌరవహీనముగ చూచుటకూడ మన కందరకు తెలిసిన విషయమే.

కాన మన భవిష్యత్పంథాను గురించి ఆలోచించుకొని నిర్ణయించుకొనునప్పుడు ఇంతవరకు బ్రిటనుకు, మనకు ఉండుచువచ్చిన సంబంధమును మరచుట దుర్లభము. మన మింతవరకు ఆ భవిష్యత్తునుగురించి కట్టుచువచ్చిన ఊహాసౌధములను ఇప్పుడు ఒక్కసారిగ త్రోసిపుచ్చి మరల బ్రిటిష్‌సంబంధమునకు అంగీకరించుట దేశభక్తులలో చాలమందికి నిరాశాజనకముగ నుండు ననికూడ చెప్పకతప్పదు. ౧౯౪౭ ఆగస్టు ౧౫ తరువాత కూడ బ్రిటన్ ఇండియా దేశమునకు నష్టము వచ్చునట్లు, ఆమె జాతీయాభివృద్ధికి, శ్రేయస్సునకు అడ్డు తగులునట్లు కొన్ని విషయములలో ప్రవర్తించుటకూడ గమనించవలసిన విషయమే. కాశ్మీర్, హైదరాబాదు విషయములలో బ్రిటనుయొక్క విధానము ఇండియా కంత లాభదాయక మనియు, స్నేహభావము చూపునదిగ నున్నదనియు చెప్పుట కష్టము. ఇదియుకాక, బ్రిటనుతో ఒకే రాజ్యకూటమిలో ఇండియా భాగస్వామిగ నున్న మన దేశరక్షణకైకాని, ఆర్థిక పారిశ్రామికాభివృద్ధికికాని బ్రిటన్ తగినంత నిజమైన సహాయము చేయగలదా? చేయుటకు సంసిద్ధముగ నున్నదా అనువిషయముకూడ ఆలోచించవలసియున్నది. రెండవప్రపంచ సంగ్రామానంతరము బ్రిటన్‌యొక్క మిలిటరీబలము, నౌకాబలముకూడ రష్యా, అమెరికాలతో పోల్చిచూచిన చాల తక్కువగ నున్నవని చెప్పకతప్పదు. ఇట్టి సందర్భములో మరొక ప్రపంచసంగ్రామము వచ్చిన ఎంతవరకు ఇండియాను రక్షించుటకు బ్రిటిష్‌నౌకాదళము, బ్రిటిష్‌సేనలు తోడ్పడగలవు అను విషయము అనుమానాస్పదమే. ఇంక మన పారిశ్రామికాభివృద్ధి కవసరమగు సామగ్రి, యంత్రములు, నిపుణుల సహాయము మొదలగునవి మన కందజేయుటకుకూడ బ్రిటనుపైననే ఆధారపడియుండుటవలన లాభము లేదనియు, ఏ దేశములో అవి దొరకిన ఆ దేశములో వాటిని సంపాదించుటకే మనము ప్రయత్నించవలె ననియు అనుభవమునుబట్టి మనము నేర్చుకోవలసిన పాఠముగా నున్నది.

స్థితిగతు లన్నియు ఈవిధముగ నుండగా మన పెద్దలు కొంతమంది ఇంతవరకు వారు చెప్పుచువచ్చిన మాటలను, చేయుచువచ్చిన ప్రకటనలను దిగమ్రింగి, తిరిగి బ్రిటనుతోను, బ్రిటిష్ సమిష్టిరాజ్యకూటమితోను ఇండియాకు రాజకీయసంబంధ ముండునట్లు ప్రయత్నించుట ఆశ్చర్యము కలిగింపకమానదు. ఆ సంబంధమును ఉంచుకొనుటవలన ఇండియా దేశమునకు ముందుముందు ప్రపంచ, అంతర్జాతీయరాజకీయములలో అనుకూలపరిస్థితు లుండునని తలచుట తప్పు. ఇండియా చేయవలసిన దేమన, ఇదివరలో మన కాంగ్రెస్ నాయకులు పదే పదే నిర్ణయించినపద్ధతిగనే ఇండియా దేశము సర్వస్వతంత్ర దేశముగా నుండునట్లును బ్రిటనుతోకాని, ఏ ఇతర ప్రత్యేకరాజ్యకూటమితోకాని ప్రత్యేకసంబంధములు లేకుండ యుండునట్లును నిర్ణయముచేసుకొనుటయే. ఇట్టి నిర్ణయమువలన మన దేశముయొక్క విదేశాంగపద్ధతిని అప్పటప్పటి పరిస్థితులనుబట్టి, అవసరములనుబట్టి దేశాభ్యుదయమునకు తోడ్పడునట్టియు, సహకారులుగ నుండునట్టియు సూత్రములపై ఏర్పాటుచేసుకొనుటకు వీలగును. ఇండియా స్వతంత్రప్రజారాజ్యముగ నుండినప్పటికిని, దీనివలన బ్రిటనుతో స్నేహసంబంధములు కలిగియుండుటకు నిషేధముకాని, అభ్యంతరముకాని ఎంతమాత్ర ముండదు. కాని నిజమగు లోపము దేనియం దున్నదనగా, దేశకాలపాత్రల ననుసరించి, ఏ ఇతరదేశములతోనైన (అనగా ఒక్కొక్కసమయములో బ్రిటనుకు వ్యతిరేకముగ, ప్రతికూలపక్షములో నున్న దేశములతో కూడ) స్నేహమును కలుపుకొనుటకు, ఒడంబడికలు చేసుకొనుటకు ఎట్టి అడ్డముకాని యుండదు. ఇట్లు చెప్పుటవలన బ్రిటనుతోకాని, బ్రిటిష్‌రాజ్యకూటమిలో చేరిన ఇతరదేశములతోకాని మనము అన్నివిధములగు (అనగా వర్తకవ్యాపారములలోగాని, ఆర్థికముగకాని, ఇతరవిషయములలోకాని) సంబంధములను వదులుకోవలసినదని చెప్పుటకూడ కాదు. స్వతంత్రభారతదేశమునకును, అధినివేశభారతదేశమునకును ఉండు భేదములు, ఆయా ప్రపత్తిలోనుండు లాభనష్టములు చూపుటమాత్రమే దాని ఉద్దేశ్యము.

ఈ దృక్పథమునుండి చూచిన ఇండియా సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యపంథా త్రొక్కుటయే అన్నివిధముల శ్రేయోదాయకమని అంగీకరింపవలసియున్నది. శ్రీ పండిట్ నెహ్రూ, వల్లభాయ్‌పటేల్, డాక్టరు

రాజేంద్రప్రసాద్ గార్లు, ఇతర కాంగ్రెస్ నాయకులు ఈ అతిప్రధాన విషయమును గ్రహింపలేకున్నారని తలప నవసరములేదు. ఇన్ని సంవత్సరములనుండి స్వాతంత్ర్యముకొరకై వారు చేయుచువచ్చిన ప్రచారము ఇంతలో మరచిరనికూడ మన మనుమానము పడ నక్కరలేదు. కాని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు చేయు ప్రయత్నములను వారు జాగరూకతతో గమనింపవలసి యున్నది. ఇప్పుడు మనదేశపు భావిరాజ్యాంగచట్టము శాశ్వతముగ నిర్మించు ఈ సమయములో ఇట్టి జాగరూకత చాల అవసరము. ఇండియాలో బ్రిటన్ కాక, ఇంక ఏ ఇతర పెద్దరాజ్యములును స్నేహితులుగ నుండబోరను అనుమానము ఎంతమాత్ర మవసరము లేదు. ఇండియా తన పూర్తిసైనికబలమును పెంపొందించుకొనిన, ఆమెస్నేహమునకై ప్రపంచమందలి పెద్ద రాజ్యములన్నియు తహతహపడు నవుటలో సందేహము లేదు. అదియుకాక బ్రిటనుతోనే స్నేహము, సఖ్యము కలిగియుండుటకుకూడ స్వతంత్రభారతదేశమున కెంత మాత్రము అభ్యంతర ముండకూడదు. ఇట్టి సఖ్యత పెంపొందించుటకై బ్రిటిష్ రాజ్యకూటమిలో సభ్యత్వము మాత్రమే మార్గము కాదు. స్వతంత్ర ప్రజారాజ్యముగ ఇండియా బ్రిటనుతో సమానస్థాయిని సంధిచేసుకొని, తమతమ స్వాతంత్ర్యమున కెంతమాత్రము భంగము రాకుండ స్నేహముతో నుండవచ్చును. ఇదియే మన రాజ్యాంగపరిషత్తువారు చేయవలసిన పనికాని, పరిషత్తుసభను వాయిదా వేసి ఏదోవిధముగ బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యముతో సంబంధమును పొడిగించుట, లేక బ్రిటిష్ అధినివేశ ప్రతిపత్తితో సంతృప్తిపడియుండుటకు సిద్ధపడుట కూడని పనులు. ప్రజలలో కల అపోహమును తొలగించుట కిదియే మార్గము.

శబ్దప్రయోగము

శ్రీ విక్రమదేవవర్మ

శాస్త్రసమ్మతశబ్దమె ప్రయోగార్హమని కొందఱి మతము; శాస్త్రనిషిద్ధశబ్దమయినను, మహాకవిప్రయోగ ముండునేని యది ప్రయోగార్హమని మఱికొందఱి మతము. ఇట్లుండుటవలన నా యాశయమును వెల్లడింతును :

"శాస్త్రమేవ ప్రమాణమ్" అని యుండుటవలనను, "శాస్యతే అనేన ఇతి శాస్త్రమ్" (దేనిచేత శాసింపఁబడునో యది శాస్త్రము) అగుటవలనను, శాస్త్రసమ్మత శబ్దమె గ్రాహ్యము. "ప్రయోగశరణా వైయాకరణాః" అను వాక్యము వ్యాకరణరచనకు ముందుండిన ప్రయోగములను వ్యాకరణరచకులు గ్రహింపవలసివచ్చె ననుటకు సూచితము. విశ్వామిత్రాదిశబ్దములు తన్నిదర్శనములు.

ఋషిగాని, కవిగాని చేసిన శాస్త్రనిషిద్ధప్రయోగము దప్పే యగును. తప్పెప్పుడు నొప్పు గాదు. భ్రమప్రమాదములు మనుజులకుఁ గలుగుచుండుటవలన నట్టివానిని "ఆర్షప్రయోగా త్సాధుః" అనియును, "మహాకవిప్రయోగా త్సాధుః" అనియును గౌరవింతుము. అంతేకాని, యట్టివి పెఱవారికిఁ బ్రయోగానర్హములు.

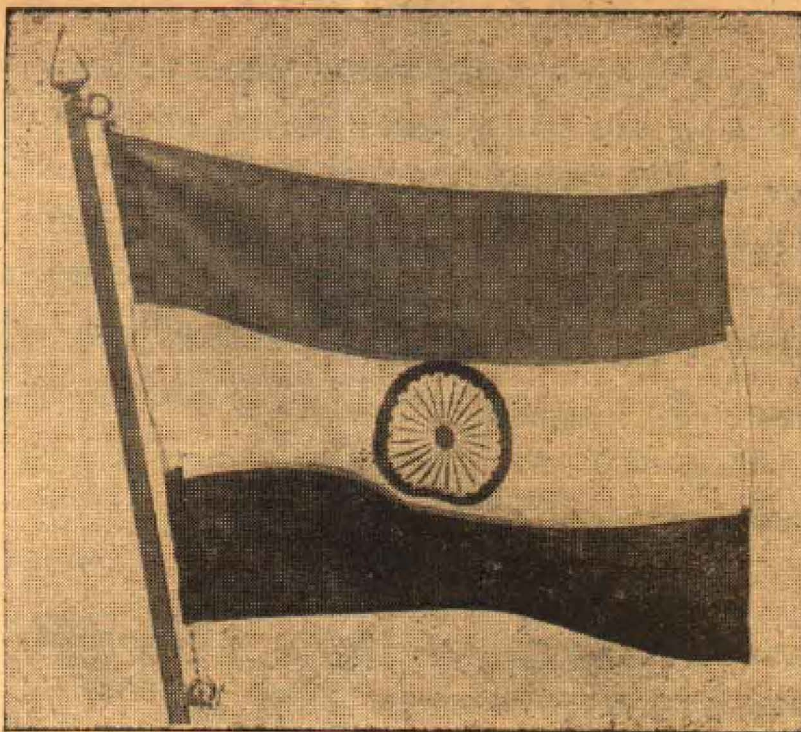
సురగురుని యిల్లాలు-తార-వ్యభిచరించుటవలన వ్యభిచారము కర్తవ్యమగునా? హరిశ్చంద్రుఁడు వరుణునకుఁ బ్రతారణము సేయుటవలనఁ బ్రతారణ మనుష్ఠేయమగునా? ధర్మరా జనృతమాడుటవలన ననృతము పలుకఁదగునా? మహాత్మగాంధి పీడితగోవును జంపించుటవలన గోవధము కరణీయమగునా?

పైని పేర్కొనఁబడిన కార్యములు శాస్త్రనిషిద్ధములగుటవలన నన్యులకాచరణీయములు గానేరవు. అట్లే వ్యాకరణము భాషాశాస్త్ర మగుటవలన దన్నిషిద్ధప్రయోగము లాధునికులకు గ్రాహ్యములు గావు. నియమబద్ధము విబుధలక్షణము.

వెలుగుచున్న తెలుఁగుబాస కిప్పటి వ్యాకరణము లసమగ్రములు. కాఁబట్టి తుని యందు జరిగిన యాంధ్రసాహిత్యపరిషద్ద్వాదశతమవార్షికసమ్మేళనాధ్యక్షోపన్యాసమున నే నిట్లు నుడివితిని:

"ఆంధ్రభాషకుఁ దగు వ్యాకరణ మొకటి రచింపఁబడుట యత్యావశ్యకము. తద్రచయితలనేకులుగాను, సంస్కృతాంధ్రభాషాద్వయాభిజ్ఞులుగా నుండవలెను. మఱి యది పరిషత్తుయొక్క సమ్మతిని బడయవలెను. గ్రహింపఁబడియుండని శబ్దరూపములలోఁ గొన్నిటిని దానియందుఁ జేర్పవచ్చును............ ...."

నేఁటికిని నాకోరిక నెఱవేఱకుండుట ఖేదకరము.

జయపతాక

•

శ్రీ కొమరవోలు వెంకటసుబ్బారావు

ఈ జండాను ప్రతిష్ఠ సేయుటకె భార్యాబంధులన్ పుత్రులన్
స్త్రీజాతిన్ బలిచేసి సమ్మదమునన్ శ్రీకృష్ణజన్మస్థలుల్
పూజార్హంబుల జేసి రెందఱో మహాత్ముల్ మున్ను తత్తత్తప
స్తేజస్సత్త్వము లీ పతాకకు యశశ్శ్రీశ్రేయముల్ గూర్చుతన్ !

మరఫిరంగులు లేవు మందుగుండ్లును లేవు బందూకి బాజరబంది లేదు
విషవాయువులు లేవు మిషనుగన్నులు లేవు బాంబర్ల యట్టహాసంబు లేదు
లెఫ్టురైటులు లేవు స్లోప్టుమార్చిలు లేవు అధికారశిక్షణాయుధము లేదు
గాలికోటలు లేవు కదననౌకలు లేవు జను లొండొరుల చంపుకొనుట లేదు
త్యాగమును, ధైర్యమును మహాస్త్రములుగాగ - పోరు సాగించి శత్రుల పొడ వడంచి
స్వేచ్ఛగాంచిన భారతవీరవరుల - యాత్మశక్తికి భక్తితో నంజలింతు.

ఇచటి 'ఉత్పిబ' శబ్దమునకు 'ఉత్తమ పానీయ' మను అర్థము ఎట్లును కుదురజాలదు.

'ఉత్పిబంబుల భుక్తిగా—' అనుచో నేను పాఠమును దిద్ది 'ఉత్పిబం బల భుక్తిగా' అని మార్చితి నని శ్రీ నారాయణరావుగా రనుకొన్నారు. 'బుల'కు మాఱు 'బల' అని చేవ్రాత పొరపాటు! 'ఉత్పిబం బల భుక్తిగా' అనినచో అర్థము కుదురనే కుదురదు.

౪. 'కాళికా' శబ్దమునకు 'కాలువబ్బు' అను నర్థ మున్న దని శ్రీవారు ఒప్పుకొన్నందులకు సంతోషము; 'కాళికా' శబ్దమున కీ యర్థము నిఘంటువుల కెక్కలే దన్నంతవఱకే నాకు సంబంధము. పారస్యమునుబట్టి, ప్రతిభనుబట్టి అర్థములను కల్పించుకొనవచ్చును. రూపమునుబట్టియు, గర్జనమునుబట్టియుకూడ నిచట ఏది యుచితమో, సహృదయులే నిర్ణయింప సమర్థులు!

౫. 'చాసు' అను పదములో అర్ధానుస్వార మున్న దనియు, మరాఠీభాషలో ఆ పదమునకు 'చక్కనిది' అని యర్థ మనియు శ్రీ నారాయణరావుగారు వ్రాసిరి. ఇది ఐశ్వర్యావందాదులను సూచించు అనుకరణ పదము! దీని యర్థనిర్ణయ మూహాధీనము! ఇట్టి పదముల యనుస్వారచర్చయు అప్రస్తుతము; ఇట్టి పదములను పురస్కరించుకొని ఇదమిత్థమని ఒక నిర్ణయము చేయుట దుర్ఘటము.

౬. 'ప్రస్తుతము' అనుదానికి ఉపనయన, వివాహాదిక విశేషము లర్థ మని నేను తెల్పితిని. శ్రీ నారాయణరావుగారు చెప్పిన 'గర్భాధానము'ను దాని కర్థము కావచ్చును. కాని 'గర్భాధాన' మొక్కటియే 'ప్రస్తుత' పదవాచ్య మనుటలో కారణము కానరాకున్నది.

౭. 'ముయ్యాకు' పదమునకు 'కౌమారావస్థ' అను నర్థమే కాక 'మూడుమూర్తులా ఒకటే పోలిక కలిగి' అని యర్థ మని శ్రీ నారాయణరావుగారు సోదాహరణముగా వివరించిరి. వారు చెప్పిన యర్థము వారిచ్చిన యుదాహరణమునకు సరిపడును. కాని 'ముయ్యాకు'నకు రామకృష్ణాభిప్రేతముగు అర్థ మిదియే యని చెప్పనక్కఱలేదు.

'గోమున సెరుగుచు ముయ్యాకై మెలగుచు......'

అను పద్యమున గల 'ముయ్యాకు' కౌమారావస్థ యనుట పొసగదని చూపుచు శ్రీవారు దాని తరువాతి పద్యము నుదహరించి సమర్థించిరి. 'ఎల్ల కాలము కౌమారావస్థలోనే యున్న బాలురకు కాలానుగుణముగ, తత్తత్కర్మ లాచరించుట కుదురదని వారి యభిప్రాయమై యుండవోపును. సుశీలాదేవిపుత్రులు చూచుటకు నిత్యకుమారులుగా ఉన్నారని యభిప్రాయము; కాని వారికి కాలానుగుణముగ చేయదగిన కృత్యములు లోపింపవలె నని అభిప్రాయము కాదు. మఱియు తల్లికి బిడ్డ లెల్లపుడును 'కౌమారావస్థలో ఉన్నవారే' (కుమారులే) అగుదురుగదా! శ్రీనారాయణరావుగారి యర్థమును మాత్రము గ్రహించినచో, వా రుదాహరించిన పద్యమునకు జేటువనే కల—

"ఒకడు నిరూఢకృష్ణరుచి
    యొక్కరుడు నిర్మలమానసప్రియుం
డొకడు ప్రయత్నయోగ్యఫలు
    డొక్కడనాద్యతిబంధకంచుకుం
డొకడు రసానుకూలమతి
    యుక్తుడునై విలసిల్లిరి..."

అను పద్యభావము పొందుపడదేమో యని తోచుచున్నది. ఇందు ఆ బాలురకు గల పరస్పర భేదము స్పష్ట మగుచునే యున్నది

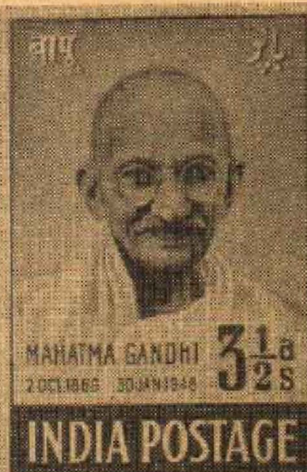
౮. 'శ్రావమూకుడు' కందురుంపవంటి జంటపద మనియు, అది ఒకజాతిమూకు డయి ఉండవచ్చు ననియు శ్రీ నారాయణరావుగా రూహించి తెలిపిరి. 'శ్రావమూకుటకా' అని ముద్రితపుస్తకములలో ఉన్నను అది సరియైన పాఠము కాదు. 'స్రావమూకుటకా' అని వ్రాతప్రతిలో గలదు. అదియే సరియగు పాఠము. 'స్రావమూకుడు' గంజిమూకు డగును. నా వ్యాసమున వ్రాతపొరపాటున సకారమునకు బదులు 'శ'పడి, 'శ్రావమూకుడు' అని అట్లే ముద్రిత మయినది.

'శరావము' నకు 'శ్రావ' రూపాంతరమును కల్పించి, 'శ్రావమూకుడు'ను జంటపదముగా జేసి, అర్థము కుదురకపోగా 'ఒకవిధమైన మూకుడు' అని యూహించుట అంత యుక్తియుక్తమని తోచకున్నది.

భాషాతత్త్వశాస్త్రమున నాకుగల పరిచయము తక్కువ యగుటచే 'కుడిదలు'ను గూర్చి పరిశోధించి గాని ఎట్టి నిర్ణయమును చేయజాలకున్నాను. భాషావిషయమున ఆతిశేఖీన — శ్రీ నారాయణరావుగారి యాశయమే సరియైన దయినను కావచ్చును.

నా యాశయములను 'భారతి' పాఠకుల కెఱుకపఱచుటకే వ్యాసము వ్రాయబడినదే; కాని సుప్రసిద్ధ విద్వాంసులగు శ్రీ నారాయణరావుగారిని విమర్శింప దలచి మాత్రము కా దని మనవిచేయుచున్నాను.

ఈ నెం 15-వ తేదీ- స్వాతంత్ర్య దినోత్సవమునాడు భారతజ్యోతియైన బాపూజీ స్మృతిచిహ్నముగా విడుదల కానున్న కొత్త తపాలాబిళ్లలు.

ఎదురుగాలి

లేములవాడ చాళుక్యులు

శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్య

(గత సంచిక తరువాయి)

౪. వినయాదిత్యయుద్ధమల్లుడు

వినయాదిత్య - యుద్ధమల్లుని శాసనము లేవియు నింతవఱకు లభ్యపడలేదు. కాని ఇతని సంతతి వారి శాసనములవల్లను, పంపకవి విక్రమార్జునవిజయ పీఠికవల్లను నితని చరిత్ర కొంతవఱకు దెలియవచ్చు చున్నది. ఇతని పుత్రుడగు మొదటి యరికేసరిదని చెప్ప బడు కొల్లిపఱ తామ్రశాసనమున నితడు విశ్వరాటనియు, రామవిక్రమనృపాంకుశాదివిరు దాంకితుడనియు, వరాహలాంఛనముచే వశీకృతభూచక్రు డనియు, సాగర వేలావరివేష్టితసకలధరామండలు డనియు, దురుష్క యవన బర్బర కాశ్మీర కాంభోజ మగధ మాళవ కళింగ గంగ పల్లవ కేరళప్రభృతిరాజలోకముచే నర్చ్యలు గోను ననియు జెప్పియున్నది. ఈ శాసనము కృత్రిమమని ప్రబలమైన సంశయము గలదు. కాని శాసనము కృత్రిమమైనను నందువర్ణింపబడిన యంశములు కృత్రిమ ములు కాక చరిత్రాత్మకములే కావచ్చు నను శాసన విమర్శకుల మతము ననుసరించి దీనినివిచారార్హ ముగాదని త్రోసిపుచ్చక పరామర్శించి యందెంత సత్యము గలదో కనుగొనవలసియున్నది.

వినయాదిత్యయుద్ధమల్లుడు దాక్షిణాత్యుడగు చాళు క్యుడు. ఇతని పుత్రుడగు మొదటి యరికేసరి క్రీ. శ. ౭౫౦ మొదలు ౭౫౧ వఱకు దక్కను సామ్రాజ్యము నేలిన రాష్ట్రకూట చక్రవర్తి. ధ్రువనిరుపమదేవుని కితడు సామంతుడును, సమకాలీనుడును నగుటచే నితడు క్రీ. శ. ౮వ శతాబ్దద్వితీయపాదమున నభ్యుదయ మంది యుండి యుండవచ్చునని పూర్వప్రకరణమున నిశ్చయించియున్నాడను. ఈ కాలమున కొల్లిపఱశాసనమున వర్ణింపబడినంతటి గొప్ప చాళుక్యనరపాలు డెవ్వడేనియు నుండెనో విచా రింతము. అప్పటి రాష్ట్రకూటశాసనములను బరిశీలించి చూడగా రాష్ట్రకూటసామ్రాజ్యస్థాపకుడైన దంతి దుర్గుడు గతించిన వెనుక ప్రబలుడైన చాళుక్యరా జొకడు సామ్రాజ్యము నాక్రమించుకొని కొంతకాలము రాజ్య మొనర్చినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.

మొదటి కృష్ణరాజుపుత్రుడగు ముమ్మడి గోవింద రాజు దన రాధన్‌పుర, వణిదిండోరి తామ్రపట్టికలయందీ విషయము నిట్లు ప్రస్తావించియున్నాడు:

పక్షచ్ఛేదభయాశ్రితాఖిల మహా
  భూభృత్కుల భ్రాజితా
దుర్లంఘ్యై రపరై రనేకవిమల
  భ్రాజిష్ణురత్నాన్వితాత్
య శ్చాలుక్యబలా దనూనవిబుధ
  వ్రాతాశ్రితో వారిధే
ర్లక్ష్మీం మన్దరవత్సలీల మచిరా
  దాకృష్టవాన్ వల్లభః[1].

మొదటి యమోఘవర్ష నృపతుంగుని సంజన్ తామ్రపట్టికయందును నీ విషయము చెప్పబడియున్నది.

స్వయంవరీభూతరణాఙ్గణే తత
  స్సనిర్వ్యపేక్షం శుభతుంగవల్లభః,
చకర్ష చాలుక్యకులశ్రియం బలా
  ద్విలోలపాలిధ్వజమాలభారిణీం[2].

1. ఎపి. ఇండి. సం. ౬, పుట ౨౪౩; ఇండి. ఆంటి. సం. ౧౧, పుట ౧౫౬.

2. ఎపి. ఇండి. సం. ౬, పుట ౨౪౩; ఇండి. ఆంటి. సం. ౧౧, పుట ౧౫౬ ఔ.

ఈ రెండు శాసనముల వల్లను దంతిదుర్గునకు కాలగతి నందిన పిమ్మట చాళుక్యులు ప్రబలి సామ్రాజ్యము నాక్రమించుకొని రనియు, వారిని నిర్జించి మొదటి కృష్ణరాజు దానిని మరల స్వాధీనము గావించుకొనె ననియు దెలియవచ్చుచున్నది. మఱియు పై పేర్కొనిన ముమ్మడి గోవిందరాజు తన వైరాను తామ్రపట్టికయం దీ సందర్భమున చాళుక్యులను బ్రస్తావించక వారి బదులు రాహప్పయను నొకని పేర్కొనియున్నాడు.

రాహప్ప మాత్మభుజజాతబలావలేప
మాజౌ విజిత్య నిశితాసిలతాప్రహారైః,
పాలిధ్వజావలి శుభా మచిరేణ యో హి
రాజాధిరాజపరమేశ్వరతాం తతాన.3

అనగా నీ మొదటి కృష్ణరాజు రాహప్ప యను నతని యుద్ధమున జయించి యతనికడనుండి పాలిధ్వజావలిని, రాజాధిరాజపరమేశ్వరపదమును పొందెనని తాత్పర్యము. రాష్ట్రకూటసామ్రాజ్యస్థాపనకు ముందు దక్షిణాపథమున రాజాధిరాజ పరమేశ్వర పట్టము చాళుక్యుల దగుటచేతను, పాలిధ్వజము చాళుక్యులదే యగుటచేతను, చాళుక్యులను జయించి వారివైన పాలిధ్వజాది సామ్రాజ్యములను గొన్న విధమువలెనే మొదటి కృష్ణరాజు రాహప్పను జయించి వానినే యతనికడ నుండియు గైకొన్నట్లే చెప్పియుండుటచేతను రాహప్ప చాళుక్యుడై యుండవలయు నని తోచుచున్నది. ఇతని చరిత్రను గూర్చి యేమియు దెలియరాకున్నను, నితడు సామాన్యుడని తలచుటకు వీలులేదు. చాళుక్యులను జయించి దంతిదుర్గుడు స్వాధీనపఱచుకొనిన సామ్రాజ్యమును మరల వశపఱచుకొని యతని పినతండ్రియైన ప్రథమకృష్ణ నరపాలుని రాజాధిరాజపరమేశ్వరపట్టమును బొందనీయక యడ్డుపెట్టెను. రాష్ట్రకూటరాచరికస్థితి యపుడె ట్లుండెనో ప్రథమకృష్ణరాజు తన ధంసక తామ్రపట్టికయందు సూచించియున్నాడు.

ఉల్లంఘితమర్యాదే
కలిజలధా వ్యాకులా నిమజ్జన్తీ
యే నోద్ధృతా ధరిత్రీ
శ్రీప్రలయమహావరాహేణ. 4

ఇందు చెప్పబడిన కలిజలధి చాళుక్యుల ప్రతాపము. అందు మునిగిన ధరిత్రి రాష్ట్రకూటరాజ్యము. దీనిని మునిగిపోనీయక యుద్ధరించినవాడు ప్రలయమహావరాహబిరుదాంకితుడగు ప్రథమకృష్ణరాజు. కావున రాహప్పనాయకత్వముక్రింద చాళుక్యులు నష్టమై పోయిన స్వకులక్రమాగతమైన సామ్రాజ్యమును సాధించి యల్పకాల మేలి రనియు, మరల నా రాహప్పను జయించి రాష్ట్రకూట మొదటికృష్ణరాజు స్వాధీనపఱచుకొనె ననియు దెల్లమగుచున్నది.

మఱియు రాష్ట్రకూటసామ్రాజ్యస్థాపకుడైన దంతిదుర్గుడు చాళుక్యులతోడి యుద్ధమున మృతినొందె ననుటకు గొంత యవకాశము గలదు. రాష్ట్రకూట ముమ్మడి కృష్ణనరపతియొక్క రామేశ్వరశిలాశాసనమున నిట్లు చెప్పియున్నది:

తస్మిన్ సాహసతుంగనామ్ని నృపతౌ
స్వస్సుందరీప్రార్థితే
యాతే యామి దిన న్దివాకరసమం
వీశ్యైన లక్ష్మీ స్తతః
తత్రానాప భుజద్వయేన నిబిడం
సాశ్లిష్య రమ్యైర్గుణైః
ప్రీత్యా ప్రాణసమం చిరం రమయతి
శ్రీకృష్ణరాజాధిపం. 5

ఇందు లన సాహసతుంగనృపాలుడు, అనగా దంతిదుర్గుడు స్వర్గస్త్రీలచే బ్రార్థితుడై పసితనముననే దివంగతు డాయె నని తెలియుచున్నది. రణనిహతులైన వారి పొందును స్వర్గస్త్రీ లర్థించుట సుప్రసిద్ధమైన విషయము. కావున, రామేశ్వరశిలాశాసనసాక్ష్యము విశ్వసనీయమేని, దంతిదుర్గుడు యౌవనవంతుడై యుండగనే యుద్ధమున మడిసి వీరస్వర్గమును బొందె నని చెప్పవలసియున్నది. అతని మరణానంతరము రాష్ట్రకూటరాజ్యలక్ష్మి చాళుక్యుడగు రాహప్పకు హస్తగత

3. ఎపి. ఇండి. సం. 3, పుట ౧౦౭ ల.
4. ఎపి. ఇండి. సం. ౧౪ పుటలు, ౧౨౧-౩౦
5. సౌ. ఇన్. ఇన్. సం.౯, భా.౧, సెం.౬౫.

యగుటచేత, దంతిదుర్గుడు చాళుక్యులతోడి పోరువలనే మృతినొందె నని తోచుచున్నది. 6

పై చర్చవలన లేములవాడ చాళుక్యవంశస్థాపకు డైన వినయాదిత్యయుద్ధమల్లుని కాలమున రాష్ట్రకూటుల యధికారమును గూలద్రోయునంతటి శక్తిసామర్థ్యములు గల రాహప్ప యను చాళుక్యవీరు డొక డుండె నని తేలుచున్నది. ఈ రాహప్పయే కొల్లిపఱశాసనములోని వినయాదిత్య యుద్ధమల్లుడు కాగూడదా యను శంక యొకటి కలుగవచ్చును. రాహప్ప యనునది యతని వాస్తవమైన పేరును, వినయాదిత్య యుద్ధమల్ల నామము లతని బిరుదులును గావచ్చును. కొల్లిపఱశాసనమునందు వర్ణింపబడిన వినయాదిత్య యుద్ధమల్లుని విజయము లన్నియు రాహప్పకును జెల్లచ్చును; కాని యీ సందర్భమున పరామర్శింపదగిన యంశ మొకటి కలదు: ఈ రాహప్ప బాదామి చాళుక్యరాజులలో కడపటివాడైన ద్వితీయ కీర్తివర్మయో, లేక యువరాజ ఇమ్మడి గోవిందవల్లభునిచే బరాభూతుడైన వేంగీశ్వరుడను విష్ణువర్ధనుడో కావలయుననువాదము ద్వితీయకీర్తివర్మ రాష్ట్రకూటులను జయించి మరల రాజ్యమును సంపాదించెనని గాని, యతనికి రాహప్పయని మారుపేరుండెనని గాని తెలుచుట కట్టి యాధారము లేదు. రాష్ట్రకూటప్రథమ కృష్ణభూపాలుని కుమారుడును, యువరాజును నగు ఇమ్మడిగోవిందరాజు యొక్క వేంగీ విష్ణువర్ధనుని జయించుటనిశ్చయమే. ఇతడు వేంగీమండలమును జయించినపిమ్మట కృష్ణామూసీసంగమమున విజయస్కంధావారమునుండి యిచ్చిన అలాస తామ్రశాసనమున "కోశదణ్డాత్మభూమిసమర్పణే నానతే వేంగీశే"యని చెప్పుకొనియున్నాడు. 7 ఇట్లు కోశదండాత్మభూములను యువరాజగోవిందరాజునకుసమర్పించిన వేంగీశుడు చాళుక్యుడు. కృష్ణరాజుచే నోటువడి పాలిధ్వజావలిని, రాజాధిరాజపరమేశ్వరపదమును గోలుపోయిన రాహప్ప ఇతడే యని రాష్ట్రకూటచరిత్రకారులగు డాక్టరు ఆల్టెకారనుచున్నారు.7 అఇది యొప్పదగని విషయము. వేంగీచాళుక్యులు తమ శాసనములయందు తాము మహారాజాధిరాజపరమేశ్వరభట్టారకుల మని చెప్పుకొనినను పాలిధ్వజము వీరి కుండె ననుట కే యాధారమును లేదు. అది యాదవ్యమున ఉత్తరాపథచక్రవర్తుల సామ్రాజ్యచిహ్నము. క్రీ. శ. 8 వ శతాబ్ద తృతీయపాదమున బాదామియందు చాళుక్యప్రథమ విక్రమాదిత్యుడు రాజ్యము సేయుచుండగా నతని కుమారుడైన వినయాదిత్యుడును, మనుమడైన విజయాదిత్యుడును నుత్తరదేశములపై దండెత్తిపోయి సకలోత్తరాధిపతి నొక్కని జయించి యాతని సార్వభౌమపద చిహ్నములైన గంగాయమునలను పాలిధ్వజములను గొని స్వదేశమునకు మగిడి వచ్చిరి. 8 అది మొదలు లివి బాదామి శాఖవారి సార్వభౌమచిహ్నము లైనవి. బాదామి చాళుక్యులకును, వారిని దొలగద్రోసి వారి సార్వభౌమపదము నొడిచికొనిన రాష్ట్రకూటులకు దప్ప దక్షిణదేశము చేరిన యే వంశప్రభువులకును నీ పాలిధ్వజాది

6. రాష్ట్రకూటవంశపు గుజరాతుశాఖకు జెందిన కర్కసువర్ణవర్షుని బరోడా తామ్రపట్టికలందలి (ఇండి. ఆంటి. సం. ౧౨, పుట ౧౫౯)—

ధర్మాత్మన స్తస్య నృపస్య జజ్ఞే
సుతో సువర్ధర్మా ఖలు కృష్ణరాజః,
యో వంశ్య మున్మూల్య విమార్గభాజం
రాజ్యం స్వయం గోత్రహితాయ చక్రే.

అను శ్లోకము నాధారపఱచుకొని కొందరు బరోడ శాసనమున వంశ్యుడే రాహప్పయని వాదించుచున్నారు. (ఇండి. ఆంటి. సం ౧౨, పుట ౧౬౨.) కాని వీరి వాదమంగీకార్యము గాదు. ఏలనగా: లభ్యమైన శాసనసాక్ష్యమునుబట్టి చూడగా రాహప్ప రాష్ట్రకూటు డని చెప్పుట కట్టి యాధారమును లేదు; చాళుక్యుడనుటయే యొక్కువ సమంజసమని తోచుచున్నది. కావున వంశ్యునికి రాహప్పతో నైక్యము గల్పించుట సరికాదు. వారు భిన్న పురుషులని తెలచుటయే యుక్తము.

7. ఎపి. ఇండి. సం. ౬, పుట ౨౧౧.

7-a. రాష్ట్రకూటులు-వారి కాలము, పుట ౪౩.

8. ఎపి. ఇండి. సం. ౫, పుట ౨౦౦.

చిహ్నములు లేవు. 9 కావున యువరాజ గోవింద రాజున కోడి తన సర్వస్వము నిచ్చి యతనికి సఖుడైన వేంగీశుడు రాహప్ప కాజాలడు. రాజాధిరాజపరమేశ్వరుడును, పాలికేతనుడును నగుటచే రాహప్ప బాదామి చాళుక్యవంశజు డని నిశ్చయముగ జెప్పవచ్చును.

ఇక నీ రాహప్పయు, లేములవాడచాళుక్యుల వంశకర్తయగు వినయాదిత్యయుద్ధమల్లుడును నేకపురుషు లగుదురేమో విచారింతము. కొల్లిపఱశాసనములోని వంశావళి చిక్కులియు సంశయగ్రస్త మగుటచేత దాని సాధారపఱచుకొని వినయాదిత్యయుద్ధమల్లునికి బాదామి చాళుక్యవంశముతో సంబంధము గల్పించుట యుక్తము గాదు. వాదమునకై యతడు బాదామిశాఖకు జెందినవాడని యొప్పుకొనినను నతనికిగాని, యతని సంతతి వారికిగాని పాలిధ్వజ ముండె ననుట కే యాధారమును లేదు. కావున రాహప్పయు, వినయాదిత్యయుద్ధమల్లుడును సమకాలికులే యైనను వారు భిన్నపురుషు లని చెప్పవలసియున్నది.

ఇంతవఱకు కొల్లిపఱతామ్రపట్టికలయందు వర్ణింపబడిన వినయాదిత్యయుద్ధమల్లుని విజయాదులు సత్యాత్మకము లను దృష్టితో బరికించితిమి. కాని వీని యాథార్థ్యమును ఋజువుసేయగల సాధనాంతరము లిప్పటివఱకెవ్వియు గానరాలేదు. ఇతని సంతతివారి శాసనములలో నితని పరాక్రమాతిశయాదులు ప్రశంసింపబడియున్నను, నితడు . విశ్వరా టనిగాని, సాగరవేలాపరివేష్టితసకల ధరామండలాధిపతి యనిగాని, తురుష్కయవన బర్బర కాశ్మీర కాంభోజ మగధ మాళవ కళింగ గంగ పల్లవ పాండ్య కేరళ ప్రభృతి ససంభ్రమ సమర్పితపాదపీఠు డని గాని చెప్పియుండలేదు. వాని లోని విషయమును బట్టి చూడగా నిత డొక చిన్న రా జని తోచుచున్నది. ఇతని సంతతివారి శాసనములలో నెల్ల ప్రాచీనతమమైన లేములవాడ శిలాశాసనమున నీ వినయాదిత్యయుద్ధమల్లుడు అనన్యశాస్యమగు సపాదలక్ష దేశమును బాలించె ననియు, బోదనపురమున నూనెచే నిండిన కొలకునం దేనుగులను దాన మాడించె ననియు, జిత్రకూట మను దుర్గమును సాధించె ననియు జెప్పియున్నది. పంపకవి తన విక్రమార్జునవిజయపీఠికయందు చిత్రకూటముమాట యెత్తక తక్కిన యంశములను రెండింటెని బేర్కొనియున్నాడు. పరభణి తామ్రశాసనమునందుగూడ చిత్రకూటప్రస్తావన లేదు. విక్రమార్జునవిజయము లేములవాడ శిలాశాసనమునకు సమకాలికకావ్య మైనను చిత్రకూటవిజయమును బ్రస్తావించకపోవుటకు గారణము దెలియదు; కాని యీ మూడును చరిత్రాంశము లని మనము విశ్వసింపవచ్చును.

మొట్టమొదట పరామర్శించదగినది సపాదలక్ష విషయము. శాసనములందలి వరుసను బట్టి చూడగా నిదియే వినయాదిత్యయుద్ధమల్లుని ప్రథమకార్యకృత్యమని తోచుచున్నది. సపాదలక్షదేశ మెచట నుండెనో లేములవాడ పరభణిశాసనములవల్లగాని, పంపని విక్రమార్జునవిజయమువల్లగాని తెలియవచ్చుటలేదు. పాల్కురికి సోముని పండితారాధ్యచరిత్రయందు సపాదలక్ష ప్రస్తావము గలదు:

లక్షింపగ సపాదలక్ష నేపాళ
వీక్షింపగ సపాదలక్ష కేదార
వీక్షింపగ సపాదలక్ష తీర్కార్తి
లక్షింపగ సపాదలక్ష కాశ్మీర
వీక్షింపగ సపాదలక్ష కన్నౌజ
వీక్షింపగ సపాదలక్ష కొంకణము
లక్షింపగ సపాదలక్ష కళింగ. 10

ఈ ద్విపదలయందు 'సపాదలక్ష' దేశమైకాల్యమును సూచించు పదముగ బ్రయోగింపబడియున్నది.

---

9. పూర్వచాళుక్యవంశజుడైన గుణగవిజయాదిత్యుని సాతలూరుతామ్రశాసనమున (భారతి. సం ౧, సం ౧, పుట ౧౦౫) "ద్వారి ప్రతిష్ఠాపితగంగాయమునాచంద్రాదిత్యపాలికేతనసమధిగతపఞ్చమహాశబ్ద శ్వేతవిత్రాసితచతురాశాచక్రో వరాహలాఞ్ఛనవీరమకరధ్వజః" అని యున్నది. ఇందు పేర్కొనబడిన గంగాయమునాపాలిధ్వజాదు లతనికి గులక్రమాగతములు గావు. రాష్ట్రకూట ఇమ్మడి కృష్ణరాజును యుద్ధమున నోడించి యతనికడ గొన్నవి.

10. పండితారాధ్యచరిత్రము, పర్వతప్రకరణము. (ఆం. ప్ర. ౨ భా.) పుట ౪౧౫.

మఱియు 'సపాదలక్ష' గ్రామములు గల దేశ మొక్కటి కా దనియు, నట్టిని నేపాళకేదారాదులు పెక్కు గల వనియు దెల్లమగుచున్నది. కాని వేములవాడ పరభణి శాసనములందును, పంపని విక్రమార్జునవిజయమందును బేర్కొనబడిన 'సపాదలక్ష' కేవలదేశాంతర్గతగ్రామ సంఖ్యను దెల్పు పదము గాదనియు, నది ప్రత్యేక మొకానొక దేశమున కంకితనామ మనియు దోచు చున్నది. ఈ దేశమును గూర్చిన ప్రశంస కాదాచిత్క ముగ సంస్కృతవాఙ్మయమునందును, నుత్తరహిందూ స్థానమందలి మధ్యయుగశాసనములయందును గానవచ్చు చున్నది. ఆధునికగ్రంథములయందును సపాదలక్షదేశ నిర్దేశమును గురించిన చర్చ లచటనచట గలవు. 'అశ్మన్త దేశ్మవిహోయ యాహి' యను సోమదేవసూరియశస్తిలక చంపూవాక్యమునకు వ్యాఖ్యాత 'అశ్మన్తకసపాదలక్ష పర్వతవాసిన్' అని యర్థము వ్రాసియున్నాడు. 11 మఱియు క్రీ. శ. ౧౧౫౦ నాటి చాళుక్యవంశజుడగు గూర్జరకుమారపాలుని చితోడ్ గడశాసనమున 12,—

మహీభృన్నికుంజేషు శాకంభరీశః
ప్రియాపుత్రలోకేన శాకంభరీశః,
అపి ప్రాప్తశత్రు ర్భయా త్కంప్రభూతః
స్థితో యస్య మత్తేభవాజిప్రభూతః,
సపాదలక్ష మామర్ద్య నప్రిమాకృతభయానకః,
స్వయ మాయా న్మహీనాథో గ్రామే శాలిపురాభిధే.
సన్నివేశ్య శిబిరం పృథు తత్ర
త్రాసితాసహనభూపతిచక్రం,
చిత్రకూటగిరిపుష్కలశోభాం
ద్రష్టు మారనృపతిః కుతుకేన

భగవాన్ లాల్ ఇంద్రాజిగారు, కాంగ్రా మొదలు నైనితాలువఱకు వ్యాపించియుండు సివాలిక్ పర్వతమునకు సంస్కృతమున 'సపాదలక్షపర్వత'మని పే రనియు, సపాదలక్షాధిపతు లని పేరువడసిన శాకంభరీ చాహమానప్రభువుల కా పే రాద్యమున సపాదలక్షపర్వతప్రాంత నివాసులైయుండిన కారణమున వచ్చె ననియు, దరువాత వారు వలసవచ్చి తూర్పురాజపుత్రస్థానమున నుండు శాకంభరీప్రాంతమున నివాసము లేర్పఱచుకొని యచట నెలకొనుటచే నా ప్రాంతమునకు సపాదలక్షదేశ మని పేరు వచ్చె ననియు వ్రాసియున్నారు. 13 వీరి యభిప్రాయమునే నందోలాల్ డేగారు తమ భూగోళకోశ మను గ్రంథమున నిట్లు సంగ్రహముగ ననువదించియున్నారు: "సపాదలక్షకు సవాలక్ అపభ్రంశరూపము. సవాలక్ నకు సివాలిక్ అపభ్రంశరూపము. సపాదలక్ష, శాకంభరీ తూర్పు రాజస్థానములోని యిప్పటి సంభర్." 14 సపాదలక్ష (సివాలిక్) పర్వతప్రాంతవాసులగు చాహమానరాజపుత్రు లచటికి వచ్చి నెలకొనుటచే శాకంభరీపరిసరప్రదేశము లకు సపాదలక్షదేశ మని పేరు వచ్చె నను భగవాన్ లాల్ గారి సిద్ధాంత మెంతవఱకు సత్యమో తెలియదు. కాని శాకంభరీప్రభువులు సపాదలక్షీయు లనియు, వారి యేలుబడిక్రింది దేశము సపాదలక్షదేశ మని పిలువబడుచుండె ననియు దృఢముగ జెప్పవచ్చును.

తూర్పురాజస్థానమందలి యిప్పటి సంభార్ ప్రాంతదేశమే మధ్యయుగమునందలి సపాదలక్ష యని నిశ్చయ మైనది గదా. ఇక దాక్షిణాత్యుడగు వినయాదిత్యయుద్ధమల్లు డా దేశముపై నాధిపత్య మెట్లు సంపాదించగలిగెనో విచారించవలసియున్నది. ఈ విషయమును నిర్ధారించి చెప్పుటకు దగిన యాధారము లెవ్వియు గానరావు. వినయాదిత్య - యుద్ధమల్లుడు సామాన్యుడైన చిన్నరా జని యింతకుముందే వివరించి యున్నాడను. ఇట్టివాడు జిగీషామనీషచే స్వయము దండెత్తిపోయి నిజబాహుబలపరాక్రమముచే ననన్య శాసితమైన సపాదలక్షదేశము నాక్రమించుకొనె ననుట యంతగ నమ్మదగిన విషయము గాదు. తనకంటె బలవత్తరుడైన యధిపతి నెవ్వనినేనియు గూడి దండువోయి యతని పక్షమున నిత డా దేశమును జయించి శాసించె నని తలచుట యుక్తము. ఈ వినయాదిత్యయుద్ధమల్లుని కుమారుడగు మొదటి యరికేసరి కాలమునుండియు గడపటివాడగు మువ్వడి

11. కావ్యమాల ౬౦, పుట ౧౮౬.

12. ఎపి. ఇండి. సంపు. ౨., పుట ౪౨౧ వ.

13. బాంబేగజట్టీరు, సం ౧. భా. ౧. పుట ౧౫౬, పు. ౧౫౮ అథోజ్ఞాపిక.

14. భూగోళకోశము, పుట ౧౭౮.

యరికేసరి వంశమును నితని సంతతివా రందఱును రాష్ట్రకూటచక్రవర్తులకు సామంతులై వారి నాశ్రయించి యుండిరి. వారివలెనే ఇతఁడును రాష్ట్రకూటసామంతుఁడై యుండి యుండవచ్చు నని తలచుటయం దసహజమేమియు లేదు. ఈ యూహ యసమంజసము గాదేని, ఇతని కధిపుఁడై యుత్తరదేశముపై దండెత్తిపోయిన రాష్ట్రకూటచక్రవర్తి యెవ్వఁడో కనుఁగొనవలసి యున్నది. వినయాదిత్యయుద్ధమల్లునికి సమకాలికు లని యెన్నదగినరాష్ట్రకూటచక్రవర్తు లిరువురు గలరు. రాష్ట్రకూటసామ్రాజ్యస్థాపకుఁడైన దంతిదుర్గుఁడు మొదటివాఁడు. ఇతనిపిమ్మట సామ్రాజ్యపీఠము నెక్కిన యితని పినతండ్రియైన ప్రథమకృష్ణరాజు రెండవవాఁడు. వీరిద్దఱిలోను కృష్ణరాజుత్తరాపథముపై దండెత్తిపోయిన ట్లెచ్చటను చెప్పియుండలేదు; కావున నితని గూడి వినయాదిత్యయుద్ధమల్లుఁడు సపాదలక్షను జయించె నని తలచుటకు వీలులేదు. దంతిదుర్గ డీఁడులేని శూరుఁడు; పేరందిన దళనాయకుఁడు. ఇతఁడు యౌవనమునందే వీరస్వర్గమును బొందినను, జీవదశయం దుండిన యల్పకాలములోను చాళుక్యుల యధికారమును గూలద్రోసి వారికడనుండి దక్షిణాపథసామ్రాజ్యమును నాచికొనెను; అంతట దృష్టివందక దిగ్విజయార్థమై యుత్తరహిందూస్థానముపై దండెత్తి పోయి, పెక్కుదేశములను జయించెను. ఇతని విజయములు యెల్లోరాలోని దశావతారగుహాయం దితఁడు చెక్కించిన శిలాశాసనమున నిట్లు వర్ణింపబడియున్నవి :

"దక్షేనైవ జగాయ వల్లభబలం
యస్సింధుభూపాధిపం
కాంచీశం సకలింగకోసలపతిం
శ్రీశైలదేశేశ్వరం,
శేషా న్మాలవ లాట టంక నృపతీ
నన్యాంశ్చ నీత్వా వశం
యః శ్రీవల్లభతా మవాప చరణం
న్యస్య ద్విషాం మస్తకే. 15

దంతిదుర్గుఁడు జయించినట్లు పై శ్లోకమున జెప్పబడిన రాజులలో నీ సందర్భమున ముఖ్యముగ గమనింపవలసినవారు ముగ్గురు. మొదటివాఁడు సంధుభూపాలుఁడు. 'సంధు' అను పేరు గల దేశ మన్యత్ర యెచటను పేర్కొనబడియుండలేదు. పొరబాటుచే 'సింధు' అను మాట కిది బదులుగ చెక్కబడిన దని రాష్ట్రకూట చరిత్రకారులగు డాక్టరు అల్టెకా రభిప్రాయపడియున్నారు. 16 సింధుదేశమును తాజికు లీకాలమున నాక్రమించుకొని యుండిరి. అపుడపుడు పశ్చిమ సముద్రతీరదేశములపై నెత్తివచ్చి దేవాలయములను నాశము గావించి గ్రామములను, పట్టణములను దోచుకొని పోవువారు. కావున దంతిదుర్గుఁడు వారిపై దండెత్తి పోయి జయించి యుండవచ్చును. రెండవవాఁడు టంకనృపతి. టంకదేశ మెచ్చట నుండెనో యెవ్వరును గుర్తింపలేదు; ఇది ప్రస్తుత రాజపుత్రస్థానములోని 'టోంకు' కావచ్చును. మూఁడవవాఁడు మాలవాధిపతి. ఆకాలమున మాలవదేశము గూర్జర ప్రతీహారుల యధికారముక్రింద నుండెను. గూర్జరులు హిమాలయపర్వతములోని పశ్చిమోత్తరకనుమలగుండ హిందూదేశమున జొచ్చి యచట స్థిరనివాసముల నేర్పఱచుకొనిన యన్యదేశీయు లని కొందఱి యభిప్రాయము. పంజాబున కొంతకాల ముండి తరువాత రాజపుత్రస్థానముగుండ పశ్చిమసముద్రతీరమునందలి సురాష్ట్రము నాక్రమించుకొనిరి. మాళవదేశము నెప్పుడు గూర్జరప్రతీహారులు జయించి స్వాధీనము చేసికొనిరో తెలియదు. క్రీ. శ. ౭౫౬ లోనో, మఱుసటి సంవత్సరముననో మృతినందిన దంతిదుర్గుఁడా దేశముపై నెత్తిపోవునప్పటికే గూర్జరు లుజ్జయిని యందు రాజ్యము సల్పుచుండినందుచే వా రాప్రాంతమును సంతకుముందే స్వాధీనపఱచుకొనిరని తెల్లమగుచున్నది. ప్రతీహారులలో నాల్గవ రాజైన ప్రథమనాగభటుఁడే మాళవమును సాధించి యచట గూర్జరుల యధికారమును నెలకొల్పె నని తోచుచున్నది. ఇతఁడు పరాక్రమశాలి. సింధుదేశము నాక్రమించుకొని యచటి

15. ఆర్కి. స. ఆ. వెస్టర్న్ ఇండియా. సం. ౫, పుట ౮౪.

16. రాష్ట్రకూటులు-వారికాలము. పుట ౩౫, అధోజ్ఞాపిక. ౧౩.

నుండి మాటిమాటికిని పశ్చిమసముద్రతీరదేశములపై దండు వెడలుచు మిక్కిలియు నలజడిపెట్టుచుండిన అరబ్బులను యుద్ధమున నోడించి వారి సంరంభమును జాలవఱకు దగ్గించెను. 17 ఇతని స్థిరరాజధాని రాజపుత్రస్థానము లోని మేడసప్తపురమైనను 18 దక్షిణమున నితని యధికారము భృగుకచ్ఛదేశమువఱకు వ్యాపించియుండెను. ఈ నాగభటుని, లేక నాగావలోకుని ప్రవర్ధమానవిజయరాజ్యమునందు విక్రమకాలము ౮౧౩ న కు సరియైన క్రీ. శ. ౭౫౬ న వ్రాయించిన హాన్సోత్ శాసనమున భృగుకచ్ఛాధిపుడును, చాహమానవంశజుడైన భ్రాతృవృద్ధుడు దా నీతనికి సామంతుడ నని చెప్పుకొని యున్నాడు.19 దంతిదుర్గుడు మాళవదేశముపై నేల యెత్తిపోయెనో తెలియదు. సామ్రాజ్యకాంక్షయే దీనికి ప్రధానకారణమై యుండవచ్చును. కాని దశావతార దేవాలయశాసనమునుబట్టిచూడగా శత్రుపీడితుడైన రాజెవ్వరో దన్నాశ్రయింపగా నాతని కాపాడుటకు దంతిదుర్గుడీ దండయాత్రను సాగించె నని తోచుచున్నది.

దేవం......సవరపరికరం
భీమసేనానుయాతం
ప్రహ్వై ర్భూపేంద్రవృందైః పరివృత మభరైరు
రుగ్రసేనో జితారిః
వ్యాప ద్యుద్ధస్థ మేకం ప్రసభపరకరి
ధ్వంససంస్కారదక్షో
బీభత్సు ర్దుష్టనాగో జయినమివ పరం
శ్రీమహారాజశర్వః.
దత్తా యే నోజ్జయిన్యా మపి నృపతిమహా
దానమాశ్చర్యభూతం
న్యాయ్యం సంచిన్త్య దీప్తద్యుతిబహుకనకం
రత్నముక్తావతంసం,
మాణిక్యాకీర్ణ మన్యం దివస మవిరత
తృప్తదీనార్థిసార్థం
కర్తుం క్రీడా మపూర్వా మపరనృపతిభిః
స్వప్నకాలే ప్యనాయ్యామ్.

* * *

య స్సాఖణ్డితవిక్రమస్య కటకే
నాక్రమ్య తీరష్ఠితం
సౌధేఽస్మిన్ కృతగూర్జరేన్ద్రరుచితే
రమ్యే...తై స్తథుమః,
స్నా స్త్రీభి...తాఙ్గరాగసురభి
ప్రోత్కంపిపద్మాకరం
ధారిత్ర్యమ్యపిపుమ్క రేవ్యపి......
...నాభి శ్చిరం. 20

పై శాసనశ్లోకములు మూడునుసంపూర్ణములు గాక గ్రంథపాతములవలన యుఱఁగొలుగ నుండుటచేత వాని యర్థము చక్కగ బోధపడుటలేదు; కాని వాని యందలి భావము స్పష్టముగనే తెలియవచ్చుచున్నది. మొదటి శ్లోకమునందు ఉగ్రమైన సేన గలవాడును, జితారియు, ప్రసభపరకరిధ్వంససంస్కారదక్షుడును, బీభత్సుడును, దుష్టనాగుడును నైన శ్రీమహారాజశర్వుడు (దంతిదుర్గుడు) అభయులును, భక్తియుక్తులును నైన రాజేంద్రబృందముచే జుట్టబడినవానిని, శ్రేష్ఠమైన పరివారజనులతో గూడినవానిని, భీమసేనానుయాతుని, దేవుని, మఱియొక యుధిష్ఠిరుని (జయుని) బోలి యాపదనుండి యుద్ధరించుటకు యేమో చేసె నని (క్రియాపదముమాసిపోయినది) చెప్పియున్నది. రెండవ దానియందు ఈ రాజు (దంతిదుర్గుడు) ఉజ్జయిని యందేదో యాశ్చర్యభూతమైన మహాదానము నొకదాని జేసెనని యున్నది. ఈ దానవిషయమైన ప్రస్తావన మొదటి యమోఘవర్షుని సంజన్ తామ్రపట్టికలయందును గలదు.

హిరణ్యగర్భం రాజన్యై
రుజ్జయిన్యాం య దాసితమ్
ప్రతీహారీకృతం యేన
గూర్జరేశాదిరాజకమ్. 21

17. ఎపి. ఇండి. సం. ౧౮, పుట ౧౦౩, ౧౧౦-౧౧.

18. ఎపి. ఇండి. సం. ౧౮, పుట ౯౫.

19. ఎపి. ఇండి. సం. ౧౮, పుట ౧౯౩.

20. ఆ. స. వె. ఇం. సం. ౫, పుట ౮౩.

21. ఎపి. ఇండి. సం. ౧౮, పుట ౨౪౩.

దీనివలన దంతిదుర్గుడు ఉజ్జయినియందు 'హిరణ్యగర్భ' దానమును జేసె ననియు, నప్పు డతనిచే గూర్జరేశాదిరాజులు ప్రతీహారులుగ సేయబడి రనియు దెలియుచున్నది. మఱియు మూడవశ్లోకమునందు ఇతడు స్వసైన్యముచే (సముద్ర)తీరక్షితి నాక్రమించుకొని యచట గూర్జరేంద్రునిచే నిర్మితమైన సౌధమునం దొక కొలనియందు స్నానమాడె నని చెప్పియున్నది.

మొదటిశ్లోకమున పేర్కొనబడిన దేవు డెవ్వడో, యతనికి వచ్చిన యాపద యెట్టిదో, దంతిదుర్గ డాతని నుద్ధరించుట కేల పూనుకొనెనో నిర్ధారించుటకు సాధ్యము గాదు. ఈ శ్లోకము నాధారపఱచుకొనియే శ్రీ అల్తేకరుగారు దమ రాష్ట్రకూటుల చరిత్రయం దిట్లు వ్రాసియున్నారు: "(చాళుక్య) కీర్తివర్మను మొదటి తడవ యోడించినపిమ్మట గొంత కాలమునకు, దంతిదుర్గ డుజ్జయినీపాలకుడైన గూర్జర ప్రతీహారవంశజుడైన దేవరాజుకు సహాయ మొనర్చుటకో, లేక యాతని (దేవరాజు) ప్రతిస్పర్ధి శాఖాంతరదాయాదియగు భీన్మాలు ప్రభువగు సిలూకనిచే నతడందిన పరాజయము వల్ల లాభమునంద దలచియో యుజ్జయిని మీద దండు వెట్టిన ట్లున్నది". 22 దంతిదుర్గుని మాళవదండయాత్రయపు డచట నొక దేవుడు లేక దేవరా జనువాడు రాజ్యము సేయుచుండినది నిశ్చయము. కాని యతడు గూర్జరప్రతీహారవంశజు డనుట సంశయాస్పదము. గూర్జర ప్రతిహారవంశమున శాఖాంతరమునకు జెందిన భీన్మాలుప్రభువగు సిలూకనిచే నోడింపబడిన దేవరాజితడే యనుట యొప్పదగని విషయము. అల్తేకరుచే పేర్కొనబడిన దేవరాజు కనోజిగూర్జర ప్రతీహారవంశమునకు మూలపురుషుడైన ప్రథమనాగభటుని యన్నకు రెండవ కుమారుడు. క్రీ.శ. ౭౮౩-౪ ప్రాంతమున నవంతి (ఉజ్జయిని) యందు రాజ్యము సేయుచుండిన వత్సరాజుయొక్క తండ్రి. 23 ప్రథమనాగభటుని విజయరాజ్యము విక్రమకాలము ౮౧౩ అనగా క్రీ.శ. ౭౫౬ నం దింకను బ్రవర్ధమానముగ సాగుచుండెను. కావున దేవరాజుయొక్క ప్రభుత్వము క్రీ.శ. ౭౫౬-౭౮౩ల మధ్య నెప్పుడో ప్రారంభమై యుండవలయును. ఇక దంతిదుర్గుడు క్రీ.శ. ౭౫౬లోనో, యీ మరుసటిసంవత్సరముననో మృతి నందెననుట నిశ్చయము. అతని మరణానంతరము అతని పినతండ్రియైన మొదటి యకాలవర్షకృష్ణరాజు సామ్రాజ్యపీఠము నధిష్ఠించె నని క్రీ.శ. ౭౫౮ నాటి యతని భారత ఇతిహాససంశోధకమండలిపట్టికలయందు చెప్పియుండుటచే నత డంతకుపూర్వమే కాలగతి నందె ననుటకు సంశయము లేదు. 24 కావున దంతిదుర్గుని మాళవదండయాత్రయు, గూర్జరవిజయమును క్రీ.శ. ౭౫౬ నకు బూర్వమే నడచియుండవలయును. కావున నాగభటుని యన్నకొడుకగు దేవరాజే దశావతారదేవాలయశాసనమందలి 'దేవుడు' కాజాలడు; కాని ప్రథమనాగభటుడు రాజ్యము సేయుచుండగనే యతని యన్నకొడుకగు దేవరాజు మాళవదేశముపై నేలుచుండి పినతండ్రిపై దిరుగుబాటు చేసియుండవచ్చును; అతనిచే నిర్జితుడై దేవరాజు దంతిదుర్గుని సహాయ మపేక్షించగా దంతిదుర్గుడు మాళవదేశముపై నెత్తిపోయి యుండవచ్చును అను వాద మొకటి బయలువెడలవచ్చును. ఇం దసంగత మేమియు లేదు. కాని, ఇది కేవలము ఊహయే. దీని నిరూపించుటకు దగిన యాధారము లేదు. అట్టి యాధారములభించునంతవరకును నీ దేవరాజును, ఎల్లూర దశావతారదేవాలయశిలాశాసనమున పేర్కొనబడిన 'దేవు'డును భిన్నపురుషు లని తలచుట యుక్తము.

రెండవ శ్లోకమువలన దంతిదుర్గునికి విజయము చేకూడె ననియు, మాళవరాజధానియగు నుజ్జయిని యతనికి హస్తగత మాయె ననియు స్పష్టమగుచున్నది. మొదటి యమోఘవర్షుని సంజన్ పట్టికల సాక్ష్య మంగీకార్యమేని, దంతిదుర్గుని ప్రతిపక్షులలో ప్రముఖుడు గూర్జరేశ్వరు డనియు, నతని నిర్జించుటవల్లనే మాళవదేశము రాష్ట్రకూటులకు వశమాయె ననియు దోచుచున్నది. మూడవ శ్లోకమువల్ల దంతిదుర్గుడు మాళవ

22. రాష్ట్రకూటులు-వారికాలము, పుటలు, ౩౯-౪౦.

23. ఎపి. ఇం. సం. ౬, పు. ౧౯౫ ఇ.

24. భారత ఇతిహాస సంశోధకమండలి. సం. ౪, పుట ౧౬౫.

మును సాధించిన పిమ్మట దండుతో గదలిపోయి తీరక్షితిని స్వాధీనపఱచుకొనె నని తెలియుచున్నది. తీరక్షితి యన సముద్రతీరదేశము. ఈ తీరదేశము గూర్జరేశుని యాధిపత్యముక్రింద నుండెను. "శ్రాద్ధేఽస్మిన్ కృతగూర్జరేన్ద్రరచితే" యను శాసనవాక్యము ఋజువుసేయుచున్నది. మఱియు సౌరాష్ట్రమందలి భృగుకచ్ఛ మప్పుడు గూర్జరప్రతీహారప్రథమనాగభటుని యధికారముక్రింద నుండుటచేత దానికి పైభాగమందలి తీరదేశమును, మాళవదేశమును గూడ నతని యేలుబడిక్రిందనే యుండె నను తలంపు గలుగుచున్నది.

పై చర్చవలన తేలిన సారాంశ మిది: వేములవాడ చాళుక్యులకు మూలపురుషుడైన వినయాదిత్య-యుద్ధమల్లునకు సమకాలికులును, ప్రాయశః అధిపతులును ననదగిన రాష్ట్రకూట చక్రవర్తులగు దంతిదుర్గ ప్రథమకృష్ణులలో రెండవవాడగు ప్రథమకృష్ణు డుత్తరదేశముపై దండెత్తిపోలేదు. కావున వినయాదిత్య యుద్ధమల్లు డితనితో గలసి పోయి సపాదలక్షదేశమును జయించి యేలినా డనుట కవకాశము లేదు. మొదటివాడైన దంతిదుర్గుడు దేవుడు, లేక దేవరా జనువానిని గాపాడుటకై గూర్జరప్రతీహారవంశజుడైన ప్రథమనాగభటుని యుద్ధమున నోడించి యతని యాధిపత్యముక్రింద నుండిన మాళవమును, సౌరాష్ట్రాదితీరదేశము నాక్రమించుకొనియెను. ఈ నాగభటుని స్థిరరాజధాని రాజపుత్రస్థానములోని మేడన్తకపురమని ప్రతీహారబావుకుని జోధపురశాసనమువల్ల దెలియుచున్నది. 25 ఈ మేడన్తకపురము అజమీరునకు గించిత్పశ్చిమోత్తరమున నిరువదియైదు మైళ్ళ దూరమునను, శాకంభరికి (సాంభరుకు) బశ్చిమమున నేబదిమైళ్ళ దూరమునను నుండు ఇప్పటి మెర్తాయే యని పరిశోధకులు గుర్తించియున్నారు.26 అజమీరు, శాకంభరులు రెండును ప్రాచీనసపాదలక్షకు జెందిన స్థలములు. తత్సమీపస్థమైన మేడన్తకపురము గూడ నా సపాదలక్షలోనిదే కావలయును. మేడన్తకపురము నాగభటుని రాజధాని యగుటచేత తత్పరిసరమున నుండిన సపాదలక్షదేశ మతని యేలుబడియందే యుండె నని తోచుచున్నది. క్రీ. శ. ౯౭౩ నాటి తన హర్ష శాసనమున శాకంభరీపాలకుడైన చాహమానవంశజుడగు రెండవ విగ్రహరాజు తన కారు తరములకు ముందరివాడగు మొదటి గూవకుడు నాగావలోకుని సభయందు వీరప్రతిష్ఠను పొందె నని చెప్పియున్నాడు.

ఆద్యః శ్రీగూవకాఖ్యప్రథితనరపతి
శ్చాహమానాన్వయోఽభూత్
శ్రీమన్నాగావలోకప్రవరనృపసభా
లబ్ధవీరప్రతిష్ఠః. 27

దీనివలన నీ ప్రథమగూవకుడు నాగావలోకుని సామంతుడని తేలుచున్నది. ఇందు పేర్కొనబడిన నాగావలోకుడు క్రీ. శ. ౮౦౦ మొదలు ౮౩౩ వఱకును రాజ్యము చేసిన గూర్జర ప్రతీహార రెండవనాగభటు డని శాసనవిమర్శకు లభిప్రాయపడియున్నారు. మొదటి నాగభటుడైనను కావచ్చును. ఇది యెట్లున్నను సపాదలక్షపాలకులైన శాకంభరీచాహమానప్రభువులు గూర్జరప్రతీహారచక్రవర్తులకు సామంతులై యుండిరని నిశ్చయమగుచున్నది. శాసనాద్యాధార మెద్దియు లేకపోయినను, నాగభటుని యధికారముక్రింద నుండిన మాళవసౌరాష్ట్రాదిదేశములను దంతిదుర్గుడు జయించియుండుటచేతను, సపాదలక్షముయొక్క దక్షిణపు సరిహద్దునం దుండిన టంకదేశాధిపుని బరాజితుని గావించి యుండుటచేతను, సపాదలక్షాంతర్గతమైన నాగభటుని స్థిరరాజధాని యైన మేడన్తకపురముపై దండెత్తిపోయియుండినను నుండవచ్చును. కావున, వేములవాడచాళుక్యుల శాసనములలోను, పంపని విక్రమార్జునవిజయమునందును జెప్పినట్లు వినయాదిత్యయుద్ధమల్లు డనన్యశాస్యమైన సపాదలక్షదేశమును పాలించినది దంతిదుర్గు డా దేశమును జయించిన పిమ్మట నై యుండవలయును. వీరుడును, సమర్థుడును నగుటచే నితని దంతిదుర్గు డా దేశమునకు పాలకునిగ నియమించి యుండు నని తోచుచున్నది.

వినయాదిత్యయుద్ధమల్లుడు సపాదలక్షదేశమున నెంతకాల ముండెనో తెలియదు; అతడొనర్చిన రెండవ

---

25. ఎపి. ఇండి. సం. ౧౮, పుట ౮౩ ల.

26. డిట్టో

27. ఎపి. ఇండి. సం. ౨, పుటలు ౧౨౧, ౧౨౬; ఇండి. ఆంటి. ౧౯౧౧, పుటలు ౨౩౯-౪౦.

ఘనకార్యము పోదనపురమున జరిగినది. ఇది యతని రాజధాని గాబోలు. పోదనపుర మిప్పటి హైదరాబాదు రాజ్యములోని నిజామాబాదుజిల్లాయందలి బోధను గ్రామమే కాని యన్యముగాదు .27 ఇసపాదలక్షను విడిచి యుత్తరాంధ్రదేశమందలి బోదనపురమున కితని యాగ మునమునకు దంతిదుర్గుని మరణానంతరము రాష్ట్రకూట సామ్రాజ్యమున సంభవించిన రాజ్యవిద్రోహమే కారణ మని తోచెడిని. దంతిదుర్గుడు చాళుక్యులతో సైనయుద్ధమున క్రీ.శ. ౭౫౩ వందో, లేక మరుసటి సంవత్సరమునందో నిహతుడైయుండవలయునని ఇంతకుముందు సూచింపబడి యున్నది. క్రీ.శ. ౭౫౭లో నతని పినతండ్రియైన ప్రథమ కృష్ణభూపాలుడు రాజ్యాభిషిక్తుడైన ట్లతని భారత ఇతి హాససంశోధకమండలి తామ్రపట్టికలవలన దెలియవచ్చుచున్నను దరువాత యేడెండ్లవఱకును నొక్కటిరైన నతని శాసన మెచ్చటను గానరాకపోవుటచే రాజ్యారంభ దశయం దితని యధికారము నిర్వక్రముగ సాగలే దని తోచుచున్నది. 28 ఒకప్రక్క రాహప్పయాధిపత్యము క్రింద చాళుక్యులు విజృంభించి సామ్రాజ్యము నాక్రమించుకొనచూడగిరి. మఱియొకప్రక్క మొదటిగుజరాతు [రాష్ట్రకూటవంశ] శాఖకు జెందిన దాయాది ఇమ్మడి కక్కరాజు తానే పరమభట్టారకరాజాధిరాజపరమేశ్వరు డనని ప్రకటించుకొనెను. 29 పథారీ స్తంభశాసనము నందు కర్ణాటకులను జయించి లాటదేశము నాక్రమించిన పరబలునియొక్క పితామహుడగు జేజ్జని యన్న ఈ యిమ్మడి కరకరాజే నని తలచెదను. 30 వీరు తెలియనిశత్రులు మఱెందరుండిరో ? వీరిమధ్య రాష్ట్రకూట సామ్రాజ్యము బంధక తామ్రపట్టికల

జితావికటకరిఘటా
ప్రభుతరకర్ణాటభటసహస్రాణి
[పృథు] లాటాఖ్యం రాష్ట్రం
లబ్ధం యస్యాగ్రజే నాకా.

జేజ్జని మనమడైన పరబలుడు క్రీ.శ. ౮౬౧లో పథారీశిలా స్తంభశాసనమును నిల్పియుండుటచే, జేజ్జని యన్నయు, గుజరాతుశాఖవాడైన ఇమ్మడి కక్కరాజును నొక్కకాలమువా రగుదు రేమో విచారింప వలసియున్నది. పరబలుని తండ్రియైన కక్కరాజు నాగావలోకుని...లవన యను స్థలమున రణమున నోడించి వెనుకకు మరల్చి యతని దేశమును పాడు గావించెనట!

దుర్వారారాతిమత్తద్విరద ఘటా
టోపసంఘట్టదక్షే
సంగ్రామే హృష్టయోధే తురగఖురరజ
శ్ఛన్నదిక్చక్రవాలే,
వల్గత్ప్రోద్యద్ధ్వజాలా క్షతరుధిరసరి
త్ప్రాజ్యసామస్తచక్రే
చక్రే నాగావలోకం ఝటితి
...లవనే యః పరావృత్తమార్తిమ్.
దుర్వారవైరివరవారణకుంభముక్త
ముక్తాఫలప్రకరనిర్మలదన్తమాలా,

27 a. "ఇది బోధన తాలూకాకు ముఖ్యస్థల మైనను మిక్కిలి చిన్న పట్టణము; నిజామాబాదునకు పదు నాల్గు మైళ్ళ దూరమున పశ్చిమమున నున్నది. రెంటికిని మధ్య చక్కని రోడ్డొకటి కలదు. కాని యిం దిచట చూచిన ప్రాచీనజైన హిందూశిలాప్రతిమలు గానవచ్చుచున్నవి. ఉత్తరమునను, తూర్పుదక్షిణదిశల యందును మూడు పెద్ద కొలకులు గలవు; పట్టణముచుట్టును ఘనమైన గోడలు గల పుట్టకోట యున్నది". హైదరాబాదు ఆర్కియలాజికల్ సీరీస్, నెం. ౭ పుట ౧. మఱియు శకాబ్దము ౯౭౦ నాటి యాహవమల్ల సోమేశ్వరుని శిలాశాసనమున "రాష్ట్రకూటాన్వయచక్రేశ్వరక్ ఇన్ద్రవల్లభం రాజధాని బోదనదోళ్ మాడిసిద ఇన్ద్ర నారాయణదేవర దేవాయతనం" (పైడే. పుట ౮.) అని యుండుటచే నిది రాష్ట్రకూటయుగమున ప్రఖ్యాతినందిన స్థల మని తెల్లమగుచున్నది.

28. భార. ఇ. సం. మం. పత్రిక. సం. ౮. పుట ౧౬౫; ఎపి. ఇండి. సం. ౬. పుటలు ౧౬౦-౨.

29. రా. ఏ. సొ. ప. (బొంబాయి శాఖ) సం. ౧౬. పుటలు ౧౦౫ త.

30. ఎపి. ఇండి. సం. ౯, పు. ౨౫౩.

నాగావలోకనృపవేశ్మని విప్రకీర్ణ
యః పోర్థ్వధతం ప్రహసతీవ కృపాణపాళీ.

ఇందు పేర్కొనబడిన నాగావలోకుడు గూర్జర ప్రతిహారచక్రవర్తియగు నిమ్మడి నాగభటు డని శాసన విమర్శకుల యభిప్రాయము. ఇమ్మడి నాగభటుని రేలుబడి క్రీ.శ. ౮౩౩ తో సమాప్తి యగుటచే గక్కరాజతని నోడించి యాతని దేశమును పాడుగావించినది తత్పూర్వమై యుండవలయును. ఈ (కక్కరాజునకు నాగావలోకుని జయించుటయేగాక యతని దేశమును పాడుచేయునంతటి బల మెట్లు కలిగెనో తెలియదు. ఈ సందర్భమున కనోజి చరిత్రకారులైన రామ శంకరత్రిపాఠిగారి యభిప్రాయము స్మరణీయము. "అతడు (పరబలుడు) చిరకాలము రాజ్యము జేసె నని తలచితి మేని, యతని తండ్రియగు కక్కరాజు ముమ్మడి గోవిందునికి సమకాలీనుడును, సామంతుడును ననియు, దశాకారణమున నతనికి నాగభటునితోడి యుద్ధమున పాయ మొనగ్చె ననియు చెప్పవచ్చును." (హిస్టరీ ఆఫ్ కనౌజ్, పుట ౨౩౧). త్రిపాఠిగారి యభిప్రాయము సమంజస మని తోచుచున్నది. ఇది యంగీకార్య మేని పరబలుని తండ్రియగు కక్కరాజు ముమ్మడి గోవిందరాజునకు కనోజిదండయాత్రయందు తోడ్పడె ననెడి యూహ కెడము గలుగుచున్నది. ముమ్మడి గోవిందరాజు కనోజిదండయాత్రకాల మాతని శాసనముల సాక్ష్యమువల్ల నిర్ధారించవచ్చును. క్రీ.శ. ౮౦౨ నాటి మణ్ణెతామ్రపట్టికలలో గూర్జరప్రతీహారులపైని విజయప్రస్తావన కలదు. (ఎపి. కర్ణా. సం. ౯. నెం ౬౧.)

'సర్వక్షేత్రమపీత్య యం శరదృతుం
పర్జన్యవ ద్గూర్జరో
నష్టః క్వాపి భయాత్ తథాపి సమయం
స్వప్నేపి పశ్యన్నథా.'

ఈ శాసనము కృత్రిమ మని కొందఱు. సత్యాత్మకమైనను దీని నిచ్చినది శకము ౭౨౪ న కాదనియు, ౭౩౦ లోనో, ౭౩౧ లోనో యిచ్చియుండవలయుననియు మఱికొందఱు. (ఎపి. ఇండి. సం. ౨౩, పుటలు ౨౯౩-౪). దానశాసనకాలము శకము ౭౨౪గే నని యుక్తము (ఎపి. ఇండి. సం. ౨౩, పుట ౨౧౫). శాసనకాల విమర్శ కిక్కడ తావు లేదు. కాని శాసనోక్త దానకాలము శకము ౭౨౪ వాస్తవమైనదే. కృత్రిమ మని త్రోసివేయుటకు వీలులేదు. ఇందు విపులముగ వర్ణింపబడిన ముమ్మడి గోవిందరాజు విజయములన్నియును క్రీ. శ. ౮౦౪-౫ నాటి యతని నేసారి తామ్రశాసనమున సంగ్రహముగ సూచింపబడియున్నవి. (సోర్సెస్ ఆఫ్ ది మిడీవల్ హిస్టరీ ఆఫ్ ఇండియా, సం. ౧. పుటలు ౧౫-౨౬.)

పాండ్యదేశాధిపా న్సర్వాం
వృషభం పల్లవేశ్వరాత్,
చోళా ద్వ్యాఘ్రం గజం గంగా
చ్చాపయష్టిం చ కేరళాత్.
ఆంధ్రచాళుక్యమార్యేభ్యో
వరాహం గూర్జరేశ్వరాత్,
....
వృషభం పల్లవేశ్వరాత్ (?).
కోసలావన్తినాథాభ్యాం
సింహాలాదపి నా.........
ఇత్థ మేతా న్యథాఽన్యాని
చిహ్నా న్యాదాయ భూభుజాం.
గరుడాంకం జగత్తుంగా
ఖ్యాపకంసక.........

కావున మణ్ణెతామ్రశాసనమున చెప్పినట్లు శకము ౭౨౪, అనగా క్రీ. శ. ౮౦౨ నకు ముందే ముమ్మడి గోవిందరాజు గూర్జరయిమ్మడినాగభటుని జయించినా డనుటకు సంశయింప బనిలేదు. పరబలుని తండ్రియైన కక్కరాజును నాగభటు నోడించి యతని దేశమును బాడుగావించినది కూడ యప్పుడే యైయుండవలయును.

ఇక పరబలుని తాతయగు జేజ్జడును, నతని పేరు తెలియని యన్నయు దత్పూర్వమువారు కావలయును. ధ్రువనిరుపము డుత్తరదేశములపై దండెత్తిపోయినను ఆత డెచ్చటను పరాజయము నందె నని తలచుట క

యందు చెప్పినట్లు కలిజలధియందు ధరిత్రివలె మునిగి పోయెను[81]. సామ్రాజ్యమున నిట్లు విప్లవము జనింపగా దూరమున నుత్తరాపథమున సామ్రాజ్యభారము వహించుచుండిన రాష్ట్రపాలకులెల్ల నిస్సహాయులై తాము పాలించుచుండిన స్థానములను వదలిపెట్టి స్వదేశమునకు దిరిగి రావలసినవారైరి. వినయాదిత్యయుద్ధమల్లుడును సపాద లక్షకు వీడ్కోలొసగి నిజస్థానమైన బోదనపురమునకు వచ్చిచేరెను.

వినయాదిత్యయుద్ధమల్లుని సాహసకార్యములలో నిక మిగిలి యుండునది చిత్రకూటదుర్గగ్రహణము. ఈ చిత్రకూట మెచ్చటిదో నిశ్చయించి చెప్పుటకు వీలు లేదు. ఈ పేరిటి సుప్రసిద్ధదుర్గములు రెండు మూడు గలవు. సపాదలక్ష దేశమునం దొక చిత్రకూటదుర్గము గానవచ్చుచున్నది. మహమ్మదీయయుగ రాజపుత్రస్థాన చరిత్రయందు ప్రఖ్యాతి వందిన చితోడ్గఢ మిదియే. సపాదలక్ష దేశమును వినయాదిత్యయుద్ధమల్లుడు పాలించి యుండుటచేత నతడు లగ్గలువట్టిన చిత్రకూట మిదియే కావచ్చు ననుమాన కలుగవచ్చును. కాని శాసనగ్రంథమున నిది కడపట చేర్కొనబడియుండుటచే నిది దక్షిణాపథమునందలి దుర్గమే యని తోచుచున్నది. బుందేలుఖండమున మఱియొక చిత్రకూటదుర్గము కలదు. ఇదియును బలిష్ఠమైన దుర్గమే. తరువాతి రాష్ట్రకూట ప్రభువు లీ దుర్గమునకై పలుమారు పోరి సాధించినట్లు శాసనసాక్ష్యమువల్ల దెలియుచున్నది. వినయాదిత్య యుద్ధమల్లుడు సాధించినది ప్రాయశః ఈ చిత్రకూటమే కావచ్చును. అగునేని యతడీ దుర్గమును ప్రథమకృష్ణ రాజుకాలమున జయించియుండవలయును.

౫

మొదటి యరికేసరి

వినయాదిత్యయుద్ధమల్లు డెంతకాలము బ్రదికి యుండెనో నిర్ధరించి చెప్పుటకు వీలులేదు. ఇతని యనంతర మితని పుత్రు డరికేసరి రాజ్యాభిషిక్తుడాయెను. ఇత డెప్పుడు సింహాసనాధిష్ఠుడైనదియు, నెంత కాలము రాజ్య మొనర్చినదియు, నెన్నడు గతించినదియు దెలియదు. ఒక సంగతిమాత్రము నిశ్చయముగ జెప్పవచ్చును. క్రీ.శ. ౭౮౦ మొదలు ౭౯౩ పర్యంతము సామ్రాజ్యపాలన మొనర్చిన రాష్ట్రకూట చక్రవర్తి ధ్రువనిరుపమదేవుని కితడు సామంతుడు. ఇతని గూర్చిన చరిత్రాంశ మొక్కటియే శాసనాదులవలన దెలియుచున్నది. వేములవాడ శిలాశాసనమున 'గృహీతాఖిలవేంగిదేశః పాతిస్మ' యనియు, పరభణి తామ్రశాసనమున 'సకలింగత్రయాం వేంగీం యోఽవతి స్మ పరాక్రమాత్' అనియు, విక్రమార్జునవిజయపీఠిక యందు—

"నిరుపమదేవన రాజ్యదొ
ళరికేసరి వెంగివిషయమం త్రికళింగం
శిరసాత్తికొండు గవజాద
బరెయిసిదం పెసర నఖిళదిగ్భిత్తిగళోళ్."

అనియు చెప్పియుండుటచేత నీ యరికేసరి నిరుపమదేవుని రాజ్యమున వెంగిత్రికళింగదేశములను జయించె నని విశదపడుచున్నది. మఱియు విక్రమార్జున

కాలము లేదు. ఇమ్మడి గోవిందరాజు రాజ్యముచేసిన యల్పకాలమును నతనికి తమ్ముడైన ధ్రువునితోటి పోరాటమున సరిపోయినది. మొదటి కృష్ణభూపాలుడు స్వవంశ్యునితో (ఇండి. అంటి. సం. ౧౨, పుట ౧౫౯) యుద్ధముచేసి రాజ్యమునుగైకొనినట్లు శాసనములయందు చెప్పియుండుటచేత, కర్ణాటకసైన్యమును జయించి లాటదేశమును స్వాధీనపఱచుకొనిన జేజ్జని యన్నయే యతని ప్రత్యర్థియై యుండవలయును. జేజ్జని కుమారుడగు కర్కుడు పై చెప్పినట్లు క్రీ. శ. ౮౦౨ ప్రాంతమున నుండియుండుటచేత జేజ్జడును, నతని యన్నయు క్రీ. శ. ౭౬౦ ప్రాంతముల నుండియుందు రనుటకు శంకింప బనిలేదు. మఱియు నీకాలముననే యాంత్రోలి చారోలిశాసనమువలన రాష్ట్రకూటవంశజుడగు నొక యిమ్మడి కరకరాజు పరమభట్టారక మహారాజాధిరాజ పరమేశ్వరబిరుదులతో లాటదేశము నేలుచుండుటచేతను ఆ పేరు లేని జేజ్జని యన్నయే యిమ్మడి కక్కరాజై యుండవచ్చు నన్న యూహ పొడముచున్నది.

81. ఎపి. ఇండి. సం. ౧౪, పుటలు ౧౨౧-౩౦.

విజయములోని 'వెంగివిషయమంత్రికళింగం' అను దానికి బదులు పరభణిశాసనమున "సకలింగ త్రయాం వేంగీం" అనియు, వేములవాడ శిలాశాసనమున 'గృహీతాఖిలవేంగిదేశః' అనియు నుండుటచేత కొందఱు వితండించునట్లు 'త్రికలింగ' మొక యఖండ జనపదము గాదనియు, 'కలింగ' నామాంకితదేశత్రయ సమూహ మనియు, మఱియు వెంగియు కలింగత్రయ మును జేరి యేకరాజ్యమై యుండెననియు తెల్లమగు చున్నది.

'నిరుపమదేవన రాజ్యదోళ్' అను పంపని వాక్యమువలన నరికేసరి నిరుపమదేవుని పక్షమున వెంగి కళింగత్రయములను జయించె నని ద్యోతమగుచున్నది. నిరుపముడు వెంగికళింగములపై నరికేసరియాధిపత్యము క్రింద దండయాత్ర నంపుటకు గారణము లేకపోలేదు. వెంగికళింగముల కధిపతి పూర్వచాళుక్యుడు. రాష్ట్రకూటులకును, పూర్వచాళుక్యులకును ప్రథమకృష్ణరాజు కాలమునుండియు వైరము గలదు. ఇమ్మడి గోవింద రాజు యువరాజుగ నుండినపు డతడు వెంగీమండలమును జయించి వేంగీశ్వరుని సర్వస్వమును గొన్న విషయ మింతకుముందే స్మరింపబడినది. ఈ పూర్వవైరమునకు దోడు రాజ్యమునకై నిరుపమునకును, నతని యన్నయైన ఇమ్మడి గోవిందరాజునకును నైన కలహములో వేంగీశ్వ రుడు గోవిందరాజుపక్షము వహించి నిరుపమునితో యుద్ధమొనర్చెను. ఈ యంశము ముమ్మడి గోవిందరాజు పైఠానుశాసనములో నిట్లు చెప్పియున్నది :

శ్రీకాంచీపతిగంగవేంగికయుతా
యే మాలవేశాదయః
ప్రాజ్యా న్నానయతి స్మ తాన్ క్షితిభృతో
యః ప్రాతిరాజ్యానపి
మాణిక్యాభరణాని హేమనిచయం
యస్య ప్రపద్యోపరి
స్వం (? యే) న ప్రతితం తథాపి న కృతం
చేతోఽన్యథా భ్రాతరం. 32

కావున ఇమ్మడి గోవిందరాజును రాజ్యభ్రష్టుని గావించి స్వయము సింహాసనము నధిష్ఠించిన పిమ్మట ధ్రువనిరుపముడు వేంగీశ్వరుని శిక్షించుటకై ప్రథమ అరికేసరినాయకత్వముక్రింద నొక గొప్పసైన్యమును వేంగిపై కంపెను. వెంగికళింగముల నప్పుడు పాలించు చుండిన రాజు పూర్వచాళుక్యచతుర్థవిష్ణువర్ధనుడు. రాష్ట్రకూటుల యుపద్రవమునుండి నిజరాజ్యమును గాపాడుట కితడెట్టి యేర్పాటులను గావించెనో తెలి యదు; కాని యవి యెట్టివైనను విఫలము లాయె ననుట నిశ్చయము. వేములవాడ చాళుక్యుల శాసనము లందును, విక్రమార్జునవిజయమునందును మొదటి యరి కేసరి వేంగిత్రికళింగములను సాధించె నని స్పష్టముగ జెప్పియుండుటచేత రాష్ట్రకూటదండయాత్ర జయ ప్రదముగ ముగిసె ననుట తెల్లము; దీని యాథార్థ్యమును క్రీ. శ. ౭౮౬ నాటి జెథ్వైశాసనము రుజువు సేయుచున్నది.

"తస్య పరమభట్టారక మహారాజాధిరాజపర మేశ్వర శ్రీమదకాలవర్ష పాదానుధ్యాత పరమభట్టా రక రాజాధిరాజపరమేశ్వర ధారావర్ష శ్రీ ధ్రువరాజ దేవస్య మహాదేవీ సర్వలోకాశ్రయ శ్రీవిష్ణువర్ధనవిట్ట రసరాజదుహితా పరమేశ్వరీ పరమభట్టారికా శ్రీశీల మహాదేవీ". 33 ఇందువల్ల విష్ణువర్ధనవిట్టరసరాజు అనగా ముమ్మడి విష్ణువర్ధనుని మనమడైన నాల్గడి విష్ణువర్ధనుని కుమారితెయగు శీలమహాదేవి ధ్రువనిరుపమదేవుని మహా దేవి యని తెలియుచున్నది. ధ్రువనిరుపముడు వేముల వాడ చాళుక్యాధిపతియగు మొదటి యరికేసరిని నాల్గవ విష్ణువర్ధనుని పాలనయందుండిన వెంగిత్రికలింగములపై దండుతో బంపుటచేతను, నా యరికేసరి యా రెండు జనపదములను జయించుటచేతను, నాల్గడి విష్ణువర్ధనుడు దన కూతురగు శీలమహాదేవిని ధ్రువనిరుపమున కిచ్చి వివాహము గావించి సంధి చేసుకొనె నని తోచు చున్నది.

(సశేషము)

---

32. ఎపి. ఇండి. సం 3. పుట ౧౦౩.

33. ఎపి. ఇండి. సం. ౨౨. పుటలు ౯౮-౧౦౯ శాసనగ్రంథపంక్తులు ౩౬-౩౯.

ఒకప్పుడు కాకతీయ రాజధానిగా వెలసిన అనుమకొండలో పద్మాక్షీ దేవాలయమున కుత్తరముగా కొండపై మలచిన జినదేవవిగ్రహము.

మళ్ళీ ఎప్పటిలాగే...

[కథానిక]

శ్రీ పంతుల శ్రీరామశాస్త్రి

రామారావు రమణమ్మలది అనుకూలదాంపత్య మనే చెప్పాలి. ఏదో దూరదేశాలనుండి తెచ్చిన రెండు మొక్కలను అంటుకట్టినట్లు కనిపిస్తుంది వాళ్ళ దాంపత్యం. ఇద్దరూ చిన్నతనంలో ఎవరో దూరపు బంధువులదగ్గర పెరిగినవారే—పెళ్ళికావడంతో ఇద్దరికీ అదివరకుండే బంధాలు సడలిపోయినాయి.

పెళ్ళయిన కొత్తలో "కాస్త స్థిరమయిన ఉద్యోగమూ, ఒకమాదిరి వాసయోగ్యమైన ఇల్లూ దొరికితే చాలు—నిర్విచారంగా బ్రతకగల" మనుకొన్నా రిద్దరున్నూ.

ఆ రెండూ ఒక రెండేళ్ళలోనే లభించేయి. 'అమ్మయ్య!' అనిపించింది భార్యాభర్త లిద్దరికీని. "ఇప్పు డరవై ఇస్తున్నారా, క్రమేపీ అదే నూటఇరవై అవుతుంది—ఆశ కెక్కడికి? చాలదూ, మనిద్దరికీ?" అన్నాడు రామారావు.

"ఓ, చాలకేం! మనకే కాదు మరిద్దరికికూడా చాలు" అంది—అతను 'మనిద్దరికీ' అన్న మాటకు లోలోపల కించపడిన రమణమ్మ. కాని రామారావుకు మాత్రం ఆమె మాటలోని సారస్యం అర్థం కాలేదు—నిబ్బరమైన ఉద్యోగం సంపాదించగలిగానన్న అప్పటి ధీమాలో.

తరువాత అట్టేకాలం రమణమ్మ తన కోరికను మనస్సులో దాచుకోలేకపోయింది. ప్రతినెలా జీతం అందగానే ఏదో ఒక కొత్త వస్తువు తెచ్చి, కొంతసేపు చూపకుండా దాచి, నెమ్మదిగా బైటికి తియ్యడం అతని కలవాటు. మొదట్లో రమణమ్మ ఎంతెంతో ఆనందించేది అటువంటి బహుమతుల మూలంగా. కాని క్రమంగా "ఎందుకండీ ఇలా డబ్బు తగలేస్తారు? ఇప్పుడు నాకేం చీరలూ, జాకెట్లూ లేవుగనకనా?" అనేది.

"ఉంటేమాత్రం, మరికొం డుండకూడదేమిటి?" అనేవాడు రామారావు.

"బట్టల కేమిటి, ఎన్ని ఉన్నా వద్దనవు. మనమే కాస్త చూసుకోవాలి ముందుముందు ఎటువంటి అవసరాలు వస్తాయో" అనేది రమణమ్మ.

"ఇప్పటి సరదాలు మానుకొన్ని ఎప్పటికో దాచే దేమిటి తద్దూ? నేను తెచ్చేది మన అవసరాలకు చాలక పోదు. ఇక కూడబెట్టడంమాటా! వాళ్ళే ఏదో ఇంత ప్రావిడెంటుఫండుకింద ఏర్పాటుచేస్తున్నారు. అది మనకు చాలదంటావా?" అని ఎదురుచెప్పలేనంత కట్టుదిట్టంగా తన అభిప్రాయాన్ని వెలార్చినట్లు తృప్తిపడేవాడు రామారావు. కాని రమణమ్మకుమాత్రం అతని ధోరణికి ఆధారమే లేనట్లు రూపించేది.

"ఏమిటండీ అలా మాట్లాడతారు, రేపొద్దున్న మనకుమాత్రం పిల్లలూ పాపలూ కలగరా, వాళ్ళకు చదువులూసంధ్యలూ చెప్పించి పెళ్ళిళ్ళూ పేరంటాలూ చెయ్యక్కర్లేదుటండీ? పొరుగుప్లీడరుగారిని చూడండి. ఆయన ఎంత తెచ్చినా వాళ్ళ ఖర్చులకు కటాకటీగానే ఉంటున్నది. అందుచేతనే, మనం ఇప్పుడే కాస్త జాగ్రత్తపడకపోతే తర్వాతతర్వాత మళ్ళీ ఇబ్బందులు పడతామేమోనని"—ఇదీ ఆవిడవాదన.

ఆవిడలోపలిలోపలి అభిప్రాయం కాస్తా బైటపడిపోయింది.

మొదట్లో రామారావు "పోనిద్దూ, పిల్లలేమిటి, నానాగోలాను, ఇంట్లో శాంతన్నది ఉండదు" అన్నాడు.

తరవాత కొన్నాళ్లకు, "పిల్లలు కలిగితే చేసేం వద్దనను. కాని లేరనే విచారం నాకేం లేదు. పిల్లలుండడంలో ఎలాగయితే కొన్ని సదుపాయాలున్నాయో లేకపోవడంలోనూ కొన్ని సదుపాయాలు లేకపోలేదు" అనసాగాడు.

మరికొన్నాళ్ళకు—"పిల్లలుంటే బాగానే ఉంటుంది. అలాగని డజన్లకొద్దీ కాకుండా, ఒకల్లిద్దరు ఉండడం అదీ ఒకవిధమయిన అనుభవమే. అయితే ప్రపంచంలో అందరూ అన్నిరకాల అనుభవాలూ అనుభవించడానికి వీలుంటుందా!" అనేవాడు విరక్తిగా.

ఇటీవల "పోనిద్దూ, మనకు కలిగితే కలుగుతారు, లేకపోతే లేదు. కాని, దేశాలు తిరిగి కొండలెక్కి దిగినంతలో లాభిస్తుందని నాకేం నమ్మకంలేదు సుమా" అంటున్నాడు.

ఇప్పుడిప్పుడు అతని సంకోచమల్లా యాత్రల కోసమని సెలవుపెట్టి వస్తే నలుగురూ తనను మూఢవిశ్వాసాలు కలిగిన పూర్వాచారపరాయణుడనుకొంటారేమోనని. కాని మరి తప్పేటట్లు తోచలేదు.

తనకంటే సర్వీసులో ఎంతో జూనియర్లయిన గుమాస్తాలు ఇద్దరుముగ్గురు పిల్లలతో పెద్ద ముసలివాళ్ళలాగ కబుర్లు చెప్పడమూ, కాస్త ఎక్కువసేపు పనిచేద్దామన్నా, ఆదివారం ఆఫీసుకు వద్దామన్నా "ఎలాగండీ, వారానికంతకీ ఉన్నది ఒక్కరోజు సెలవు. ఆ ఒక్కరోజయినా బజారుపని చూసుకొని, పిల్లలతో కాస్త హాయిగా కాలక్షేపం చెయ్యకపోతే?" అనేవారు బాగా తనకు తగలాలనే. అంతేకాదు, బజారుదారిని తానింటికి వస్తూంటే ఎవడో స్నేహితుడు కనిపించి, "భాయీ, పర్సు ఇంటిదగ్గర కోటుజేబులో ఉండిపోయింది, నీదగ్గర ఒక రూపాయుంటే ఇద్దూ, ఇంటికి వచ్చేసరికి ఏదైనా లేకపోతే పిల్లలు చిన్నబోతారు" అనేవాడు. ఇంతేకాదు, ఎవళ్ళ సంభాషణలో ఎక్కడెక్కడ పిల్లల ప్రసక్తి వచ్చినా, చాలాకాలానికి కలిసిన పూర్వస్నేహితులు 'పిల్లలెందరని అడిగినా, అదంతా తనను అవమానం చెయ్యడానికే అన్నట్లుండేది రామారావుకు. వీటికి తోడు తన భార్యకూడా ఇరుగుపొరుగువాళ్ళ పిల్లలను ఎంతో ఆప్యాయంగా ముద్దులాడటం, తనుకూడా ఎత్తుకోమనీ, ఆడించమనీ బలవంతంచెయ్యడం లోలోపల ఏదో చెప్పలేని బాధగా ఉండేది రామారావుకు.

"ఇప్పుడు ఆ యాత్రాస్థలాలన్నీ తిరిగివచ్చినందువల్ల పిల్లలు కలిగితీరుతారని కాదుగాన్ని, పాపం ఆవిడకు అంత ఆశగా, పట్టుదలగా ఉన్నప్పుడెందుకు కాదనాలి? ఏలాభం ఉన్నా లేకపోయినా, అక్కడి శిల్పసౌందర్యమూ, ప్రకృతిరామణీయకమూ దర్శించడానికేమీ అభ్యంతరం లేదుకదా?" అని తన యాత్రాప్రయత్నాన్ని సమర్థించుకొందుకు చూశేడు రామారావు.

కాని లోపల్లోపల అతనిలోనూ ఆశాలేశం లేకపోలేదు. ఏమో లాభించకూడదా, ఏ మహత్తూ లేకపోతే ఇన్నిలక్షలమంది ఎన్నో శ్రమదమాదులుపడి ఎందుకు వెళ్ళివస్తూంటారని.

మద్రాసులో ఉన్న ఎవరో దూరపుబంధువులను చూడడంకోసమని అతను ఆఫీసులో తనకంటే తక్కువవాళ్ళతోకూడా చెప్పిచెప్పి బయల్దేరేడు.

రమణమ్మమాత్రం తన స్నేహితురాళ్ళతో "ముందు తిరుపతి వెళ్తాం, తరవాత మాఆయనబంధువులెవళ్ళో ఉన్నారట, వెళితే చెన్నపట్నంకూడా వెళ్తాం"అని చెప్పింది.

మొత్తంమీద ఆఫీసులో అదరికీ రామారావు ప్రయాణ కారణం త్వరలోనే తెలిసిపోయింది.

"నడుం ములిగేవరకూ చలి, నలుగురికీ తెలిసేవరకూ సిగ్గు"అన్నట్లు, తరవాత తరవాత రామారావు యాత్రలకని బయలుదేరడంలో ఏమీ మొగమాటపడడం లేదు. అయితే ఇప్పటికీ తన కేమీ నమ్మకం లేకపోయినా, భార్యను తృప్తిపరచడంకోసమూ, వాతావరణంమార్పుకోసమూమాత్రమే యాత్రలు చేస్తు

ట్లుగా చెప్పుతుంటాడు. కాని అతని మాటల్లోని రహస్యం ఇంతే వున్న సంగతి చిన్నపిల్లలకుకూడా తెలిసి పోతుంది.

ప్రతిఏటా పరీక్షలయిపోయాక వొచ్చిన సెలవులు ఉండ టంగా, ఏడాదికి ఒక అరవైరోజులు సెలవు పుచ్చుకొని ఏదో ఒక యాత్ర చేసుకొని తిరిగిరావటమూ ఇది ఒక పరిపాటి అయిపోయింది రామారావు రమణమ్మల జీవితంలో.

ఆ ప్రాంతంలో ఎవరికైనా ఎన్నెన్ని సంవత్స రాల అనంతరం పిల్లలు కలిగినా ఆ క్షణం రమణమ్మకు కరతలామలకం. సుమారు పదిహేనుసంవత్సరాలయిన తరువాత పిల్లలు కలిగినవాళ్ళుకూడా ఉన్నారు. అటువంటప్పుడు, ఏమి, ఇంకా పదిహేనేళ్ళకంటే ఎక్కువ కాలేదు. అందుకే తెగిపోలేదు ఆశాలేశం.

అయినప్పటికీ రమణమ్మలో మునుపటి ఆ ధైర్యమూ, పట్టుదలా లేవు.

“ఎక్కడాను వెళ్ళాం కదటండీ, మళ్ళీ ఎందుకు సింహాచలం వెళ్ళడం ?” అంది ఆమె నిరుత్సాహంగా.

“ఎందుకేమిటి, నీ వన్నిచోట్లా చేసిన, ఇప్పుడు మళ్ళీ కదలటంకోసం కాదు. అలా తిరిగివద్దాం. పొలం మున్నాళ్ళు అరవైరోజులూ ఇలా జనసమ్మర్దమూ, కాగితాలూ—లలితంగా ఉంది. కొంచెం దేశం తిరిగివస్తే, జనసమూహాన్ని చూస్తే కొత్త హుషారు కలుగుతుంది” అన్నాడు రామారావు.

కాని ఆమెకు అట్టే తృప్తిగా లేదు. అతని ప్రోత్సాహంమీద లేకపోతే ఆ సంవత్సరం ప్రయాణం జరగ కేపోవును.

భగవంతుని అనుగ్రహానుగ్రహాలు ఏరూపంలో వస్తాయో ఎవరు చెప్పగలరు !

దంపతులు దక్షిణాది నుంచి పిల్లవాడితో సహా తిరిగివచ్చారు.

ఇద్దరూ పొంగిపోతూ, నవ్వుతూనే మా “మావాళ్ళే—ఇంతవాళ్ళు; అక్కడ కలిసేరు. ఇంకా పద్ధతులనుకొన్నయినా లేవు, ఆ అమ్మాయికి తప్ప పోలేదు మళ్ళీ పెళ్ళి చేసుకొందుకు ఈ పిల్లవాడికోసం... పోతే, మేం పెంచుకొంటూ వున్నాము” అని చెప్పే వారు.

కాని దంపతులిద్దరికీ ఒక అనుమానంపాటు పిరికి గానే ఉండేది—ఎక్కడ అసలువాళ్ళు వెతుక్కుంటూ వస్తారో అని. అయితే తామూ అంత అన్యాయం చెయ్యలేరు. అక్కడ కొంతమందితో చెప్పేరు. ఏదో సంగతిగా రాసిన పత్రికల్లో అనూ పాపా కొట్టకుండా అరంగేట్రం ప్రకటనలు వేసేరు. ఇంత కంటే ఏంకావాలి, తమ విధి తాము నిర్వహించినట్లు భావిస్తారు. కాని ఎవరూ వెతుక్కుంటూ రాలేదు. పిల్లవాడు పూర్తిగా తమ వాడన్న విశ్వాసం కొన్నాళ్ళకల్లా కలిగింది.

పిల్లవాడికి ‘వెంకటనరసింహం’ అని తిరుపతి సింహాచలం దేవుళ్ళిద్దరిపేర్లూ కలిపి పెట్టేరు. ముద్దుగా ‘సింహం’ అనేవారు.

ఆ చుట్టుపక్కల ఎవరి పిల్లలకూ జరగనంత ముద్దూ ముచ్చటా జరిగేది నరసింహానికి.

“వాళ్ళకంటే ఒక్క పిల్లవాడుగనక ఏంచేసినా చెయ్యగలరు. నలుగురు పిల్ల లున్నవాళ్ళకు అలా ఎలా కుదురుతుంది ?” అంది జానకమ్మ.

“అదేం, ఒక్క పిల్ల మంటేమాత్రం మరి అక్కడ ప్రపంచమే లేనంత జాగ్రత్తపోతా లేమిటి ! వాళ్ళకంటే సుమారు పదిపదిహేనేళ్ళపాటు లేకలేక కలిగేడుగనక—” అంది సరస్వతి.

“అదేం కాదాకీ తెలియదు. ఆ పిల్లడు వాళ్ళ పిల్ల వాడన్నా మేమిటి ! నిజమే సింహాచలం వెళ్ళి వచ్చాక అక్కడ దత్తత చేసుకున్నారట—” అంది ఇందిర.

“ఏ కంతకంటే తెలీదు. అక్కడ పిల్లవాడు దిక్కులేక దొరికేడట. ఎప్పటికయినా అసలు తల్లిదండ్రు లొస్తూ వస్తే ఇచ్చేయవలసిందేగా” అంది సత్యవతి.

“ఎవళ్ళో పుట్టినా కన్నా అంటారు ; కాని ధైర్యంగా తెచ్చుకొని పెంచుకోగలరటరా ! మనం

చూడని సంగతులు మన కెందుకు" అంది సర్దుబాటుగా శాంతమ్మ.

"ఏమయితేనేం? నొప్పులబాధ పడక్కర్లేకుండా పిల్లవాడి ముద్దుముచ్చటలు తీర్చుకోగలుగుతున్న" దంది కొత్తగా గాజులు తొడిగించుకొన్న సుశీల.

"మన సుశీల ఇప్పణ్ణించే నొప్పులబాధ పడుతున్నదర్రా!—" అంది సీతారత్నం. అందరూ గొల్లుమని నవ్వేరు.

"నే ననేది అది కాదర్రా. నామాటే కాదు, లోకంలో ఎవళ్ళకూ నొప్పులబాధ పడకుండా పిల్లలు కలగరుకదా ఎవళ్ళో రమణమ్మలాంటి అదృష్టవంతులకు తప్ప—" అని తననే సమర్థించుకోజూసింది సుశీల. కాని ఆ నవ్వులహడావిడిలో ఆమెసమర్థింపును వినేవాళ్ళెవళ్ళు?

కాని, సుశీలఈర్ష్య ఫలించిందన్నట్టు రమణమ్మకుకూడా మరొక ఏడాదిలో ప్రసవవేదన పడవలసిన పరిస్థితి ఏర్పడింది.

భార్యాభర్తల ఆనందానికి మితి లేదు. ఈ అదృష్టానికి తమ ఇలవేల్పుల దయ కలిసిరావడంమీద ఎంతయితే నమ్మకం ఉందో, అంత నమ్మకం వెంకట నరసింహం తమకు లభించిన శేషావిశేషంమీద కూడా ఉండేది ఇద్దరికీని.

ఆసంవత్సరం అనుకోకుండా రామారావుకు జీతం పదిరూపాయలు ఎక్కువయింది. అన్నిటికీ సింహామే కారణం. వాడి ముఖంలో అటువంటి కళ ఉంది!

"అయితే సింహాలూ, నీకు తమ్ముడా, చెలెమ్మా ఎవళ్ళు కావాలమ్మా?" అని అడిగేది రమణమ్మ.

ఒకమారు తమ్ముడనీ, ఒకమారు చెల్లెలనీ, వేరొకమారు ఇద్దరూ కావాలనీ భార్యాభర్తలిద్దరినీ సంతృప్తి పరిచేవాడు నరసింహం.

"ఎలాగూ మనకు సింహాలుబాబు ఉన్నాడు కదా, ఈ పుట్టేది ఆడపిల్లయితే ఆ సరదాకూడా తీరుతుం" దనేవాడు రామారావు.

"మొగపిల్లడయితేమాత్రం, ఇద్దరూ ఉంటారు. మీకేం ఇద్దరు పిల్లలంటే ఎక్కువగా కనిపిస్తున్నారు కాబోలు" లనేది రమణమ్మ.

"ఎక్కువని కాదుగాని, ఆడపిల్లయితే, చూడూ, దానికి తగిన చదువూ, సంగీతం చెప్పించడం, పెళ్ళి చెయ్యడం అదంతా అదోకరకమయిన అనుభవం. ఇద్దరూ మగపిల్లలయితే అదంతా ఏం తెలుస్తుంది" ఇది రామారావువాదన.

"మీ కేమన్నా అనండి, మొదట మొగపిల్లవాడు కలిగితేనే ముచ్చట. తరవాత మనకు అదృష్టం ఉంటే ఆడపిల్ల కలగకూడ దేమిటి?" ఇది రమణమ్మకోరిక.

చివరకు ఆవిడకోరికే ఫలించింది. మగపిల్లవాడే కలిగాడు.

రెండు వస్తువులుగాని, ఇద్దరు పిల్లలుగాని ఒకే దగ్గర ఉండేసరికి అప్రయత్నంగా తారతమ్యదృష్టి వచ్చేస్తుంది.

పుట్టిన పిల్లవాడు దుర్బలంగా ఉంటేనేం, చాలా తెల్లగా ఉంటాడు. కొందరు "పెద్ద కళ్ళూ, విశాలమయిన నుదురూ—ఒకింత చాయ తక్కువయితే నేం?" అని పెద్దపిల్లవాడే బాగుంటా డన్నారు. మరికొందరు రెండవపిల్లవాణ్ణి పసందుచేశారు.

రామారావు రమణమ్మల కంటికి ఇద్దరూ రెండు రత్నాల్లాగ కనిపించేవారు. అందులో ఏమీ సందేహం లేదు. ఇంకా ఆమాటకు వస్తే రామారావుకు సింహాలంటేనే ఎక్కువముద్దు. వాడు తాను ఇంటికి వచ్చేసరికల్లా ఎదురుగా వస్తాడు. "ఏమైనా తెచ్చేవా నాన్నా" అంటాడు. ఎన్నెన్నో ముద్దుకబుర్లు చెప్తాడు. ఏవేవో కథలు చెప్పమంటాడు. వాడితో తానూ ఒకటయిపోగలడు రామారావు. ఆ మాటలురాని, మాటిమాటికీ ఏడుస్తూఉండే పిల్లవాడితో భార్య అంతలా కాలక్షేపం చెయ్యగలగడం అతనికి ఆశ్చర్యంగానే ఉండేది మొదట్లో. రమణమ్మకూడా అంటూ ఉండేది— "ప్రకాశం కొంచెం తెలుపు అన్నమాటేగాని, సింహాలే ఎంతో ఇదిగా ఉంటాడు. వాడి కళ్ళేమిటి, వాడి

మొగంలో ఎంతవాడయినా అవడానికి తగిన కళ ఉంది" అనేది. అలాఅలా ఏవో వాడినిగురించిన కబుర్లు చెప్పుకొని, ప్రపంచాన్నీ, తమనీకూడా మరిచిపోగలిగేవారు దంపతు లిద్దరూను.

అటువంటివారిలో స్వపరభేదము కలిగించడానికి కాదు. మానవస్వభావంలో ఉండే ఒక ప్రత్యేకలక్షణం అది. ఇద్దరు చిన్నపిల్లలు ఒకేదగ్గర ఉండేసరికల్లా, వాళ్ళల్లో మిక్కిలి చిన్నవాళ్ళను బాగా చేరదీసి, అన్నింటికీ సమర్థించడమూ, పెద్దవాళ్లను చీటికీమాటికీ తప్పులెంచి కూకలెయ్యడమూ మామూలు. తల్లిదండ్రులేకాదు, పెద్ద అన్నదమ్ముడో, అక్కచెల్లెలో, లేక ఎవరో సంరక్షకుడో కానియ్యండి—ఎవరికైనా సరే, ఇద్దరు చిన్నపిల్లల్లో మరీ చిన్నవాళ్లు అన్ని విషయాల్లోనూ సరిగా ఉంటున్నట్లూ, పెద్దవాళ్లు అన్నీ తెలివితక్కువ పనులే చేస్తున్నట్లూ రూపిస్తుంది.

పాపం, రామారావు రమణమ్మలుకూడా మానవమాత్రులే.

నరసింహంది బలవంతంగా చదువుకోమనీ, బుద్ధిగా ఉండమనీ ఆజ్ఞాపనలను పొందుతున్న వయస్సు. సూర్యప్రకాశంది ముద్దుముద్దుగా నడకమాటలు నేర్చుకొంటున్న వయస్సు.

తానేమో అమ్మ పనితొందరలో ఉన్నప్పుడు తమ్ముణ్ణి ఆడించాలి. కాని, అదొక మిషకింద పెట్టుకొని తన చదువు అశ్రద్ధచెయ్యకూడదు.

తమ్ముడు ముద్దుముద్దుగా మాట్లాడుతూ, తప్పటడుగులు వేసి, ఏదయినా వస్తువు పగలగొట్టినా, పాడుచేసినా ఎంతో ప్రతాపంకిందనే లెక్కకువస్తుంది. తాను ఆటల్లో బట్టలు మురికిచేసుకొన్నా, ప్రమాదాన్న పలక పగలగొట్టుకొన్నా, చివరకు పలకపుల్ల పారేసుకొన్నా, బ్రహ్మాండమైన నేరమే. "ఇప్పుడా వస్తువుఖరీదు కని కాదుగాని, ఇలా మతిభ్రష్టుగా తెలివితక్కువగా తయారయితే రేపొద్దున్న పెయ్యలు కాయడానికితప్ప మరెందుకూ పనికిరాడుకదా" అని తల్లిదండ్రుల ఘోష.

తమ్ముడికి ఎన్నో బట్ట లుంటూఉండగానే, ఒకటే చిరగకమునుపే, మళ్ళీమళ్ళీ బట్టలు కొంటూ ఉండడం, తను ఎప్పటి పాతచొక్కాలూ, నిక్కర్లూ తొడుక్కుంటూ ఉండడం సింహాలుకు ఎంతో కష్టంగా ఉండేది.

"నే నా చింకినిక్కరు తొడుక్కొని బడికి వెళ్ళలే నమ్మా" అన్నాడు ధైర్యం తెచ్చుకొని.

"చిం కెక్కడ్రా, నిన్నసాయంత్రమల్లా పని మానుకొని కూర్చొని కుట్టేనుకదా ?" అంది రమణమ్మ.

"కుడితేమాత్రం" అన్నాడు సింహాలు. బడిలో తక్కిన కుఱ్ఱవాళ్ళవద్ద ఆ రంగువెలిసిపోయి, పైటికి స్ఫుటంగా చేతికుట్లు కనబడుతున్న ఆ నిక్కరు తొడుక్కొని వెళ్ళడం ఎంత పరువుతక్కువో ఆమె ఊహించలేకపోయింది.

"ఏదీ, ఎక్కడా చింకి కనబడలేదు. దిట్టంగా రాయిలా సుంది. మీ నాన్నే ఆఫీసుకు నేను కుట్టిన చొక్కాలూ అవీ తొడుక్కొని వెళ్తాంటే" అంది రమణమ్మ.

"ఏమి టంటా జేమిటి?" అంటూ కళ్ళజోడు తుడుచుకొంటూ వచ్చేడు రామారావు.

"ఈ నిక్కరు బాగులేదట బాబుగారికి—చూడండి, ఇంత దిట్టంగా ఉండగా పారేసుకొంటావా?" అని ఫిర్యాదు.

"అసలు బడి మానేయడానికి ఇదొక ఎత్తు" అని తండ్రి.

"రేపొద్దున్న నువ్వు నీకొడుకులకు ఎన్నేసి బట్టలు కొంటావో చూద్దాంలే" అంది తల్లి కొంత ఉల్లాసంగా.

ఏడుపుమొగంతోనే ఇంటినుండి బయలుదేరేడు. ఇంటినుండయితే బయలుదేరేడుగాని, బడికిమాత్రం వెళ్ళలే దా నాడు నరసింహం.

మర్నాడు మరేదో కారణం బడికి వెళ్ళకపోవడానికి.

ఆమర్నాడు బడిలో నిన్నా మొన్నా ఎందుకు రాలేదని—ఉపాధ్యాయులవారి దండన. దాంతో ఏమయితే అవనీ అని ఆమర్నాడు తోటలలోనే గడిపేడు—బడివేళ అయిపోయేవరకూను.

బడి మానివెయ్యడం అన్నది ఒకనాడు జరిగిందా, ఇక కుఱ్ఱవాడు ఆ అభ్యాసాన్ని మరి విడిచిపెట్టలేదు. అందులోనూ చిన్నతనంలో తమను గురించి తాము ఆలోచించుకోనే అలవాటున్న కుఱ్ఱవాళ్ళకు బడిలోని నీరసజీవితానికి ఇంట్లోని నిరాదృతి ఏమాత్రం తోడ్పడినా మరి వాళ్ళ పని అంతే. అవతల బడికి వెళ్ళలేరు—ఇవతల ఇంట్లోనూ ఉండలేరు. విజనస్థలాలలోని ఒంటరితనమే వాళ్ళకు శరణ్యం.

అటువంటివాళ్ళను సామోపాయంచేత మళ్ళీ మార్గంలో పెట్టేంతటి ఓపిక సామాన్యంగా తల్లిదండ్రులకూ, ఉపాధ్యాయులకుకూడా ఉండదు. ఇష్టంగానో అయిష్టంగానో దండోపాయాన్నే అవలంబిస్తారు.

సరిగ్గా నరసింహంవిషయంలోనూ ఇంతే జరిగింది. బడికి సరిగా వెళ్ళనందుకే ఆ సంవత్సరం అనేక పర్యాయములు తండ్రిచేత దెబ్బలూ, తల్లిచేత చీవాట్లూ తిన్నాడు నరసింహం. పరీక్ష పోయిందనడంతో తండ్రి కోపానికి మేర లేకపోయింది. అంతేకాదు. "చదివితే మంచి తెలివయినవాడేనండి, ఇదివరలో చూసేరు కదూ, అన్ని ఫస్టుమార్కులూ వీడివే; అయితే ఇప్పుడిప్పుడు బడిదొంగ అయిపోయేడు. చెడు సహవాసాలు కూడా చేస్తున్నాడేమోనని అనుమానం—" అని చెప్పిన మాస్టరుమాటలు అతని ఆగ్రహాగ్నికి ఆజ్యధార లయినాయి.

మొదట్లో తానూ భర్తతో కలిసివచ్చినా, రమణమ్మగుండె నీరయిపోయింది భర్త శిక్షించే విధానంతో, మధ్యను అడ్డుకొన్నందుకు ఆమెకు గట్టిగా నాలుగు చీవాట్లు తగిలేయి.

రోజల్లా గదిలో పెట్టి తాళం వేసిఉంచాలనీ, రెండు మార్ల భోజనంతప్ప చిరుతిండి ఏదీ ఇవ్వడానికి వీల్లేదనీ, ఒక అభ్యాసంలెక్కలు పూర్తిచేసి, ఇంగ్లీషు పుస్తకంలోని పాఠం రోజు కొకటి చొప్పున తాను సాయంత్రం ఇంటికి వచ్చేసరికల్లా అప్పజెప్పాలనీ రామారావు సుగ్రీవాజ్ఞ.

అన్నీ బాగానే ఉన్నాయి. అన్నింటిలోనూ తన తెలివితక్కువను కడిగివేసే ప్రయత్నమే గర్భితమయి ఉందనుకోగలిగేడు నరసింహం.

కాని ఒక్కటే అతన్ని లోలోపలనుంచి క్రుంగదీసిన సంగతి—తానెందుకూ పనికిమాలినవాడుగా తయారవడమే కాక, తమ్ముడు లోకాతీతమయిన తెలివితేటలు కలవాడనీ, వాడి ప్రతిచేష్టలోనూ ముందుముందు ఎంతవాడయినా కాగల సూచన ఉందనీ, ఇంకా ఏవేవో ఇటువంటి అర్థం వచ్చే తల్లిదండ్రుల మాటలు ఆ కుఱ్ఱవాడి చెవుల్లోనే కాదు, గుండెల్లో కూడా గ్రుచ్చుకొన్నాయి.

తమ్ముడే అంత తెలివయినవాడయి, వాడే అన్నిటికీ పనికివచ్చేవాడయి, తన బడిజీతమూ, బట్టలూ అన్నీ వృథాఅయినట్లుగా ఉంటూంటే మరి తానెందుకు ఉండడం?

తెల్లవారుజామున రమణమ్మ లేచి చూసేసరికల్లా వీథి తలుపు గడియతీసి ఉంది. ఇంట్లో దొంగలు పడ్డారేమో నని గాభరాపడ్డారు. అటువంటి జాడ ఏమీ లేదు. కాని నరసింహంమాత్రం పక్కమీద లేడు.

తండ్రికోపం మరీ ఎక్కువయింది. "చెప్పేను కాదూ, వెధవకు పూచీ పేచీ లేదని. ఇంటికిరానీ, చెమ్డా లెక్కగొడతాను. తెలివితక్కువకు తోడు ఏమయినా అంటే పౌరుషంకూడాను! ఈ పౌరుషం చదువులో ఉంటే బాగుండేది" అన్నాడు ధాటీగా.

తల్లికిమాత్రం బితుకుగానే ఉంది. వాడేగాని తిరిగివస్తే, తిరుపతికొండ ఎక్కించి జుత్తు తీయిస్తానని మొక్కి ముడుపు కట్టింది.

తల్లికి ముడుపు చెల్లించవలసిన అవసరమూ, తండ్రికి శిక్షించవలసిన అవసరమూ మరి కలగన్నే. తర్వాత

తర్వాత మరి ఎంత ప్రయత్నించినా వెంకటనరసింహం జాడ దొరకనే లేదు.

"వాడు ఎలా వచ్చేడో, అలాగే వెళ్ళిపోయేడు. అక్కడికి మన కంతే ఋణానుబంధం—చిన్నప్పుడే ఆ తల్లిదండ్రు లెవళ్ళో వచ్చి తీసుకుపోయే రను కొందాం. మన ప్రకాశం బతికుంటే మన కంతే చాలు." అని భార్యను ఓదార్చాలని చూసేడు రామారావు.

కాని, తరువాతి దినాలకే, ఒకళ్ళనొకళ్లు ఓదార్చుకోలేని దుర్ఘటన జరిగింది—అన్నయ్య అలాగ ఎటు వెళ్ళేడో అయిపు లేకుండా. కాని, మానవప్రయత్నా లన్నిటికీ అతీతంగా, తల్లిదండ్రులు చూస్తూ ఉండగానే ప్రకాశం దాటిపోయేడీ మృణ్మయ జగత్తును.

తర్వాత ప్రతిసంవత్సరం మళ్ళీ ఎప్పటిలాగే యాత్రలు చేసుకొని వస్తున్నారు దంపతు లిద్దరూను. అయితే, ఆ వెనకటి ఆశా, ఉత్సాహమూ, పట్టుదలా ఏమీ లేవు. ఏదో విధి అన్నట్లుగా, నిస్పృహగా ఉండేవి వారి తీర్థయాత్రలే కాదు, జీవితయాత్రలుకూడా.

ఏకాంతాలు

●

శ్రీ నండూరి వెంకటసుబ్బారావు

౧

ఈ సందె కీ యంద మెవ్వ రిడిరోయీ?
ఆకాశమున విల్లు
అంకాన ఎంకి!

౨

రేయి ముచ్చటల చెలరేగి రెవరోయీ?
నెలవంకదరి చుక్క
చిలిపి నాపక్క!

౩

పగలురే లెడబా టురుగ రెవ్వరోయీ?
శంకరుడు, సతి అచట
ఇంకెవ్వ రిచట?

గోవర్ధన సుభాషితములు

•

శ్రీ పల్లె పూర్ణప్రజ్ఞాచార్యులు

స్నేహభంగంబు విజిగీష జీవితంబు
మాటుపడుదాఁకఁ దెగని పోరాటఁ బెంచి
గంధగజముల కే కీడు గలుగనీదు
కుంభినీ ! నీదు యౌవనారంభ మవుర !

* * * *

ఎన్ని సుగుణంబు లుండిన నేమి ఫలము ?
రాక్షసాక్రాంత మైతి వో వృక్షరాజ !
ఉత్తమజనంబులకు నుపయోగపడవు
నీదు నీడయు నీపూలు నీదు పండ్లు.

* * * *

ఉన్నతచ్ఛాయ బహుళజనోపజీవ్య
వర్తనము ఫలవృద్ధి గావలసినంత;
సత్పురుషునకువలె మరుక్ష్మారుహంబ !
వాంఛనీయము నీకు జీవన మొకండె.

* * * *

కుటిలతటినిరో ! యలల లాఁగుకొనిపోయి
ఎద నిడక చక్రముల భ్రమియింపఁ జేసి
ఫలసుమపలాశవల్కల భ్రష్టు సలిపి
నడుమనే చెట్టు విడిచిపో న్యాయ మెట్టు ?

* * * *

కరము క్షుద్రోద్భవం బయి కటుత వెల్ల
డించి యున్మాదము ప్రకటించుకతన
తేనె లఘుమానసుఁడును సమాను లైన
నొకటి యాజంట గురువు వే ఱొకటి లఘువు.

'నాదే తప్పు'

[కథానిక]

●

'అమరేంద్ర'

అప్పటి జానకిరామయ్యని గుర్తుకు తెచ్చుకుంటే ఎంత రాతిగుండె అయినా కరిగిపోతుంది. అవి అతని భార్య జానకి పోయిన కొత్తరోజులు. అప్పుడు నిజంగా అతను లోకంలో వున్న విషాదానికంతకీ మూర్తీభావంగా కనిపించేవాడు. అతనితో క్షణంసేపు మాట్లాడితే చాలు, ఇతరులకూడా అతని నిస్పృహలో సగం తల కెక్కేది. ఆ రోజుల్లో అతని శోకం, అతని నిరాశా అంటువ్యాధిలాగా అతనిదగ్గరికి వచ్చినవాళ్లందరికీ అంటుకునేది. ఇందులో లేశంకూడా అతిశయోక్తి లేదని నా అనుభవంమీద చెబుతున్నాను.

ఒకరోజున పరామర్శచేద్దామని వెళ్లిన నేను పుట్టెడు బరువుతో ఇంటికి తిరిగివచ్చాను. టైఫాయిడ్ తో తన భార్య మంచంపట్టింది మొదలు, ప్రాణం వొదిలేదాకా జరిగిన సంగతులన్నీ పూసగుచ్చినట్టు చెబుతుంటే నామనస్సు కరిగిపోయింది. నిజంగా జానకిరామయ్య ఎంత ఆదర్శప్రాయమైన భర్త! ఇటువంటి మగవాళ్లు ఈ కలికాలంలో ఎందరు దొరుకుతారు? ఇంకో మగవాడైతే మొదటి పెళ్లాం అంత్యక్రియలు ముగిసీముగియకముందే రెండో పెళ్లికోసం తహతహలాడేవాడు. కాని జానకిరామయ్యమాత్రం అటువంటి నీచజాతికి చెందడు. అతని భార్య జానకి పోతూపోతూ నాలుగేళ్ల లలితనీ, రెండేళ్ల రామాన్నీ భర్తచేతుల్లో వొదిలి వెళ్లింది. "ఇంక వీళ్లకి మీరే తల్లీ తండ్రీ" అన్నదిట. ఆ మాటలు చెబుతుంటే జానకిరామయ్యకళ్లలోంచి జడివానలాగా కన్నీరు రాలింది. అప్రయత్నంగా నా కళ్లుకూడా తడిసిపోయినై. అవును. ఇకనుంచీ తండ్రిఅయినా అతనే, తల్లి అయినా అతనే. వాళ్లిద్దరినీ పెంచి పెద్దవాళ్లని చేసి చదువు సంధ్యలు చెప్పించి ఒక ఇంటివాళ్లని చేసేదాకా జానకిరామయ్యకి జీవితంలో ఇంకో ఆలోచనకి తావు లేదు. అహర్నిశలూ పిల్లల యోగక్షేమాలని కనుక్కుంటూ కంటికి రెప్పగా సాకుతూ కాలం గడపడంకంటె అతని కింకేం కావాలి? ఈమాటలే అతని నోటివెంట వింటుంటే జలదరించిపోయాను. జీవితంలో ఒక ప్రస్ఫుటమైన ఆదర్శాన్ని ఏర్పరచుకుని దానికోసం బతుకంతా నివేదించటానికి సంసిద్ధంగా వున్న తపస్విలాగా నాకు కనిపించాడు. వజ్రసంకల్పం, దృఢనిశ్చయం అతని కంఠంలో నాకు వినిపించినై. మాసిన గడ్డంతో, రేగిన జుట్టుతో, దుమ్ముకొట్టుకున్న గుడ్డలతో దీనంగా నాముందు కూచున్న జానకిరామయ్య కేసి చూస్తుంటే, అతని మాటలు వింటుంటే నాకడుపు చెఱువై పోతోంది.

అంతటితో ఊరుకోకుండా, అవసానదశలో తన భార్యచేతిలో చెయ్యి వేసి "జానకీ, పిల్లలవిషయంలో నువ్వేమీ దిగులు పెట్టుకోకు. వాళ్లని సాకటంకంటే నా కింకేం కావాలి? నేనీ జన్మలో ఇక పెళ్లిమాట తలపెట్టను" అని మాటఇచ్చాడుట. భార్య ఏదో అనబోయిందిటకాని మాట పెగిలిరాలేదుట. ఇంతలో మృత్యువు ముంచుకొచ్చిందట!

ఈ శపథంసంగతి వింటుంటే నా మనస్సు ఆశ్చర్యంతో నిండిపోయింది. కథల్లోగాని కనిపించని పాత్రలు వాస్తవజీవితంలోకూడా మనకి ఎదురుపడతయ్యేమో ననిపించింది. ఎన్నాళ్లక్రిందటో చూసిన డాక్టర్ చిత్రం మళ్ళీ ఒక్కసారి మొదటినుంచి చివరిదాకా మనసులో మెదిలింది. చూస్తుండగా జీవితంలోని కష్టానుభవాలవల్ల మా జానకిరామయ్యకూడా ఒక్కసారి మారిపోతాడేమో ననిపిం

చింది. డాక్టర్ ఫేలింలోని కథానాయకుడితో పోటీ చెయ్యగలిగిన త్యాగం, దీక్ష మా జానకిరామయ్యలోనూ పెంపొంది అతనుకూడా ఒక ఆదర్శపురుషుడుగా తయారవుతాడనీ, నాకంటే గొప్ప కథకులెందరో అతని జీవితాన్ని వస్తువుగా స్వీకరించి రచనలు సాగించే అవకాశం వస్తుందనీ ఎంతో ఉప్పొంగిపోయాను.

అవసానకాలంలో ఇచ్చిన మాట అవసరాన్నిబట్టి జారవిడిచేది కాదని నా గట్టి నమ్మకం. అందులో జానకిరామయ్యలాంటి ఆదర్శభర్త అటువంటి నీచమైన పనికి పూనుకోడని నా దృఢనిశ్చయం. నాకు అంత గట్టి నమ్మకం కలగటానికి మరొక ప్రబలమైన కారణం వుంది. అప్పటికే జానకిరామయ్య నలభయ్యోపడిలో పడ్డాడు.

ఇంటికి వెళ్ళడానికి లేస్తూ "వెళ్ళొస్తాను బాబూ" అన్నాను. "మంచిది నాయనా. ఈ దీనుణ్ణి పూర్తిగా మరచిపోకు. కాస్త అప్పుడప్పుడూ వొచ్చి చూసి పోతూవుండు" అన్నాడు.

౨

జానకిరామయ్య జానకిని కోల్పోయిన దుఃఖాతిరేకంతో నా వొక్కడితోనూ ఇల్లా మాట్లాడాడేమో ననుకున్నాను. కొన్నాళ్ళకి ఆయన్ని కలుసుకున్న ప్రతివాళ్ళతోనూ ఇవే మాటలు అన్నాడని విని లోపల చాలా సంతోషించాను. ఈ మాదిరిగానే సాధారణ మానవులు పరిస్థితుల ప్రభావంవల్ల మహాపురుషులుగా పరిణతి పొందుతారని అనుకున్నాను.

క్రమేపీ నా అభిప్రాయంలో జానకిరామయ్య హీరో అయిపోతున్నాడు. వూళ్లో ఆయనమనోనిగ్రహాన్ని గురించిన వార్త లెన్నో వ్యాపిస్తున్నయ్. తనకి పిల్లనిస్తామని వచ్చిన పెద్దమనుషు లెందరినో చిన్నబుచ్చి ఇంటికి దారిపట్టించాడుట. ఊళ్లోని అమ్మలక్కలంతా అదే పనిగా ఇంటిచుట్టూ తిరుగుతూ "నాయనా, వు వొక్క ఇంటివాడివి అయితే కాని మాకు మనసు కుదుటపడదు. నీకేం, నడివయసులోమనిషివి! నాలుగు కాలాలపాటు సుఖపడాల్సినవాడివి. నువ్వు కోరిన సంబంధం తీసుకొస్తాం. ముక్కాకలూ తీరిన ముసలి రామయ్యే మూడోపెళ్లికి తగుదునమ్మా అని తయారైతే మా వేళ్ల పడుచువాడివి నీకేం నాయనా? నువ్వు ఊఁ అంటే చాలు, నీకాళ్ళముందుకే సంబంధాలు వచ్చి పడతై" అంటూ ఒత్తిడి చెయ్యటం మొదలుపెట్టారు. జానకిరామయ్య నిబ్బరంగా వీళ్ళందరి ఒత్తిడికి తట్టుకుని వీసమైనా పడలని నిశ్చయంతో "రెండోపెళ్లి మాట నా చెవిని పడకూడదు. ఆ మాట ఎత్తేవాళ్లు నా గడప తొక్కొద్దు" అని ఖచ్చితంగా చెప్పాడట. ఈ మాటలకే నొచ్చుకున్న అమ్మలక్కలను అంతటితో విడిచిపెట్టక "జానకిప్రాణంమీదికి వొచ్చి ఇంట్లో ఒంటరిగాణ్ణి నానాయాతనా పడుతుంటే ఒక్కళ్లయినా గడపలోకి వచ్చిన పాపాన పోయారూ! అటువంటివాళ్లు చుట్టరికాలు తిరగేసుకుంటూ ఇవాళ ఏముఖంపెట్టుకుని నాఇంటి కొచ్చారు?"అని ముఖాన్నే అడిగేసరికి ఒక్కరి ముఖానా కత్తివేసినా నెత్తురు చుక్క లేదుట. చెంపలు వేసుకుంటూ చుట్టాలు కాలికొద్దీ దూసుకున్నారట.

ఒకరోజున నేను పొద్దున్నే జానకిరామయ్యగారింటికి వెళ్లి అద్భుతమైన ఆ దృశ్యాన్ని చూసి పులకించిపోయాను. భార్యఫోటో ఒకటి ఎన్లార్జిచేయించి గదిలో పెట్టారు. ప్రొద్దున్నే తోటలో పూసిన పూలన్నీ కోసుకొచ్చి దండ గుచ్చి పిల్లలూ, ఆయనా ఫోటోని అలంకరిస్తున్నారు. ఆ దృశ్యం చూసి ముగ్ధుణ్నయిపోయి ఎంతోసేపు మౌనంగా నిలబడిపోయాను. జననమరణాల అవధిని దాటిన పవిత్రప్రేమని జానకిరామయ్యగారిలో చూస్తున్నా ననిపించింది. ప్రేమపూరితమైన ఆయనహృదయంలో, భార్య మరణించినా చిరంజీవిగా వుండిపోగలదని తలపోశాను.

నిజంగా కష్టానుభవాలవల్లనే మనిషిలో అంతవరకూ మరుగుపడివున్న ఉదాత్తగుణాలు ఒక్కసారిగా కళ్లని మిరుమిట్లు గొలుపుతూ ప్రకాశిస్తయ్. ఆ నిమిషంలో నేను చూచిన జానకిరామయ్యకీ, చిన్నప్పటి మంచీ నేను ఎరుగున్న జానకిరామయ్యకీ పోలికే లేదు!

"బాబుగారూ! శలవుతీసుకుంటాను" అన్నాను.

"మంచిది. మళ్ళీ ఎన్నాళ్లకి కనిపిస్తావోగదా!" అన్నాడు.

"ఏమో, చెప్పలేనండి. ఇవాళే ఊరికి వెళ్తున్నాను. నన్ను ఎక్కడో దూరపుచోటికి బదిలీచేస్తారని తెలిసింది" అన్నాను.

"నువ్వు ఎక్కడున్నాసరే, కాస్త నీ యోగక్షేమాలు రాస్తూవుండు నాయనా" అన్నాడు.

"వంటమనిషిని పెట్టారా?" అన్నాను.

"లేదోయ్. పెట్టదలుచుకోలేదు. నేనే పిల్లలకి వొండిపెట్టా లనుకుంటాను. నా చేత్తో వొండిపెడితే కాని వాళ్లు కడుపునిండా తినరు; నాకు తృప్తిగానూ వుండదు." అని బదులుచెప్పటం వినేసరికి నాకు మేరలేని ఆశ్చర్యం వేసింది.

"నిజంగా తండ్రి అంటే అల్లా వుండాలి! నిజమైన భర్త అంటే అల్లా వుండాలి!" అని మాటిమాటికీ మనసులో జానకిరామయ్యగారిని కొనియాడుతూ శెలవుపుచ్చుకున్నాను.

ఆ రోజే ఆ వూరు వదిలి వెళ్లిపోయాను.

3

ఆ వూరు వదిలి వెళ్లాక జానకిరామయ్యగారిని గురించిన సంగతు లేమీ నాకు తెలియలేదు. ఉత్తరం రాస్తానని ఎందరికో మాట ఇచ్చాను. ఆ మాట అందరి విషయంలో లాగే ఆయనవిషయంలోకూడా నీటి మూట అయిపోయింది. చాలా విషయాల్లో మనిషి మనస్సుకంటే బద్ధకానికే ఎక్కువ బలం వుంది!

ఏవేవో పనులమీద ఎన్నెన్నో ఊళ్లు తిరిగాను. కాని మళ్లీ ఆవూరు వెళ్లటం పడలేదు. జానకిరామయ్యగారిని మాత్రం ఎప్పుడూ మనసులో తలుచుకుంటూనే వుంటాను. ఆయనపిల్లలు పెద్దవాళ్లయి వుంటారు. ఆయన భారం తీరే రోజు ఆనాటికే నాదు దగ్గరికి వస్తూ వుంటుంది. తన బిడ్డల సుఖంకోసం తన సుఖాన్ని తృణప్రాయంగా తోసిపారేసిన తండ్రి త్యాగాన్ని ఎన్నిసార్లో మనసులో కొనియాడుతూ వుంటాను.

ఆరేళ్ల తరవాత మొన్న నొకసారి అవసరమైన పనిమీద జానకిరామయ్యగారి వూరు వెళ్లాల్సొచ్చింది. ఒంటరిగాడు కదా, ఆయనఇంట్లో దిగి ఇబ్బంది పెట్టటం ఎందుకని ఆ వూళ్లో వున్న దూరపు చుట్టాలింట్లో దిగాను. నా పని చూసుకుని తీరుబాటుగా వున్న సమయంలో ఒకసారి చూసివొద్దామని జానకిరామయ్యగారింటికి బయలుదేరాను.

వాకిట్లో అడుగుపెట్టేసరికి నా కళ్లని నేను నమ్మలేకపోయాను. ఇదివరకు పాతకాలపు పెంకుటిల్లు వుండే చోట చక్కటి సిమెంట్ కాంక్రీట్ మేడ వెలిసింది. ఇంటిచుట్టూ చెట్లూ, పశువులూ, మనుషులూ ఇల్లంతా కలకలలాడుతోంది. ఆరేళ్లకిందట నేను చూసిన పరిసరంలో కనిపించిన విషాదానికీ ఈనాటి కలకలానికీ ఎక్కడా పోలిక లేదు. పొరబాటున ఇంకెవరి ఇంట్లోనైనా అడుగు పెట్టానేమోనని వెనక్కి తిరగబోతున్నాను. నన్ను దూరంనుంచే ఎవరో ఇద్దరు పిల్లలు చూసి ఇంట్లోకి పరిగెత్తారు. వాళ్లు లలితా, రామదాసూ కావచ్చు ననుకున్నాను. ఒక్క నిమిషంలో ఇంట్లోంచి వాళ్లు తిమతో ఒక పద్దెనిమిదేళ్ల స్త్రీని వెంటపెట్టుకొచ్చి, ఆమెకి నన్ను చూపించారు. ఆ స్త్రీ క్షణంసేపు కళ్లు తిప్పుతూ నాకేసి చూసి మెరుపులాగా మళ్లీ లోపలికి వెళ్లిపోయింది. జానకిరామయ్యగా రున్నారా అని అడుగుదా మనుకుంటుంటేనే పిల్లలుకూడా లోపలికి వెళ్లిపోయారు. తిరుగుముఖం పడుతుంటే వెనకనుంచి "ఎవరూ?" అని పిలవటం వినబడింది. ఆ పరిచితమైన స్వరం జానకిరామయ్యగారి దని పోల్చుకుని ధైర్యం తెచ్చుకుని "నేనేనండీ, మరిచిపోయారా?" అన్నాను.

"రా, లోపలికి రా. ఇదేనా రావటం? ఎన్నేళ్లయిందీ! పద, లోపలికి పదా" అని చెయ్యి పుచ్చుకుని ఇంట్లోకి తీసికెళ్లారు.

జానకిరామయ్యగారిని నేను వెంటనే గుర్తుపట్టలేకపోవటానికి ఆయన వేషమే కారణము. సన్నటి గ్లాస్గోపంచా, నిగనిగలాడే సిల్కులాల్చీ, గజందూరనుంచే ఘుమాయించే తలనూనె, ఆయనరూపానికి విశిష్టతను తెచ్చిపెట్టిన రోల్డుగోల్డు ఫ్రేంకళ్ళజోడూ చూసి నేను బిత్తరపోయాను. ఇప్పుడాయనముఖంలో ఒక్క విషాదమేఘంకూడా పొడగట్టటం లేదు. ఏదో అసాధారణమైన మార్పు ఆయనజీవితంలో వచ్చి వుంటుం దని ఊహించసాగాను. మనస్సు ఎందుకో తత్తరపడుతోంది. ఇంట్లోకి తీసుకెళ్ళి తన గదిలో కుర్చీమీద కూచోబెట్టి "లలితా! పిన్ని నడిగి కాఫీ తీసుకురా" అని కేక వేశాడు. నాది ఇతరులని వెంటనే శంకించే స్వభావం కాదు. అందుకని పిన్ని అంటే ఎవరైనా చుట్టాలేమో అనుకున్నాను. ఇంతలో జానకిరామయ్య అందుకున్నాడు—"నీ ఎడ్రసు తెలియలేదు. ఎవర్ని పిలిచినా ఎవర్ని పిలవకపోయినా నిన్ను తప్పకుండా పిలుద్దా మనుకున్నాను."

ఈ మాట నాకు చురుక్కున తగిలింది. ఇందాకటినుంచీ నేను దూరంగా పెట్టివేసిన అనుమానాలన్నీ ఒక్కసారిగా మనసులో ముసురుకుంటున్నయ్. ఇన్నేళ్ళనుంచీ జానకిరామయ్యగారిని గురించి నామన

కులో చిత్రించుకున్న ఊహాచిత్రం ఒక్కసారిగా రంగులన్నీ మాయమైపోయి వికృతంగా వెలవెలబోతు న్నట్లు అనిపించింది.

కాఫీ వొచ్చింది. తెచ్చింది లలిత కాదు. ఇందాకా నేను గుమ్మంలో చూసిన యువతి తెచ్చింది. ఎంత ప్రయత్నించినా కాఫీకప్పు ఖాళీ చెయ్యలేక పోయాను. ఎంతో పరాభవానికీ, మోసానికీ గురిఅయి నట్లుగా నా మనస్సు "పద, ఇక్కడినుంచి పదా" అని తొందరచేస్తోంది. కూచున్నంతసేపూ ముళ్లమీద కూచున్నట్లుంది. జానకిరామయ్యమాత్రం గ్రామ ఫోను రికార్డులాగా ఈ ఆరేళ్ళ సంగతులూ ఏకరువు పెడుతున్నాడు.

ఈమె పేరుకూడా జానకేనట. ఈమె కళ్ళలో తన మొదటిభార్యపోలిక వుందట. ఈమెని పెళ్లాడ మని తన మొదటిభార్యే బతిమాలిన ట్లనిపించిందట. ఈమె పిల్లలని తన పిల్లల్లాగ చూస్తా నందట. తను పిల్లల కోసమేనట ఈ పెళ్లికి వొప్పుకుంది.

ఇంకా ఇదే ధోరణిలో తన రెండో పెళ్లిని సమ ర్థించుకుంటూ చెప్పుకుపోతున్నాడు. ఎందు కీ వృథా ప్రయాస? తను చేసిన పని తప్పని ఎవరైనా అంటే కదా కాదని తను సమర్థించుకోటానికి. అందులో ఇటు వంటి కుంటి సమర్థనలు ఎందరిదగ్గిరో వినివుండటం వల్ల నాకు మరీ చిరాకుగా వుంది. ఇక ఆయనమాటల జడివానకి అంతు కనబడేట్లు లేదని మధ్యలో లేచి "వెళ్ళొస్తా" అని నిలబడ్డాను.

"అయ్యొయ్యో, అదేమిటి? రాకరాక ఆరేళ్లకి వచ్చి అప్పుడే వెళ్తా నంటావేమిటి? వీల్లేదు; వీల్లేదు" అని బలవంతాన మళ్లీ నన్ను కుర్చీలో కూచోబెట్టాడు.

ఎలెక్ట్రిక్ ఫాన్ లేని సినిమాహాల్లో మాటినీ చూస్తున్న ప్రేక్షకుడిలా గుంది నా అవస్థ. మళ్లీ లేచి "నేను ఇంకా చూసుకోవలసిన పను లున్నాయ్. సాయంత్రం రైలుకి ప్రయాణం. వ్యవధి లేదు. వెళ్లొస్తా" అన్నాను.

"అయితే వెళ్లటమేనా? మాయింట్లో ఒక పూటైనా భోజనం చెయ్యవా?"

"ఆఁ. భోజనాని కేం లెండి. ఈసారి వొచ్చి నప్పుడు చెయ్యనా?...మరి శెలవిస్తారా?"

"సరే, అంత కాదుకూడ దంటే బలవంతాన ఆపుతానా? వెళ్లిరా నాయనా. మరి అంతా విన్నావు కాని నీ అభిప్రాయ మేమిటో చెప్పావు కావు." అన్నాడు ఎంతో కుతూహలంతో.

నాకు అరికాలిమంట నెత్తి కెక్కింది. "ఇది వ్యక్తిగతమైన విషయం. ఇందులో ఇతరుల అభి ప్రాయాల ప్రసక్తి ఏముంది? మీకు తోచిన పని మీరు చేశారు. అది మంచో, చెడ్డో నిర్ణయించటానికి నా కేం అధికార ముంది? శెలవిస్తారా?" అని రెండడుగులం వేశాను.

"మంచిది. వెళ్లిరా నాయనా. ఈసారి మావూ రొస్తే మాత్రం మాయింట్లోనే దిగాలి, తెలిసిందా?" అన్నాడు.

సమాధానంగా తల వూపి ముందుకి నడిచాను. వెనకనుంచి ఆయన మళ్లీ కేకేసి "నాయనా, చెప్పటం మరిచాను. నేను నా సొంతకథని నవలగా రాశాను. దానికి జానకి పేరే పెట్టాను. అచ్చు పూర్తి కాగానే నీకో కాపీ పంపిస్తాను" అన్నాడు.

"సరే, మంచిది" అని గబగబా వెళ్లిపోయాను. దారిపొడుగునా తల తిరిగిపోయింది. మరణసమయంలో పెళ్లానికి చేతిలో చెయ్యి వేసి రెండో పెళ్లి చేసుకోనని శపథం చేసిన పెద్దమనిషేనా ఈయన? అనవసరంగా ఈయన్నిగురించి ఎన్ని ఊహించాను, ఎంత పొగుడు కున్నాను! చివరికి జీవితంలో అమాంతం ఎంత పల్టీ కొట్టాడు! అందుకోలేని ఆదర్శాలకోసం పాకు లాడటం ఎందుకూ? బోల్తా కొట్టటం ఎందుకూ?

అయినా నాదే తప్పు. మానవమాత్రుడైన జానకి రామయ్య మానవాతీతుడై త్యాగమూర్తిగా, ఆదర్శ ప్రాయుడుగా మారిపోతా డని ఆశపడటం నాదే తప్పు. ముమ్మాటికీ నాదే తప్పు.

విరాగి

శ్రీ నాళము కృష్ణరావు

"సంయమివరేణ్య ! ఓ దీనజనశరణ్య !
ఘోరవనముల గాఢాంధకారమందు
తెన్ను దెలియక యొంటిగాఁ దిరుగుచుంటి,
కావుమా నన్ను దరిఁజేర్చి కరుణతోడ.

ఏమి చిత్రమొ కాని—దవ్వేఁగుకొలఁది
ఘోరభీకరరవముల గాండ్రు మనుచు
బొబ్బరింతలు వెట్టు బెబ్బులులె కాని,
కానరా దొక్క యిల్లైన కానలోన.

అడుగు తడబడు, మై గడగడ వడంకు,
ఒక్క యడు గైన నడవంగ నోప నింక ;
దవ్వుగా వెల్గుచున్నది దివ్వె యదిగొ !
నన్ను గొనిపొమ్ము ఆ దివ్వె యున్నయెడకు."

"ఈశ్వరుఁడు నీకు శుభముల నిచ్చుఁగాక !
రాత్రివేళల భీకరారణ్యములను
సంచరింపకు పాంథుఁడా, సాహసమున
క్రూరమృగములు స్వేచ్ఛగాఁ గ్రుమ్మరిల్లు.

దారుణంబగు హృదయవేదనలఁ దూలి
సదనముల వీడి కానల సంచరించు
నఖిలజనులకు నేవేళ నైనఁ గాని
ఆశ్రయం బగు నా పేద యాశ్రమంబు.

బడలికలు వాయ నేఁడు నా గుడిసెలోన
మేను వాలిచి ప్రీతితో నేనొసంగు
నాపెతల నెల్ల కడుపార నారగించి
విశ్రమింపుము నాదు దీవెనల నంది.

కొండయడుగున పొలములనుండి తెత్తు
పాలు కూరలు పండ్లు దుంపలు భుజింప;
పాన మొనరింప శుద్ధమౌ స్వాదుజలము,
పండుకొనుటకు వెచ్చని పరుపు నిత్తు.

తెరువరీ ! నీదు వెత లెల్ల మఱచిపొమ్ము;
ఐహికం బగు కోరిక లస్థిరములు ;
జనుల వాంఛలు స్వల్పముల్ జగతియందు,
వాని నెల్లను సమకూర్చ వనమె చాలు."

చల్లనగు మంచుబిందులు చదలనుండి
తొరఁగుకరణిని సంయమివరుని మధుర
భాషణంబులు తొలుకాడ, బాటసారి
మాఱు పలుకక వెడలె నా మౌనివెంట.

దట్టమైనట్టి యా కానపట్టనడుమ
కొండచెంగట నా పూరిగుడిసె యలరె,
పతితజనముల పాలిటి పట్టుగొమ్మ
పేదవారల పాలిటి పెన్నిధి యయి.

ఎపుడు జలజల ప్రవహించు నేటిదరిని
అల్లిబిల్లిగ పూఁదీగ లల్లుకొనిన
ఆ కుటీరము చెంతకు నరిగి వారు
గడప దాఁటిరి కాంతులు కదలుకొనఁగ.

లోన నడు గిడినంతనే మౌనివరుఁడు
గూటిలో నున్న దీపంబు కొడిని రాల్చి,
పొయ్యిలోపలి నిప్పుల బుగులుకొల్పి
పీటమీఁదను కూర్చుండఁబెట్టె నతని.

అరఁటియాకున వివిధభక్ష్యముల నునిచి
కోరికలు మీఱ వడ్డించి కొసరి కొసరి,
వాని చెంగటఁ గూర్చుండె మౌనివరుఁడు
చిఱునగవు నెమ్మొగమ్మున చెంగలింప.

మలయపవనంబు మెల్లమెల్ల మలయుచుండె,
కమ్మతావులఁ గుసుమముల్ గుమ్మరించె,
కొదమకోయిల కో యని కూయసాగె,
నింగిపైనుండి జాబిల్లి తొంగిచూచె.

వీని యన్నిట పథికుని మానసంబు
లోని వెవ్వగ లుపశమిల్లుటకు మాఱు
అంతకంతకు పెల్లుగా నతిశయిల్లి
కనులవెంబడి బాష్పముల్ కాల్వగట్టె.

అతని పరితాపమును గాంచి యతివరుండు
జాలి గొని తాను వానితోఁ బలుకొనుచు,
పలికె నీ రీతి కూరిమి మొలక లెత్త :
"ఏల యీలీల నేడ్చెదు బేలవోలె ?

గెంటిరే నిన్ను తలిదండ్రు లింటినుండి ?
పఱచితివె వైరివరులకు వెఱచి నీవు ?
ఆదరింపదె ప్రియురాలు నీదు వలపు ?
డెందమున నిట్లు కొందల మొంద నేల ?

జగతియందలి సౌఖ్యసంచయము లెల్ల
శాశ్వతంబులు గా వవి నశ్వరములు,
అల్పమగు వాని నాశించి యఖిలజనులు
భంగపడెదరు వానిని బసియలేక.

ప్రేమ యనునది యక్కటా! వెఱ్ఱి కాద!
పై మెఱుంగులఁ గాంచి విభ్రాంతి జెంది
రమణిఁ బ్రేమింప, నామె నిరాకరించు,
ఎండమావుల వంటిది యింతివలపు."

అంచు నా యోగి యింక వచించుచుండ,
పెదవు లదరంగ, మానస మదవద వడ,
ఉస్సురుసు రని వేడి నిట్టూర్పు పుచ్చి,
ఏమి పలుకక బాలుండు మోము ద్రిప్పె.

ఔర! ఎటనుండి వచ్చెనో యతని కంత
చెఱకు చూపులు, నునుసిగ్గు, కులుకు నడలు!
ఉన్నయటులుండి యా బాలుఁ డొక్కసారి
సుదతిగా మారె తద్దయు చోద్య మెప్ప.

చరణముల నేల వ్రాయుచు, శిరము వంచి,
గద్గదిక తొట్రుపాటును గడలుకొనఁగ
పలికె నా బాల సన్నని యెలుఁగుతోడ
పలుకు పలుకునఁ దేనియ లొలుకుచుండ:

"దిక్కు మాలినయట్టి యీ దీనురాలి
నేరముల నెల్ల నీవు మన్నింపు మయ్య!
ఈవు, దేవుఁడు వసియించు నీ కుటీర
సీమ నపవిత్రపరచితి చేరి నేను.

నాదు జనకుండు 'శుచిమతీ'నగర నేత
రమ్యవిభవుండు, తేజోవిరాజితుండు;
అతని యేకైకపుత్రిక నైనకతన
అతని సంపద కెల్ల నే నర్హురాల.

నాదు ధనమును నన్నును నాచికొనఁగ
వరుస నెందరో యువకులు వచ్చి, నన్ను
స్తుతు లొనర్చిరి చక్కని చుక్కయనుచు;
ఒక్కఁడును నాదు మనసున కెక్కఁ డయ్యె.

అరిగి రెల్లరు వారు హతాశు లగుచు;
ఒకఁడుమాత్రము నను వీడ నొల్లఁడయ్యె,
సిరి పదవియు నతనికి లేవు కాని,
సుగుణ మాతని పెట్టని సొమ్ము సుమ్ము.

చెలువు గలవాఁడు, చిఱునవ్వు గులుకువాఁడు,
హొయలు గలవాఁడు, నవ్యంపు వయసువాఁడు,
ఇవ్వి యన్నియు నటు లుండ నిచ్చి—నాదు
చిత్తమును చాల రంజిల్లఁ జేయువాఁడు.
పూవుఁబొదరింటఁ గమ్మని తావు లొలయ,
ప్రేమగీతము లతఁ డాలపించుచుండు;
వాని తీయని చల్లని గానసుధలు
విందు లొలికించు హాయిగా వీనుగవకు.

వాని వలపులగాలి నా వాంఛ లనెడి
యలల నుఱ్ఱూత లూగించె, నైనఁ గాని
త్రోసిపుచ్చితి నక్కటా! శైసిమాలి
వాని నిర్వ్యాజనిర్మలమైన ప్రేమ.

క్రించుదనమున నేను గావించినట్టి
చేతలకు వాఁడు బ్రదుకుపై రోత జెంది
నన్ను నా గర్వమును వీడి ఖిన్నుఁ డగుచు
వనములకు నేఁగి, యచ్చట తనువు దొరఁగె.

క్రూరమగు నాదు ఘోరాపచారమునకు
ప్రతిఫలంబును ననుభవింపంగఁ దలఁచి
అతఁడు చూపిన మార్గంబు ననుసరింప
ద్రిమ్మరలుచుంటి ఘోరవనమ్ములందు.

అతఁడు నాకయి గావించినట్టి రీతి
అతనికొఱకయి నేనును నాచరింప
ఒంటిగా కాననంబుల వెంటఁ దిరిగి
ఎటులొ గ్రుక్కెడు ప్రాణంబు లీగుదాన.

"పాపము శమించుఁగాక! నా 'ప్రమదరాణి'!
ఎట్టి సాహసమున కొడిగట్టినావు?!"
అనుచు నామెను బిగికౌఁగిటను గదించి
ఇట్టు లనె యోగి యనురాగ ముట్టిపడఁగ:
"రమణిమిన్నరో! నీదు సర్వస్వ మెల్ల
నెవనికొఱకయి త్యజియింప నెంచినావొ,
అమ్మహాభాగ్యరాశి 'సుధాకరుండు'
నిల్చియున్నాఁడు జీవమ్ము దాల్చి యిదిగో!

నేఁడు మొదలుగ గడెయైన వీడకుండ
అరమరలు లేని కూర్ముల ననఁగిపెనఁగి,
కొదలు దీరని కోర్కులఁ గూడి మాడి
వలపు లిగురొత్తు నందము కలసి మెలసి."

పొమ్ము దుఃఖము! సౌఖ్యమా, రమ్ము వేగ!
ఎవతె యందని ఫల మని యిన్నినాళ్ళు
తలఁచియుంటినొ, అట్టి యా లలన నేఁడు
దక్కినది నాకు నవలీలఁ దనకుఁ దానె.

[అనువాదము]

డాం గ్రేగారి

బాలామృతము

బలహీనమైన బిడ్డలకు
పుష్టియున్ను, బలమున్ను
ఆరోగ్యము నిచ్చును

లోకప్రసిద్ధిపొందిన

పి. వి. రాజన్
అండ్ కంపెనివారి

శ్రేష్ఠమైన మదరాసు నశ్యం
R. S. సుగంధ ముక్కుపొడి.
అన్నిటిలో సాటిలేనిది.
ధర వివరములకు వ్రాయుడు.

తయారుచేయువారు :—

పి. వి. రాజన్ & కంపెని,
అర్కోణం, Arkonam, N. A. Dt.

పాలసుగంధిలేహ్యం

ఇది రక్తశుద్ధిచేయు అనేక మూలికలతో తయారుచేయబడినది. సవామేహములు, మేహపొడలు, మచ్చలు. కురుపులు, చర్మవ్యాధులు, కుష్ఠు, మలబద్ధము, కీళ్లవాపులు మొదలగు అనేక విధములగు వ్యాధులను ఖండించుటలో అద్భుతమైనది. 2 డబ్బీలు చాలును.

20 తులముల డబ్బి రు. 2/-
పోస్టేజి ప్రత్యేకము.

పి. సి. ఏ. అండ్ కంపెని,
పెరిదేపి, (నెల్లూరు జిల్లా).

మదరాసు బ్రాంచి :
7. పీసు మొదటి వీధి. (మిన్టుమీద)
సెలెక్టు టాకీస్ ఎదురుగా, జార్జిటవున్.

ఉత్తమశైవ మత గ్రంథము

పండితారాధ్య
చరిత్ర

పాల్కురికి సోమనాధకవి

వెల రూ. 5-0-0
ప్యాకింగు, పోస్టేజి రూ. 1-4-0

ఆంధ్ర గ్రంథమాల,
పోస్టుబాక్సు నెం. 212, మదరాసు 1.

గాంధీమహాత్ముని

ఆత్మకథ

ప్రథమ ద్వితీయ సంపుటములు

[చతుర్థ ముద్రణము]

శతావధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారి అనువాదము

ఖద్దరు బైండు

సంపుటము 1-కి వెల రూ. 5-0-0 లు;

తపాలచార్జి రూ. 0-9-0 లు.

ఆంధ్రగ్రంథమాల,

పోస్టుబాక్సు 212, మదరాసు 1.

ఈపత్రికారచనలో వీరు స్వయంకృషివల్లను, ఆత్మీయప్రతిభవల్లనే వృద్ధికి వచ్చిరి. పట్టభద్రుడు కాకున్నను ఇంగ్లీషురచనలో మంచి కృషిచేసిరి. గొప్ప వక్త అనికూడ పేరు సంపాదించుకొనిరి. ఉపద్రవము తెచ్చిపెట్టని, నేర్పయిన విమర్శలతో వీరు సంఘంలోనూ, రాజకీయాలలోనూ, ధనికవర్గాలలోనూ, కొన్ని ప్రత్యేక సురుకూటాల్లోనూ ఉన్న కుళ్లునంతా తమ పత్రికద్వారా కడిగిపారవేసేవారు. తమకు న్యాయమని తోచినచో ఎందరెన్ని అడ్డంకులు చెప్పినా వెనుకాడని స్వతంత్రచిత్తులు వీరు.

పున్నయ్యగారు సహజంగా సంస్కరణాభిలాషి. తాము ప్రేమించిన శ్రీమతి డా. తారాబాయిని వివాహమాడేందుకై తన సంఘాన్ని కూడ వదలిపోయిన సాహసుడు. వీరిది ప్రేమవివాహము. ఉభయుల ప్రేమ పరిపక్వమై పరస్పరహృదయాలు కలిసిపోయినవి. వివాహానంతరం తన భార్యతోపాటు వీరు బ్రహ్మసమాజంలో చేరిపోయిరి.

ఈయన పదహారణాల ఆంధ్రుడు. దశాబ్దాల తరబడి పరరాష్ట్రాలలో ఉండిపోయి అక్కడివారిలో ఒకడుగానే మెలగుతూవున్నా వీరిలో ఆంధ్రాభిమానం మాత్రం నిరంతరమూ నిండి తొణికిసలాడుతూ ఉండేది. తెలుగువారంటేసరి, ఎక్కడ కనబడినను ఈయనకు ప్రాణం లేచివచ్చేది. ఎంతో ఆప్యాయతను ప్రదర్శించేవారు. తాను తెలుగువాడనని ఎప్పుడూ గర్వించేవారు.

ఈయన సహజధీరోదాత్తుడు. ఎన్ని ఇడుములు వచ్చినప్పటికిని చలించని మేరుధీరుడు. దేశవిభజన ఫలితముగా ఏర్పడిన పరిస్థితిని అనుసరించి, ఉన్నదున్నట్లుగా ఇల్లువాకిండ్లనూ, ఉద్యోగమునూ వదలుకొని రావలసిన స్థితి దాపురించింది. ఇది చాలదన్నట్లు వీరి కుటుంబంలో ఒకటి వెంట ఒకటిగా ఎన్నో అవాంతరాలుకూడ వచ్చినవి. అల్లుడూ, ఒక కుమారుడూ అమధ్యనే విమానప్రమాదంలో మరణించిరి. మరొక కుమారుడూ, మనమడూ కొద్దినెలల క్రితమే మైసూరులో జలగండానికి లోనైరి. ఇన్ని విషాదపరిస్థితులకు పాల్పడియు వీరు సహజమైన ఆధ్యాత్మికతత్వముతో, ధృతి కోల్పోక నిబ్బరముగా నిలువగలిగిరి.

దిగులుతో కుంగిపోయిన భార్యఆరోగ్యం కొరకని బెంగుళూరులో కాలక్షేపము చేయుచుండి, గత నెలలో బొంబాయిలో జరిగిన అ. భా. పత్రికా సంపాదకుల సభకు పూర్వమిత్రు లందరిని చూడ వచ్చునుకదా అన్న ఆశతో బొంబాయి వెళ్ళినవారు, విధివశాన అక్కడనే గత నెల ౨౬వ తేదీనాడు విషాదమరణానికి పాలైరి.

కాశీనాధుని నాగేశ్వరరావుపంతులుగారికి వీరంటే ఎంతో అభిమానం. వారు బొంబాయిలో ఆంధ్రపత్రికను స్థాపించి, నడుపుచుండగా పున్నయ్యగారు వెళ్లి వారిని చూచినప్పుడు పరాయి రాష్ట్రమునకు వెళ్లుటకు సాధారణముగా సంకోచించు ఆంధ్రయువకుడు అంత దూరము ధైర్యముచేసి వచ్చుటచూచి, ఈయనలో ఏదో అసాధారణశక్తి ఉన్నదని పంతులుగారు వెంటనే వీరిని దగ్గరచేర్చిరి. అక్కడ ఉన్నంతకాలము వీరు పంతులుగారిదగ్గర కేవలము ఒక ఉద్యోగివలెగాక పంతులుగారి యింటియందే వారి కుటుంబములో ఒకరుగా ఉండిరి. తమను వదలిపెట్టి సింధురాష్ట్రానికి వీరు వెళ్లిపోయేటప్పుడు కూడ అన్యరాష్ట్రాల్లో ఆంధ్రులజండా నిలుపబోతూ ఉన్నాడుకదా అని పంతులుగారు సంతోషమే కనబరచి, ఎట్టి నిరోధమూ చెప్పక ఆశీర్వదించి పంపిరి.

ఇటువంటి మహనీయుడు ఇంత అకస్మాత్తుగా అకాలమున మరణించినందుకు మేము మిక్కిలి చింతిల్లుచున్నాము. పున్నయ్యగారి మరణము యావద్భారతపత్రికారంగమునకు తీరనిలోటు. ఈయన మరణవార్త విని దుఃఖింపని పత్రికా రచయిత— ముఖ్యముగా తెలుగుదేశములో ఉండడు. ఈయనను ఆంధ్రదేశములో అనేకయువకపత్రికా రచయితలు ఒకవిధమైన ఆదర్శప్రాయునిగా ఎంచుకొనుచుండిరనుటలో అతిశయోక్తి లేదు.

వీరి ఆత్మకు భగవంతుడు శాంతి సమకూర్చుగాక.

సింహం

బ్రిటీషువాళ్ల ధర్మమా అంటూ మన దేశంలో దట్టమైన అడవులన్నీ సమూలంగా నాశంఅయ్యేక,

వాటితోపాటు వాటికి జీవంమోస్తరు వుండి, రాజులు వేటలాడే కాలంలో వారికి మిక్కిలి ప్రోత్సాహజనకా లయిన సింహాలూ కేవలం మృగాలైనాయి. కాని, ఆ 'సింహం' అనే పదం మట్టుకు మన వాఙ్మయంలో విశిష్టమైన స్థానాన్నే ఆక్రమించుకుంది. కేవలం స్వతంత్రంగనో, లేక ఉపసర్గగనో మన అనుదినజీవితంలో నిత్యవ్యవహారంలో ప్రయోగింపబడుతూంటూంది.

మచ్చుకు మనకు పొద్దస్తమానం 'సింహ ద్వారం'తోనే పని. ఏరాజైనా పట్టాభిషేకం చేసు కుంటే విధిగా 'సింహాసనం' ఎక్కాల్సిందే. 'సింహం' ఏ విధంగా మృగరాజుగా వుండి అడివిలో వుండే మృగాలన్నిటినీ సమదృష్టితో నిష్పక్షపాతంగా పాలిస్తుందో రాజైనవాడు సింహాసనంమీద కూర్చు న్నప్పుడు అలాగే ప్రజలందరినీ నిష్పాక్షికంగా చూస్తాడు కాబట్టి ఆ ఆసనాని కా పేరు కలిగి వుంటుంది. దీన్నే సింహపీఠము, సింహపీఠి అనికూడా అంటారు.

ఇంక 'సింహావలోకనం' చేస్తాము. గతవిషయా లన్నిటినీ విమర్శించడమో, లేక సంక్షిప్తంగా నెమరు వేయడమో చేస్తే ఈ పదం వాడుతారు. సింహానికి మిక్కిలి ఆకలైనప్పుడు భీకరంగా 'నాదం' చేసి, గంభీ రంగా కొన్ని గజాలపాటు ముందుకు సాగి, ఒక్క సారిగా నిలిచి వెనక్కు అవలోకిస్తుంది. ఇదివరకే ఆ 'సింహగర్జన'కు జడిసి మూలమూలలా వుండే మృగా లన్నీ దిక్కు తెలీకుండా తలదాచుకోడానికి పరు గెత్తుతూ దాని ఆకటి-చిచ్చుకు ఆహుతిఔతాయి.

'ఫలానా' ఆయనకు ఇంకో ఆయన అంటే 'సింహస్వప్నం.' అంటే కల్లోకూడా కనబడ్తుంటా డన్నమాట. కేవలం నడగొండల మోస్తరుండే మదపు టేనుగులకుకూడా కలలో సింహం కనబడిందంటే, అవి తక్షణం ప్రాణం విడుస్తాయి.

ఈ 'సింహపరాక్రమాని'కి ముగ్ధులై కవిరాజులు తమ కావ్యంలో అమితమైన గౌరవం ఇచ్చారు. కీచకుణ్ణి సింహబలు డన్నాడు. 'రాక్షసు లనే గజయూ థానికి సింహమువంటివాడా' అని ఒక కవి వర్ణిస్తే, ఇంకో కవి 'పరరాజు లనే మదపుటేనుగుల పాలిటి సింహమైనవాడా' అని పొగడ్తాడు. భాగవతంలో కవి కృష్ణుణ్ణి వర్ణిస్తూ రుక్మిణీదేవినోటితో 'పురుష సింహమ' అని పల్కిస్తాడు. ఇంక కవులకు 'సింహమధ్య'ల తోనే పని. వాళ్లు లేనిదే ప్రబంధాలు ఒక్కడుగు కూడా ముందంజ వేయలేవు.

అందరూ 'సింహేంద్రమధ్యమా' రాగం వినే వుంటారు. ఆ రాగంలో వుండే ఒడుపూ, ఔద్ధత్యమూ, కీపి, ఆక్రోశమూ, ఉక్రోషమూ అంతా గంభీరమైన సింహగమనాన్నే పోలివుంటుంది.

ఇంతకూ మాది అసలు 'సింహపురి.' నరసింహ స్వామి ఇష్టదైవతం. 'సింహాచల' క్షేత్రమాహాత్మ్యం వర్ణనాతీతం.

జి. సి. వి. రమణారావు.

—

శ్రీ పి. యన్. జి. భూషణరావుగారు,
బి. ఇ., ఎ. యం. ఐ. ఇ.

కాకినాడ ఇంజనీరింగు కాలేజీలో అధ్యాపకులు. "పవర్ ప్లాంట్ ఇంజనీరింగ్"లో రెండేండ్లు ఉన్నతవిద్యాభ్యాస మొనర్చుటకు అమెరికాకు వెడుతున్నారు.

విమర్శనము

ఆంధ్రదేశ చరిత్ర సంగ్రహము

రచయిత: మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు. ప్రకాశకులు: ఆధునికవాఙ్మయకుటీరము, ౩౨, దివాన్ రామయ్యంగారురోడ్డు, పురశైవాకము, మద్రాసు. వెల రూ. ౧-౮-౦.

భారతదేశచరిత్రలో ఆంధ్రదేశచరిత్ర ఒక మహోజ్జ్వలాధ్యాయము. రాజ్యపాలనలోను, వాణిజ్యములోను, వ్యవహారములలోను, సంస్కృతిలోను అన్నిట ఆంధ్రులు అనాదిగా ఖండఖండాంతరఖ్యాతి నార్జించినవారు. కాని ఆ పైన మెట్లో, అనుస్యూతముగా, ఆదినుండి ఇంతవరకు నడచినది నడచినట్లుగా తెలుపగల పిపలైన సమగ్రఆంధ్రదేశచరిత్ర మాత్రము ఇంతవరకును లేకనే పోయినది. ఎన్నాళ్ళనుండియో కించపడుచుండిన ఈ కొరతను రేడియోవారి పుణ్యమా అని శర్మగారు ఈ పుస్తకమూలమున తీర్చినందుకు ఆ ఉభయులను అభినందించుచున్నాము. విద్యార్థుల కని ఉద్దేశించి చేసిన ౧౨ ప్రసంగముల సంపుటమిది. క్రీస్తుపూర్వము మూడు శతాబ్దుల క్రిందటి శాతవాహన రాజులు మొదలుకొని ౧౮౫౮ నాటి కుంఫినీపరిపాలన చివరివరకు నడచిన ఆంధ్రదేశచరిత్ర అంతయు ఇందులో పూసగ్రుచ్చినట్లు అనితరసాధారణమైన నేర్పుతో, మిక్కిలి అందముగా, కథలు చెప్పుకొని పోయినట్లు, సులభమైన పద్ధతిని, తేలికభాషలో వివరించినారు శర్మగారు. పట్టి రాచరికాల చరిత్రమాత్రమే కాక ఆనాటి ప్రజల సాంఘిక, సారస్వత, మత, రాజకీయ, సంస్కృతి జీవితవిశేషములనుకూడ తెలిపినారు. సంగ్రహరూపములోనే అయినను అనుక్రమమైన సమగ్రఆంధ్రదేశచరిత్ర ఇందులో అవగత మగుచున్నది. స్థూలదృష్టికి నీరస మనిపించు దేశ చరిత్రనుకూడ శర్మగారెంతో రసవంతముగా, పాఠకుల కెంతమాత్రమును విసుగు జనింపని విధమున, పైపెచ్చు చదువచదువ నువ్విళ్లూరునట్లు తీర్చి కూర్చినారు. ఇది ఉద్దిష్టమైనది విద్యార్థులకే అయినను ఆంధ్రు లందరుకూడ అవశ్యము చదివి తీరవలసిన గ్రంథము. లేక లేక వెలసిన ఇటువంటి గ్రంథమును ఆంధ్రులు తప్పక ఆదరింతు రని నమ్ముచున్నాము.

మన వారసత్వము

హుమయూన్ కబీరు ఆంగ్లరచనకు అనువాదము. అనువాదకులు: కాటూరి వెంకటేశ్వరరావు గారు. ప్రకాశకులు: కల్చరల్ బుక్స్ లిమిటెడ్, పెరంబూరు, మద్రాసు ౬. వెల రూ. ౧-౮-౦.

భారతదేశచరిత్రలో మన వారసత్వ మెటువంటిదో, మన తాతలనాటి సంస్కృతి యెంతపాటిదో తెలుపుటకై ప్రాచీన, అర్వాచీన చరిత్రలలోని కొన్ని మెరుగులను గ్రహించి ఒక క్రొత్త విన్నాణముతో కూర్చిన గ్రంథ మిది. దీనికి వెంకటేశ్వరరావుగారి రసవంతమైన అనువాదము మరింత వన్నెలు దిద్దినది.

శృంగార సంకీర్తనములు

రచయిత: శ్రీ తాళ్లపాక అన్నమయ్య. ప్రకాశకులు: శ్రీ వేంకటేశ్వర ఓరియంటల్ ఇన్స్టిట్యూట్, తిరుపతి. వెల రూ. ౨.

తాళ్ళపాకవారు తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానముల ప్రాపకములో నుండిన ప్రాచీనగేయకవులు. వీరు ఆ ఏడుకొండలవానిమీదను, అలమేలుమంగాదేవి మీదను అనేకవేల కీర్తనలు ఆధ్యాత్మికముగాను, శృంగారపరముగాను వ్రాసి వాసికెక్కినవారు. వారి ఆ కీర్తన లన్నిటిని ఆ దేవస్థాననిర్వాహకులు రాగిరేకులలో వ్రాయించి భద్రపరచి పదిలముగా కాపాడిపెట్టి వాఙ్మయమున కమూల్యమైన సేవ చేసినవారైనారు. ఈ పదములలో ఎన్నో అపూర్వశబ్దార్థ సంపదలును, ఆ ప్రాంతీయుల వైలక్షణ్యమునకు నిదర్శనమైన సంప్రదాయములును నిక్షిప్తములై యున్నవి. కాగా, ఇవి వాఙ్మయమున కెంత అమూల్యములో వేరె చెప్పనక్కరలేదు. ఈ కీర్తనములే బహుళా తెలుగు

భాషలోకెల్ల మిక్కిలి ప్రాచీనమైన పనికూడ ఒక ప్రసిద్ధి యున్నది. ఇటువంటి అమూల్యకీర్తనలను కాల గర్భములో కలిసిపోనీకుండ ఇంతకాలము పదిలపరచి నందుకు ఆ దేవస్థాననిర్వాహకులును, వీనిని ఉన్న వున్నట్లుగా ప్రకటించి అందలి విశేషములను చాట బూనిన తిరుపతిప్రాచ్యవిద్యాపరిషత్తువారును మిక్కిలి అభినందనార్హులై యున్నారు.

ఇదివరకే ఆ దేవస్థానమువారు తాళ్ళపాకవారి గేయరచనలను కొన్నిటిని మూడు సంపుటములుగా ప్రకటించినారు. ఇది ఆ దృష్టిని నాల్గవ దన్నమాట. ఇందులో తాళ్ళపాకవారిలోనే ఒకరైన అన్నమాచార్యులు రచించిన ౧౭౯ శృంగారసంకీర్తనము లున్నవి. వీని నాయికానాయకులు పద్మావతీ శ్రీనివాసులు, భావములలోను, భాషలోను వీనియందు చాల క్రొత్తందనములు గోచరించుచున్నవి. ఆనాటి సంప్రదాయములు కూడ ఎన్నో ఇందులో పొడగట్టుచున్నవి.

ఈ సంపుటిపరిశోధనభారమును వహించిన శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ఆనాటి భాష యొక్క తీరుతీయములను బాగుగా ఎరిగినవారు కావునను, ఇందలి వైలక్షణ్యముల విలువను గ్రహించినవారు కావునను, వెనుకటి సంపుటుల పరిష్కర్తలవలె కాక, బహుజాగ్రత్తగా, మూలమైన రాగిరేకులను మరిమరి పరిశీలించి, వీనిని ఒక క్రమవిధానము ననుసరించి పరిష్కరించి చక్కగా కూర్చినారు. మిగిలిన వానిని కూడ ఇట్లే జాగ్రత్తగా పరిష్కరించి, అందలి విశేషములను కూడ క్రమశః ఆంధ్రులకు అందీయగలరని నమ్ముచున్నాము.

ఇండియా

మార్క్సు, ఏంజెల్సు భారతదేశంవిషయమై వ్రాసిన లేఖలు. అనువాదం : జగన్మోహన్. వెల ఒక రూపాయి. దొరికే చోటు : విశ్వసాహిత్యమాల, రాజమహేంద్రవరం.

భారతదేశంలో పూర్వం సమాజవ్యవస్థ ఎల్లా ఉండేది? దాని బాగోగు లేమి? అది క్రమేణా ఎల్లా శిథిలమైంది? బ్రిటిష్‌వారు అందుకు ఎల్లా దోహదమై తమ స్వార్థదోపిడి కొనసాగించారు? ముందు ముందు భారతసమాజవ్యవస్థ ఏ రూపు దాల్చవచ్చు?—ఈ అంశాలన్నీ మేధావులూ, ఆర్థికశాస్త్రవేత్తలూ అయిన మార్క్సు, ఏంజెల్సు ఈ లేఖలలో ప్రస్తావించారు.

జగన్మోహన్ గారి అనువాదం మూలానికి 'ముక్కస్య ముక్క' అనువాదం గాకుండా, భావానువాదంగా ఉన్నట్లయితేనూ, మార్క్సు, ఏంజెల్సులను గురించీ, వారీ ఉత్తరాలు వ్రాయవలసి వచ్చిన కారణాలూ, పరిస్థితుల గురించీ సామాన్యపాఠకునికి తెలిసేందుకు వీరు పూర్వాపరాలు వివరించి ఉంటేనూ పుస్తకం బాగా సుబోధకంగా ఉండేది.

మ. స. శ.

గ్రంథ స్వీకారము

ఆంధ్ర కువలయానందము

రచయిత : కంభంపాటి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు, ప్రకాశకులు : శ్రీ వేంకటేశ్వర ఓరియంటల్ ఇన్‌స్టిట్యూటు, తిరుపతి. వెల రూ. ౩-౧౨-౦.

✓పే ద రా లు

పిరాండిల్లీ, మాక్సింగోర్కీ మొదలైన కొందరు విదేశీకథకుల కథల సంపుటి. వెల అ. ౧౨.

వి లా సి ని

చకోవ్ కథల సంపుటి. వెల ౧౨ అ. ✓

పై రెంటికిని అనువాదకుడు : విద్వాన్ విశ్వం గారు. ప్రకాశకులు : నవ్యసాహిత్యమాల, అనంతపురము.

మ ణి మే ఖ ల

పద్యకావ్యము. కవి : చల్లా లక్ష్మీనారాయణ శాస్త్రిగారు, తెలుగు పండితులు, బోర్డు హైస్కూలు, పొన్నేరి, చెంగల్పట్టు జిల్లా. వెల అ. ౧౨.

Printed and Published by S. Sambhu Prasad, at the Andhra Patrika Press.
No. 7, Thambu Chetty St., G. T., Madras. Editor—S. Sambhu Prasad.